

De variolis et morbillis fragmenta medicorum Arabistarum Constantini Africani, Matthaei Silvatici, Bernardi Gordonii, Joannis Anglici de Gaddesden, Gentilis de Fulgineo, Michaelis Scoti, Rolandi Parmensis, Guidonis de Cauliaco, Guilielmi Varignanae, Valesci de Taranta, Joannis de Concoregio, Petri Hispani, Antonii de Gradis, Menghi Faventini, Blasii Astarri et Joannis Saliceti / lunctim edidit notulis et glossario instruxit D. Christian. Gothfridus Gruner.

Contributors

Gruner, Christian Gottfried, 1744-1815.

Publication/Creation

Jenae : Sumtibus auctoris, 1790.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/ar37vv8u>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

F. XVIII.

5,889 / B

18/9

Digitized by the Internet Archive
in 2016 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b28762150>

we
12/7/11

V I R O

ERVDITIONIS LAVDE CONSPICVO MERITORVM
IN REM MEDICAM MVLTITVDINE INSIGNI

D. ALEXANDRO PHILIPPO
BACHERO

DOCTORI REGENTI FACVLTATIS MEDICAE PARI-
SINAE ACADEMIAE ELECTORALIS MOGVNTINAE
SCIENTIARVM VTILIVM SOCIO REL.

PATRONO FAVTORI AMICO
OPTIMO CLARISSIMO

H A E C
MEDICORVM ARABISTARVM
FRAGMENTA
DE VARIOLIS ET MORBILLIS
HONORIS ET GRATI ANIMI TESTIFICANDI CAVSSA
D. D. D.

EDITOR

DE
VARIOLIS ET MORBILLIS

FRAGMENTA

MEDICORVM ARABISTARVM
CONSTANTINI AFRICANI MATTHAEI SIL-
VATICI BERNARDI GORDONII IOANNIS ANGLICI
DE GADDESSEN GENTILIS DE FVLGINEO MI-
CHAE LIS SCOTI ROLANDI PARMENSIS GVIDONIS
DE CAVLIACO GVILIELMI VARIGNANAE VA-
LESCI DE TARANTA IOANNIS DE CONCOREGIO
PETRI HISPANI ANTONII DE GRADIS
MENGHI FAVENTINI BLASII ASTA-
RII ET IOANNIS SALICETI

IVNCTIM

EDIDIT

NOTVLIS ET GLOSSARIO

INSTRVXIT

D. CHRISTIAN. GOTHFRIDVS GRVNER

SERENISS. DVC. SAXO-VINARIENSI ET ISENACENSI A CONSIL. AVL.
BOT. ET THEORET. IN VNIVERS. LITT. IENENSI PROF. PVBL. ORD.
FACVLT. MED. ADSESS. ACAD. CAES. NAT. CVRIOS. COLLEGA RE-
GIAE AVREL. ET DIVIONENS. ELECTORAL. MOGVNT. SCIEN-
TIAR. VTIL. SOCIETAT. MEDICAE ET AGRAR. PARIS. DV-
CAL. LAT. IENENS. ACAD. PRINCIPAL. HASS. OECONOM.
BAVAR. BVRGHVS. VLISSINGENS. HARLEMENS. PHYS.
EXPERIMENT. ROTTERODAMENS. ART. ET SCIENT.
RHENO-TRAIECTINAE ET MOSQVENS. EXCO-
LEND. LITT. ROSSIC. NEC NON COL-
LEG. MED. NANCEIANI SOCIVS.

IENAE

SVM TIBVS AVCTORIS

c1010cclxxxx,

28894

PROOEMIUM

Coepimus nuper in vulgus edere atque a pristino squalore vindicare *fragmenta medicorum Arabum et Graecorum de vario-
lis*, neque hoc disciplicuit coeptum veteris historiae curiosis. Fuerunt enim haud pauci, qui me publice privatimque hortarentur ad colligenda et explicanda reliqua fragmenta, et ea, quae magis officii, quam gloriolae captandae causa promulgaram, praeter spem atque opinionem summa cum humanitate ac plausu exciperent. Ego vero maximi quidem facio clarissimorum virorum fiduciam, fauorem, amicitiam, quia nunquam volui eam malis artibus quaerere. Aestimo iudicia, non numero. Sperno mediocria et in turbam nascentia ingenia, quae saepe fortuna et res ludicra producit, laudo eximia, quae et rara, et omni vulgi opinione superiora sunt. Dum me ipsum habeo, nihil perdidi. *Beatum enim eum esse *)* non puto, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluit, sed illum, cui bonum omne in animo est, erectum, et excelsum, et mirabilia calcantem, qui neminem videt, cum quo se commutatum velit, qui hominem ea sola parte aestimat, qua homo est, qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur, sic vivit, quomodo illa praescripsit, cui bona sua nulla vis excutit, qui mala in bonum vertit, certus iudicii, inconcussus, intrepidus, quem aliqua vis mouet, nulla perturbat, quem fortuna, cum in eum, quod habuit telum nocentissimum, vi maxima intorsit, pungit, non vulnerat, et hoc raro. — *Vni sapienti notum est, quanti res quaeque taxanda sit **).* Habet etiam ista veterum monumentorum inuestigatio aliquid commodi, plurimum voluptatis, neque poenitet infumtae diligentiae ac taedii, quod hor-
(a) ridum

*) Sic praeclare Seneca Epist. 45.

**) Ib. Epist. 81.

ridum orationis genus parit. Satis est, nosse, quid et quantum *de variolis et morbillis* scierint maiores nostri, nec refert, quam bene vel male sensa sua exprefferint. Infunt tamen quaedam et scitu, et lectu digna. Poterunt tales reliquiae prodesse iis, qui origines morbi tetri et pestiferi curiosius rimari et inde a vetustissimis temporibus ad nostra usque curatius persequi cupiunt, neque ad manus habent fontes, unde sumi repetique debeant, vel dumeta et taedia laboris abhorrent. His quidem haec *Fragmenta Arabistarum de variolis et morbillis* sacra sunt; Porrigimus ergo aequis rerum arbitris et aestimatoribus, quicquid ad manus est, ordinem temporum, quoad eius licet, secuti, et ab CONSTANTINO AFRICANO orsi, medico peruetusto et seculo, quo vixit, longe clarissimo. Summam rerum et indicem auctorum sub calcem libelli dare animus est.

I.

CONSTANTINVS AFRICANVS *).

DE OMNIVM MORBORVM COGNITIONE ET CVRATIONE LIB.
VII. CAP. VIII. PAG. 152. EDIT. BASIL. APVD
HENRIC. PETRVM 1536.

DE VARIOLIS.

Variolae de sanguinis putridi nascuntur corruptione, et sunt de accidentibus synochum comitantibus. Quarum *signa* fe-

*) Extat haec particula, sed paullo immutata sub *Isaac* nomine (v. *Fragm. de variol.* p. 32. seq.) et repetita a cl. *Bernard* sub calcem *Synesii De Febr.* p. 53. Claruit hicce medicus et monachus Cassinensis circa a. 1080. scholae Salernitanae fundator, medicinae graecae et arabicae restitutor, strenuus veterum librorum interpres et editor, praeposito suo nomine, dissimulato alieno, hinc plagii accusatus, itili nec satis lati-

febris est fortitudo, cephalaea, rubor oculorum et faciei, et plenitudo eorum, grauitas, dolor in gula, et in pectore tussis, prurigo in naribus, sternutatio, punctura in superficie corporis, quia materia exitum quaerens carnem pungit et cutem, separans iuncturas earum ad exeundum. Quae cum videris, certa signa habeas huius venturae passionis. Medicandum est ergo initio cum calidis et humidis, quae materiam dissoluant, et extrinsecus expellant. Caueatur a frigida medicina, quae claudit humores et congelat. Medicina vero cito eiiciens variolas et sine molestia succus est marathri, apii, cum oxyfaccharo. Accipiant de hac confectione a nobis probata. Rec. ficus ficcas 5. lentis mundatae drachm. X. laccae drach. 5. marathri drachm. 4. omnia coquantur in 1. lib. aquae et semis vsque ad 3. decoque, deinde cola, et mitte scrup. 1. de croco, et da bibere ieiuno ante cibum, et hora dormitionis, donec totae apparuerint, et deinde cesset. Aliud. Rec. rosae, lentis mundatae ana drach. 4 laccae drach. 2. marathri, semen citoniorum, dragaganti, ana drach. 1. et semis, mastichis drach. 1. Omnia coquantur, colentur, et bibere vnc. 3. dentur cum saccharo, demus ptisanam, chrysolocannam, cucurbitam, betam. Epithimata omni modo vitentur, ne forte vulnera intra reuertantur, et cadentes in cardiacam moriantur. Studendum in initio, ne in oculis pustulae nascantur, et lauemus cum lotura oliuae oculos mundificante. His mundificatis, imponenda aqua rosata cum succo mali granati vel aqua rosata cum fumac. Si circumdando exierint, lae-

(a 2)

tur

latini, nec vero tam barbari, quo *Gariopontus* aliique medici vtuntur. Hinc recte sentit *Herm. Conring.* (*Antiquit. Aead. p. 103. ed. Heumann.*): *Occasione operum medicorum a Constantino editorum per est verisimile, excitata ibi potissimum artis studia.* Cf. *Eloy Diction. hist. de la Medec. voc. Constantin p. 699. T. I.*

tur cum visco psyllii et saccharo. Post septem dies oportet custodiri de medicina vel diaeta solutionis, quia haec passio propria est solutioni ventris superuenienti. Quae si veniat, oportet eam stringi cum medicina, in diarrhoea dicta, vel in aliis locis huius operis. Pustulis effluentibus, et desiccari incipientibus, impleatur culcitra, vbi iaceat infirmus de oryzae farina. Superponatur vulneribus farina oryzae vel milii cum croco.

II.

MATTHAEI SILVATICI *)

OPVS PANDECTARVM

EDIT. LVGD. 1534.

Alchanzi litargirium dealbatum est magis iuuatium ad auferendum vestigia variolarum, quam non album, et aufert foetorem subassellarum, et prohibet sudorem, et si bibatur ex eo, stringit ventrem et vrinam, praefocat et occidit.

III.

BERNARDI GORDONII **)

TABVLA PRACTICAE DICTAE LILIVM MEDICINAE

PARTICVL. I. DE FEBRIBVS CAP. 12.

DE VARIOLIS SEV PVSTVLIS QVAE DICVNTVR GRAECE
EXANTHEMATA.

EDIT. VENET. 1496. p. 15. b.

Variolae et morbilli sunt quasi quaedam apostemata seu pustulae paruae, fere supra totam carnem apparentia, de genere

*) Clarus fuit circa a. 1317. et ob hoc dictionarium dictus *Pandectarius*, sed si quis alius, perobscurus.

**) In edit. Veneta nihil legitur, nisi de *variolis*, reliqua vero in edit. Lugd. 1550. p. 46. et in Coll. *De Febrib*, Venet. 1576. p. 216. b. Scripsit *Bern. de Gordonio* hunc librum post annum vigesimum lectionis i. e. professionis, in praeclearo studio *Montis Pessulani*, a. 1305. mense Iulii, clarissimus *Monspeliensium* professor, de quo vide *Eloy* *Diction.* p. 365. T. II. et *Mercklin*, *Linden. Renovat.* p. 129.

nere infectionum et corruptionis sanguinis et humorum, ita, quod *variola* generatur magis de sanguine, et *morbillus* magis de cholera. Ista passio generatur ex sanguine menstruo retento in porositatibus membrorum foetus, et natura fortificata expellit et mundificat corpus in infantia, aut pueritia, aut adolescentia, raro autem in iuventute, rarissime autem in senectute, et iste modus euacuandi est communis omnibus. Accidentaliter autem venit ex aliis causis, ut si aliquis esset generatus in tempore menstruum, et iste modus est valde malus, quia tales sic generati raro effugiunt lepram, aut aliquam terribilem aegritudinem. Generatur etiam ista passio ex malo regimine, et potissime cum utuntur cibis de facili et cito corruptibilibus, sicut est lac et pisces in eadem mensa et potissime calidis et humidis, negligentibus phlebotoniam. Quarto generatur ista passio in temporibus corruptis et pestilentibus. Quinto consuevit sequi malas crises febris sanguineae. Quinque igitur possunt esse causae, et quatuor sunt eius species, quoniam quaedam sunt de sanguine, quaedam de cholera, et quaedam de melancholia, quaedam de phlegmate.

Signorum quaedam sunt, quae praedicant variolas futuras, sicut est pruritus narium, apparitio lampadum, timor in somno, rubedo in facie, punctio veniens in toto corpore, et cum incipiunt apparere, sunt, sicut capita acum, aut sicut granum milii, aut sicut caput formicae, deinde incipiunt multiplicari et magnificari, deinde faciunt crustam et saniem, deinde desiccantur et cadunt. Et si fuerint ex sanguine, vergent ad rubedinem, et si ex cholera, ad citrinitatem, et ex phlegmate, ad albedinem, et si ex melancholia, ad quandam fuscedinem et terrestitatem. Si fuerint paucae et cito apparentes, et quod cito maturarentur, signum est bonae crisis, quia quasi per modum crisis eueniunt. Si autem vergant ad colorem violaceum aut liuidum, aut viridem, aut nigrum,

omnes pessimae et mortales. Si autem appareat sanies fetulenta, mortale. Si modo appareant, et modo occultentur, pessimum est. Si autem fuerit difficultas anhelitus, pessimum: Si autem fuerit cum debilitate anhelitus et alleviatione, bonum est. Si autem in variolis febris fuerit fortis, et angustia magna, et sitis vehemens, et virtus debilis, et anhelitus constrictus, signum est mortis proximae. Vt plurimum enim moriuntur suffocati. Si superuenerit syncopis, pessimum est. Et si vrina fuerit nigra aut viridis, ista sunt pessima et mortalia. Fluxus enim ventris in variolis est malus.

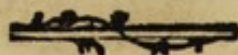
In primis si corpus est plethoricum, aut si sanguis dominatur, aut virtus est fortis, fiat phlebotomia de mediana, postea de summitate nasi. Cauendum est in hoc morbo, quod non ponantur percussiva, quia materia repercuteretur ad membra nobilia, nisi in oculis propter nobilitatem eorum. Secundo vero aduertendum, quod cum oleis non inungantur. Tertio, quia frigida ab extra non applicentur, nec aer sit ita frigidus, quod pori possint claudi, nec detur aqua frigida, et caueantur ea, quae in frigidata sunt in niue aut in puteo. Omnia acetosa videntur competere secundum AVICENNAM, et pro tanto competit succus acetosae, succus mali granati, et succus vuae acerbae, et succus citrangelorum, et succus omnium fructuum acetosorum, et competit coriandrum, et nenuphar, et camphora, et sandali et similia. Cibus eorum sit hordeatum, auenatum, amidum, vua passa munda, caricae, iuiubae, sebesten, lentes coctae in duabus aquis, et postea coquantur in alia aqua. Si igitur fuerit materia sanguinea, digeratur materia cum oxysaccharo in plus, et syrupo violarum in minus, et syrupo de fumo terrae. Et si cholericus, cum syrupo violarum in plus, et oxysaccharo in minus, et syrupo de fumo terrae. Et si materia fuerit phlegmatica, cum oxysaccharo composita, et syrupo de fumo terrae. Et si materia fuerit melancholica, cum oxymelle diuretico et syrupo de boragine et fumo terrae. Et aduertendum in laxatiuis et mundificatiuis, quod sint multum debilia, si exhibeantur, quia ista aegritudo libenter concordat cum fluxu ventris, et hoc est, quod multum abhorremus, deinde inuoluatur totum corpus in panno rubeo. Deinde fiant ista

ista, vt trahatur materia ad exteriora. R̄ Apii, foeniculi ana fasciculum 1. decoquantur in aqua cum lenticulis multis, et cum tepidum fuerit, linteamen intingatur in illa aqua, et exprimatur, et patiens inuoluatur. Cum vero maturantur, perforentur cum acu de auro, deinde totum corpus isto puluere aspergatur. R̄ Farinae fabarum, cicerum, lentium, lupinorum, orobi, litargirii, cerusae, aloe, fiat puluis. Iste enim puluis desiccatur et cicatrizat, et carnem regenerat. Et si fieret culcitra ex istis pulueribus, bonum esset. *Ad custodiam oculorum.* R̄ Coriandri, fumac, aquae rosarum, albuminis ouorum, fiat collirium, et frequenter oculis instilletur. *Ad custodiam narium.* Inungatur cum agresta, et aceto, et aqua rosarum. *Ad custodiam gutturis.* Gargarizetur frequenter vinum mororum cum aqua hordei calida. *Ad custodiam pulmonis* vtatur diapapauere. *Ad custodiam intestinorum* vtatur trociscis frigidis de fumac et coriandro, et spodio, conditis cum succo acetosae. Ad remouendum *mala vestigia*, quae in facie post variolas remanserunt. R̄ Litargiri, cerusae lotae, cathimiae lotae, pulueris cannarum adustarum, pulueris conchularum marinarum, et cum oleo de lilio et cera, quod sufficiat, fiat vnguentum.

Si dubitaret aliquis de caricis, quomodo competunt, postquam vergunt ad calidum et humidum, dico, medicamen bonum consuevit fieri de caricis, et de dragacantho infuso, lacca et semine foeniculi, et croco, et lentibus excoariatis, istis simul coctis et tritis, et simul pastatis et confectis. Istud enim medicamen valet in principio, et confortat virtutem, et facit ad expulsionem. Ibi enim sunt caricae et dragacantum propter pectus alleuiandum, ad praecauendum stricturem pectoris, quae libenter venit in ista passione, et ibi ponitur semen foeniculi ad aperiendum et ad subtiliandum, et lacca ad remouendum oppilationem hepatis, et crocus ad confortandum cor. Et propter hoc vetulae ex quodam instinctu naturae quotidie dant in tali casu aquam, vbi est crocus, et lentes ad confortandum intestina. Patet igitur, quod talis mixtio est utilis. Valent igitur caricae propter vias anhelitus conseruandas et ad multa alia. Secundo posset aliquis dubitare, quare non competit fluxus ventris, postquam per illas partes fit fluxus criticus, et cum hoc illa membra sunt apta ad recipiendum super-

perfluitates. dico, quod fluxus ventris non competit in variolis, postquam manifestae apparent, et potissime si fiat a natura. Cuius ratio est, quoniam postquam natura incipit hanc materiam venenosam expellere ad exteriora, si postea reuerteretur ad interiora, timendum esset, quod hoc esset vi symptomatis, et ita esset timendum, quod iret haec materia venenosa ad aliquod membrum nobile. Praeterea ex alio ista materia est acuta et pungitiua, et esset timendum de excoriatione intestinorum. Igitur fluxus ventris prohibeatur, quantum erit possibile. Tertio intelligendum, quod variolae fiunt magis, cum sanguis purus recipit ebullitionem, et si sanguis cholericus ebulliat, vocantur magis *morbilli*, et sunt minoris quantitatis et minoris acuminis. Et si sanguis cum phlegmate, erunt *variolae phlegmaticae*, et ita de melancholia. Quarto intelligendum, (quod) ex parte purioris sanguinis nutritur foetus, et quaedam pars impura et immunda remanet in porositatibus membrorum, et haec est *materia variolae*. Quinto notandum, quod ad hoc, vt variolae generentur, oportet duo concurrere, scilicet ebullitionem et fortitudinem caloris impellentis, et propter hoc non generantur in matrice, quia membrum frigidum est, nisi esset per accidens, et sequeretur morbos sanguineos, nec in fetu existente in vtero, nec statim post vterum, sed post, cum calor incipit vigorari et confortari. Sexto aduertendum, quod *variola* et *morbillus* possunt generari in *membris interioribus*, sicut in pulmone et intestinis, et similibus, sicut dicit AVICENNA, et est valde malum, quia debilitas virtutis expulsiuae significatur. Septimo considerandum. quod ista passio magis generatur in vere, et quia sanguis magis abundat, et quia virtus fortior est, secundo in autumno, ratione corruptionis, in aestate autem minus, quia materia exhalat, et in hieme longe minus, quia pori sunt clausi. Octauo intelligendum, quod in variolis, postquam manifeste apparent et expansae sunt per totum, non competit phlebotomia, quia tunc attraheretur materia ab exterioribus ad interiora. Sed quando materia adhuc est in interioribus, tunc bene competit. Et hoc est in principio, et ista videtur fuisse intentio AVICENNAE.

DE CONSERVATIONE VITAE HVMANAE A DIE NATI-
VITATIS VSQVE AD VLTIMAM HORAM MORTIS

ED. BAVDISH LIPS. 1570. PAG. 25 .*)

CAP. III.

De pustulis in toto corpore.

Si fuerint albae aut subrubrae, aut subcitrinae, de facili sanantur, sed virides aut nigrae, liuidae aut ulcerosae, omnes malae. Recipe cerussae lotae, lithargyri, fuliginis, gallarum antiquarum, minutim perforatarum, aloe, myrrhae, puluerizentur, et misceantur cum oleo nucum, et inungantur.

III.

IOANNIS ANGLICI **) DE GADESSEN

ROSA ANGLICA

PAPIAE 1492. F. LIB. II. CAP. IIII. PAG. 50. ET AVGVSTAE
VINDEL. 1594. PAG. 10041.

De Variolis.

Variolae dicuntur quasi varie ipsam 1) cutem legentes 2), quia in cute diuersas partes occupant apostemando et inficiendo

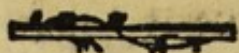
1) Deest in altera edit.

2) *afficientes vel inficientes. Schopff.*

*) Deest hicce tractatus in ceteris editionibus, videturque hoc caput pertinere ad variolas propter symptomatum et medicamenti similitudinem.

**) Inscribitur haec perantiqua editio: *Rosa anglica practica medicine a capite ad pedes.* — In fine, *Emendatum per magistrum Nicolaum Scyllacium sicut messanum artium doctorem in florentissimo papiensi gymnasio phie extraordinariam legentem. Papie 1492. die 24 Ianuarii. Ioannes antonius birreta impressioni tradidit.* In hac ordo capitum, materiarum et verborum paullo diuersus est ab eo, quem sequitur altera editio,

do, ex sanguinis corruptione causatae 3), et per hoc differunt a morbillis et punctillis. Morbilli sunt parua apostemata in cute 4) de colera generata, et sunt diminutivum 5) morborum apostematum 6), quia minus de loco occupant ratione acuitatis materiae colericae. Sunt enim in re 7) variolae materiae colericae et pustulae parvissimae 8). Sed punctilli 9) sunt infectiones communiter sanguineae, sicut 10) si essent de mordicatione pulicis, sed morantur continue. Et punctilli sunt 11) duplices, magni et parvi. De parvis modo dixi 12). Sed magni sunt infectiones latae, rubeae 13) et obscurae 14) in tibiis pauperum et consumptorum iuxta ignem discalciate sedentium, quasi continuae 15), et vocantur anglice *mesles*. Ex istis patet *diffinitio variolarum*, quod sint 16) apostemata parua vel pustulae paruae, in cute apparentia 17), in colore ut plurimum rubea 18), ad carnem aliquam 19) se profundantia et totum corpus inficiunt 20), ex corruptione sanguinis menstrui provenientia 21), cursu malarum crisiū currentia 22), quas antecedit ut plurimum 23) febris conclusa et putrida

3) ortae, differuntque S.	4) erumpentia, gen. e chol.	5) diminutivum
6) apostematicorum	7) suntque reuera.	8) minimae.
9) maculae seu punct.	10) ac.	11) Sunt autem punct.
12) paru. dictum est. magni.	13) rubrae.	14) apparentes in tib.
15) ad ignem sine calceis, continue fere sedent.	16) nimirum quod sint.	17) apparentes.
18) rubrae.	19) aliquo modo.	20) profundantes, totumque corpus inficientes.
21) provenientes.	22) currentes.	23) ut plur. antecedit.

quam ad manus habeo: Ioannis Anglici Praxis medica, Rosa Anglica dicta, quatuor libris distincta: de morbis particularib. de febribus, de Chirurgia, et Pharmacopoeia, emendatior et in meliorem redacta ordinem, recens edita opera ac studio clar. V. Doct. Philippi Schopffii, Medici Physici Durlacensis, in Medicinae studioforum gratiam. Augustae Vindelic. typis Mich. Mangeri 1594. 4. Sed editor pro lubitu mutavit et transformavit verba auctoris, capita transposuit. Scripsit vero Ioannes Anglicus, clericus, Professor Collegii Mertonensis, Oxonii, aulae medicus, hanc rosam, teste Freindio. (Hist. Medicin. p. 94. seq.) circa a. 1305. quam Guido de Cauliaco (p. 2. 6. ed. Ven. 1498. pl. 5. ed. Lugd. 1572. 8. et p. 6. ed. Lugd. 1585. 4.) dixit rosam fatuam, laudant alii, in primis Conringius. Cf. Eloy Diction, T. II. p. 287.

trida i. 24) continua sanguinea. Et eodem modo 25) de morbillis 26), sed quaedam sunt minores, et de colera.

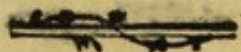
Causae 27). Causas harum aegritudinum dicit HALY *secundo tegni in cognomen illius* 28). *Ex tumoribus quidem etc.* quia natura expellit totam superfluitatem febris sanguineae vel continuae colericæ in homine, in quo sanguis menstruus manet vel corruptus sanguis ebulliens ad superficiem corporis, et generantur ex ea variolæ et morbilli, qui fiunt de sanguine menstruo. Dicit 29) AVERROES *c. de morbillis*, quod nullus euadit 30), quin incurrat variolas 31). Et sunt verba sua ista, propterea quod omne membrum habet 32) virtutem expulsiuam mandantem alteri 33), unde fiunt variolæ et morbilli, et propter hoc 34) nullus euadit ab istis duobus 35), quia prouenit 36) a mala materia fixa in cibo embryonis s. in 37) sanguine menstruo, et ideo sequuntur ut plurimum febrem continuam sanguineam. Et accidentaliter generantur, si fiat 38) conceptio in 39) tempore menstruum, et tunc raro euadit talis lepram vel morbum terribilem. Similiter generantur ex cibis et humoribus de facili 40) ebullientibus, sicut 41) sanguine animalium et brodio. Similiter 42) ex cibis aquosis, postquam sumitur calidum, sicut 43) post lac accipitur vinum, et post fructus accipitur zinziber, et 44) post pisces allia et cepae cum eis, quia hoc facit 45) ebullitionem, et 46) coitus cum muliere menstruosa, et 47) comestio carniū bouinarum, vel potatio vini plurimi vel 48. cereuissae

B 2

nouae

- 24) seu. 25) idem de. 26) statuendum. 27) Causas. Harum
 28) τεχνης §. 29) Et scribit. 30) nullum esse hominem. 31) aut
 qui hunc morbum euadat, propterea (inquit) 32) habeat- 33) aman-
 dantem ad aliud materiam excrementitiā. 34) et ob id ut dixi. 35)
 istos duos morbos. 36) proueniunt. 37) in embryone h. e. sanguine
 38) quando fit. 39) deest, in. 40) facile. 41) ut ex. 42) bro-
 diis. Ita. 43) postq. aliquid calidi sumptum fuerit, ut si 44) Deest, et.
 45) cepae. nam haec faciunt sanguinis. 46) Item. 47) menstruis la-
 borante, comest. carn. bouin. potio 48) Deest, vel.

nouae, et dimissio flebotomiae. Et contingit aliquando, quod homo variolatur bis, quoniam 49) prima vice non totaliter expellitur materia, et cum homo 50) comedit ficus frequenter, quia ipsae expellunt materiam ad exteriora. Similiter pestilentia aeris 51) facit ad generationem earum 52), et ideo complexio calida et humida plus incurrit eas, quam sicca, et aetas infantiae et 53) pueritiae, et aliquando adolescentiae, quam iuuentutis vel senectutis 54), quia in senectute non fit, nisi in 55) causa forti et in regione calida et humida, sed in decrepitis nunquam fiunt, vt dicit 56) ISAAC 5. *febrium*. Et tempus anni, sicut in vere, plus fiunt, quam in hieme 57), et plus in autumno, et 58) in fine eius, quando praecessit aestas calida et sicca, et 59) autumnus est calidus et siccus vel humidus. Similiter in tempore 60) austrino plus, quam in alio tempore 61), et statio sub sole calido facit 62) ebullire sanguinem, et iuuat 63) ad generationem morbi illius 64). Et sunt quatuor species earum 65) i. *sanguineae*, et sunt latae, rubeae, *colericae*, et sunt rubeae, acutae et 66) pungitiuae, non valde latae, *flegmaticae* 67) sunt albae et latae, *melancholicae* sunt nigrae, vel violaceae, vel 68) liuidae, vel virides, secundum quod melancholia est 69), quia materia earum est naturalis vel adusta magis vel minus. Hic tamen notandum vltius 70) videtur, quod variolae non fiunt in foetu in vtero materno propter hoc 71), quod in eo calor 72) est obtusus, et ideo non facit ebullitionem, secundo, quod virtus natura.

49) Aliquando variolae bis hominem innadunt, quando. 50) frequenter.
 51) Deest, ipsae. 52) Praeterea aer pestilens. 53) variolarum. 54)
 Def. et. 55) virilis aetas et senectus. 56) a. 57) scribit. 58)
 Quod ad tempus anni pertinet, tempore veris plus fiunt, quam hiemis 59)
 ac. 60) et quando. 61) Item temp. 62) fiunt, quam alio. 63)
 Facit et statio. 64) iuuatque. 65) variolarum. 66) sunt autem quat.
 ear. spec. 67) Def. et, 68) quae. 69) Def. vel, vel. 70) pro
 qualitate humoris melancholici. 71) Def. vltius. 72) fiant foetu in
 vtero mat. existente, propterea.

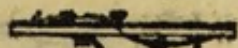
naturalis est circa aliud intenta f. 73) circa formationem membrorum, tertio propter defectum emunctoriorum, quarto, quia a calore matricis conseruatur sanguis ille menstruus, nec ebullit, nec corrumpitur. Item notandum, quod non est necesse, omnem hominem 74) incurrere variolas, licet ISAAC quinto febrium dicat hoc 75); sed debet sic intelligi, quod aptitudinaliter incurrat eas quilibet propter sanguinem menstruum remanentem in fetu post partum. Qui nisi expellatur per vrinam, vel egestionem, vel sudores, vel 76) flebotomiam, homo incurrit actualiter eas vel suspectus erit plus, quam alii de lepra, nisi ita sit, quod conceptus fuerit in muliere munda f. 77) sana post fluxum menstruorum 78), et quod pater sit sanus, et boni regiminis, et fetus sit 79) bonae complexionis, et moderatus, non gulose viuens, nec inordinate, quod est raro 80), quia non intendunt, nisi comedere, vt dicitur *secundo prognost.* 81). Item notandum, quod *variolae* sint 82) duplices, *propriae* 83) et *impropriae*. *Propriae* sunt, quae fiunt 84) ex sanguine menstruo ebulliente interius, et illae maxime fiunt in pueris 85). *Aliae* sunt *impropriae*, quae fiunt 86) ex cibo corrupto, attracto ab interioribus ad exteriora a calore exteriori 87) forti, et tales possunt fieri in omni 88) aetate, sicut et leabies potest. Et ideo dicit 89) AVICENNA *quarto Canon.* quod aliquando homo variolatur bis 90), semel proprie, et secundo 91) improprie, vt dictum est satis 92).

B 3

Si-

73) quod calor tunc. 74) nimirum. 75) Adhaec non est tripliciter necesse hominem. 76) hoc afferat. 77) sic accipi illius dictum debet. 78) per pleb. 79) nisi forte conc. sit a munda mul. h. e. 80) mens. flux. 81) item a patre sano et temperanter viuente, et nisi fet. sit. 82) compl. temperatus, non gulosus, aut inord. viuens. 83) rarum est. 84) quia pueri vt scriptum est progn. nihil aliud faciunt, quam cont. comed. 85) Suntque duplices variolae. 86) proprie sic dictae, et improprie. 87) Var. prop. dictae fiunt. 88) in puer. generantur. 89) Improprie variolae appellatae fiunt. 90) extremo. 91) generari omni. 92) Def. potest. 93) Scribit. 94) hominem bis corripit a variolis. 95) Def. secundo. 96) vt modo dictum est.

Signa. Si *variolae* sunt de 93) *sanguine*, tunc sunt superius acutae, et 94) inferius latae, cito 95) maturantur, et 96) in saniem conuertuntur: Sunt enim 97) salubres, quia materia earum est sanguis, et sanguis 98) est amicus naturae et digestioni obediens, et 99) si sit complexio calida et humida, et tempus est 100) vernale et australe, et similia concomitantur 101), tunc est certum, quod sunt de sanguine. Si sunt *colericæ*, tunc sunt rosæ, citrinitati attingentes 102), paruae, rotundae, et capita earum acuta, et quasi acus pungitiua 103) propter acumen materiae earum, et sunt in re 104) *morbilli*; Et si cotum 105) in vrina die cretico appareat cum mitigatione doloris et febris, et variolae aperiuntur, et tunc 106) exit ex eis humiditas, tunc 107) est bonum signum. Si contraria exeant, pessimum est signum. Si sunt 108) *flegmaticæ*, tunc sunt albae et latae, et 109) leues, et ad digerendum duræ 110), quarum materia sub cute praeparata vel putrefacta nimium pruritus generat 111), maxime si sit phlegma falsum. Et cum prurire incipiunt 112), discoriantur 113), et emittuntur putredines inde aeruginosae. Nunciant mortem, si vrina fuerit cruda 114). *Melancholicæ* vero in 115) initio sunt liuidae, post 116) virides i. subnigrae, in quibus non coadunatur humiditas, et sunt 117) magnae et 118) durae, quasi magnae verrucae; verum pessimae 119) sunt, quando nullam habent qualitatem, qua 120) maturari valeant, et ideo ficcantur et scinduntur, vnde generantur sincopis et 121) aliena-

93) *sint ortae a.* 94) Def. et. 95) citoque 96) atque 97) autem
 98) et is 99) Item 100) Def. est 101) et austr. illam
 comitetur. 102) accedentes 103) ac punit. instar acuum 104) reue-
 ra 105) cotum 106) aperiuntur, tunc 107) et 108) sint
 109) Def. et. 110) crudae 111) nimium magnum excit. pruritus
 112) deinde c. incip. prur. 113) excor. 114) emittunt putredinem
 aerug. 115) Quod si vrina cruda existat, tunc mort. nunc. tales variolae.
 116) Def. in. 117) fiunt 118) suntque 120) Def. et 121) et
 pess. 122) ut 123) generatur sincope alien. mentis.

alienatio virtutis. Quibus apparentibus, prognosticanda est mors.

Signa variolarum antecedentia in febre sanguinea sunt dolor capitis et dorsi propter multitudinem sanguinis corrupti, extendens venam dorsi. *In variolis* 122) rubor et tumor faciei, turbulentia oculorum et lachrymae, sed *in morbillis* sunt plus de lachrymis, et dolor dorsi minus 123), quia generantur ex vehementia maliciae sanguinis corrupti pauci, sed ibi est inflatio magna et angustia. Grauitas etiam capitis praecedit et 124) variolas, et dolor, et punctura praecedit variolas, quia accidit omnibus membris similium partium apparentibus et occultis, ita, quod 125) velaminibus pulmonis et gutturi accidit pruritus, et 126) in naribus sternutatio, pectoris asperitas, vocis 127) raucitas, et propter exitum separatur continuitas, quasi si spinae vel acus penetrarent 128). Et 129) est timor in somno, et grossitudo 130) sputi, multitudo alicum, apparitio lampadum, et cum incipiunt apparere, sunt, sicut capita acum, 131), aut sicut granum milii 132), aut sicut caput 133) formicae. Deinde incipiunt multiplicari et magnificari, deinde 134) faciunt crustam et saniem, deinde desiccantur 135) et cadunt 136), dicit AVICENNA, et 137) aliquando exeunt duplices, in quarum ventre vnus est alia, et 138) sunt malignae. Et 139) signum multitudinis materiae est viscositas eius. Igitur cum 140) debili virtute 141) morta-

122) Def. in variol. 123) plus est lachrymar. dol. de minor. 124) Def. et et praeced. variol. 125) veluti 126) Def. et 127) pectori voci 128) post exit. ear. fit separatio continuitatis 129) quasi spinae penetrassent 130) Praeterea 131) crassities 132) similia capitibus acum 133) aut instar grani mil. 134) aut instar cap. form. 135) postea 136) tandem exsic. 137) vt 138) Def. et 139) ita vt in vnus vent. adhuc sint aliae, et illae 140) Def. et 141) itaque 142) existen- te lethales sunt.

mortales, et tunc, quando 142) sunt tales, et dolor in profundo 143) variolae, et similiter in superficie, et postquam ceciderit vna 144), manet 145) alia. Et sic de aliis.

Pronostica. Pronosticari possumus, quod 146) albae sunt meliores, quando sunt paucae numero, et magnae quantitatis, et 147) facilis exitus, paucae angustiae 148), debilis febris. Et minuitur febris 149) cum apertione illarum, et processus earum est in 150) tertio et in quarto. Si sunt 151) magnae et albae, pluris numeri 152), propinquae, absque continuatione, adhuc sunt minus malae. Sed albae, parvae et 153) durae, propinquae, difficilis exitus, quod fuerunt a materia grossa 154), sunt malae, frequenter interimentes 155), antequam possint maturari. Sed 156) si egressio variolarum diuersificatur, ita, quod 157) modo appareant, modo occultentur, et maxime, 158) si sint violaceae, cum debilitate virtutis, 159) sunt mortales: Sed si non debilitetur virtus 160), spes est bonae euasione. Et ideo si sint declinantes 161) ad nigredinem et 162) magnae, sunt vt plurimum mortales. 163) Et si 164) emittunt saniem virulentam, malae sunt, quia signum est venenositatis et corruptionis materiae. Deinde sciendum, quod si 165) febris praecedat eas, melius est, quam quod ipsae fiant, deinde sequatur febris. Item 166) *fluxus ventris* in variolis est malus, et 167) maxime, si egestio fuerit nigra, vel 168) fetida, aut 169) viridis.

Et

142) et cum 143) profunditate variolar. 144) vna decid. 145) remanet 146) Def. et leg variolae 147) quantitate 148) et 149) item si febr. minuat 150) Fiat tert. aut quarto die 151) sint, def. et 152) plures numero 153) Def. et. 154) genitae 155) quia freq. interimunt 156) Def. sed 157) diuersimode fiat, ita vt 158) max. vero 159) virtutis, tunc 160) accidat virt. debilitas atq. casus tunc bona erit spes euas. 161) et ideo sic declinent 162) Sint 163) vpl. interimunt 164) similiter si emittant. 165) Sciendum et hoc est si praecedat. 166) ipsae prius erumpant et 167) Def. item 168) Def. et 169) Def. vel.

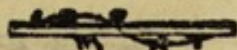

Et *urina* nigra post sanguinis mictum, malum. Item si fuerit cum bonitate anhelitus et alleviatione 170), bonum 171) est. Si cum fortitudine febris, et siti forti, et strictura anhelitus, 172) mortale, quia ut plurimum moriuntur suffocati. Item syncopis 173) superueniens malum est 174) et mortale, quia signum 175) est, quod materia vadit ad cor. Item 176) si materia vadit 177) ad pulmonem, frequenter sequitur mors vel prius. Et 178) si ad oculos, frequenter sunt 179) caeci, vel relinquetur tela 180) in oculis. Et si male curentur, remanebunt foueae et concauitates in toto corpore turpes. Item cum anhelitus et vox remanent bona, est signum salutis ut plurimum 181). Item 182) *variolae* exeunt paullatim, et *morbilli* cito. Et 183) si virides aut violaceae fuerint, euenit syncopis 184). Item cum anhelitus est malus 185), frequenter sequitur mors. Item 186) aer frigidus et frigida super posita 187) faciunt redire materiam fortiter ad intestina, et fit rasura intestinorum cum disinteria, quia aer frigidus laxat comprimendo et materiam corrumpendo 188).

Cura 189). Circa curam huius morbi sunt multa facienda. Primo oportet euacuare 190) cum flebotomia et solutione ventris pauca, infrigidante vel comprimente, non attrahente vel dissolvente. Secundo oportet alterare interius 191) cum acetosis, dummodo strictura 192) pectoris non impediat, vel cum digestiuis, frigidis, confortatis, quodammodo stipticis 193)

170) vel 171) Si variolis adfuerint anhel. facilitas et alleviatio. 172) Def. est. 173) Si vero febr. fortis coniuncta fuerit variolis, sitis vehemens, constrictio anhelit. 174) Syncope. 175) Def. est 176) signum enim 177) petat cor. Si 178) vadat. 179) Def. et 180) sunt patientes 181) aut t. relinquit. 182) Manentibus anhelitu et voce in variol. ut plur. est sign. salutis. 183) Def. item. 184) Def. et 185) syncope 186) Anhelitu existente malo in variol. 187) Def. item 188) superposita 189) corrumpendoq. mat. 190) Curatio-curation. 191) fieri euacuationem 192) fieri debet alteratio intrinsecus 193) constrictio 194) stipticitatis quod.

193). Tertio debent dari illa, quae iuuant 194) ad facilem expulsiōem earum. Quarto debemus defendere oculos et pectoralia, et nares, et os, et intestina ab eis 195) cum re-percussivis propter nobilitatem eorum membrorum, et est re-percussio ab intra ad extra 196), et hoc potest fieri 197) in materia venenosa. Quinto debemus 198) cum infusionibus desiccare, et hoc 199) ante completam maturationem 200) non potest. Sexto post alium diem 201) cum 202) rumpuntur, desiccare, mundificare et consolidare 203). Et si non rumpuntur per se, cum acu aurea aperiuntur 204). Septimo, oportet variolarum vestigia prohibere, et curare, et reple-re 205).

Circa primum est sciendum, quod 206) si corpus est ple-toricum, aut si sanguis dominetur, aut 207) si fortis sit vir-tus, et 208) aetas et alia particularia concordant 209), fiat flo-botomia in principio de vena 210) mediana communi, dein-de de summitate nasi, et maxime in pueris, quia talis floboto-mia praeferuat partes superiores a malitia 211) *variolarum*, et est facilis super infantes 212). Similiter si *morbilli* fuerint, quod est 213) diminutivum morbi sensibilis propter paruita-tem, cum repletionē sanguinis vsque ad quartum diem potest fieri flobotomia; Sed post duos vel tres dies si quando pro-cedunt vel augmentantur, tunc non oportet, quod fiat floboto-mia 214), quia traheret materiam ad intra 215), et prohi-beret

quod. confortantib. 195) conducunt 196) debent defendi oculi, def. et. et.
et. 197) Def. ab eis, et paullo post, eor. 198) et reperi. debet fieri
ab interioribus ad exteriora 199) idq. in 200) est- desiccandum 201)
quod tamen 202) fieri 203) Def. post al. diem 204) variolae 205)
Def. desicc. et leg. mundificandum et consolidand. 206) aperiendae sunt
variolae c. a. a. 207) Var. vest. sunt delenda, curanda, replenda 208)
Def. quod. 209) Def. aut 210) si pro et 211) consentiant
212) Def. vena communi 213) malignitate 214) pro infantibus
215) Def. quod est 216) sed quando duo vel tres dies procedunt 217) phle-
bot.

beret 216) exitum, nisi inueniatur 217) vehementia repletio-
nis 218) et dominium materiei, et tunc fiet ea quantitate 219),
quae exsiccat, f. quae minuat repletionem 220). Est enim
conuenientius, quod 221) flobotomia administretur in ista
aegritudine, et ideo si non fiat, quando competit, timetur
de corruptione extremitatum. Dein 222) fiat ventris solutio
cum cassia fistula, prunis, tamarindis, violis cum 223) zuc-
caro rosato nouo, et de rosis recentibus, vel de succo rosa-
rum cum zuccaro cum tamarindis, et non sint laxatiua fortia,
quia iste morbus de facili concordat cum fluxu 224) ventris.

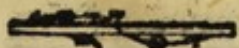
Circa secundum sciendum, quod frigida stiptica quo-
dammodo competunt, vel acetosa in principio apparitionis
earum, et ideo succus acetosus, et 225) vinum malorum
granatorum, et agresta 226), et alia, et succus eius, et co-
riandrum, et succus prunorum acetosorum, et pomorum, et
aliorum fructuum talium 227), et nenufar 228), et camfora,
et sandali. Et ideo valent tria sandali cum aqua nenufaris, in
qua ponatur modicum camforae ratione febris et 229) pesti-
lentie aeris, et venenositatis materiae. Tamen non dentur
nimis 230) frigida per interius 231), sicut aquam frigidam
non demus, nec alia infrigidata in niue, nec excellenter fri-
gida competunt post secundam diem apparitionis earum, quia
prohibent expulsionem earum, et ebullitionem sanguinis, quae
est causa expulsionis earum. Similiter nec frigida ab extra
232) applicentur, ne repercutiant ad intra venenosam mate-
riam, nec aer sit frigidus et siccus, ne pori claudantur. Et
ideo licet dicta sint superius 233), quae prohibent repressio-

C 2

nem

bot. administrari	218) ad intra	219) variolarum	220) inueniretur
221) in corpore	222) tunc ea quant.	educeretur	223) Def. quae exsic.
f. et leg. quae replet. ill.	minueret	224) vt	225) postea
cum	227) facile transit in fluxum	228) Def. et - et - et	226) Def.
stae, coriand. et succ. prun. pomor.	230) Def. talium	231) nenufaris,	229) agre-
camph. sunt. valent, it. confectio siue tabulae	Diatrion	sunt. cum aqua	
232) Def. et	233) Verum dari non debent nimium	234) ad interiora,	

nem *c. de cura apostematum*, tamen sunt 234) duo versus communes 235) non prius dicti 236).

Multa venenosa, mala crisis nobilitasque

Interius nolunt proprias recludere causas.

Diaeta eorum sit declinans ad frigiditatem, sicut ordeatum, auenatum, lac et amigdalae 137), lentes coctae in aquis duabus proiectis, et post coquantur in alia aqua, et 238) vocantur lentes anglice *tiles*.

Et si febris sit fortis 239), tunc potagium erit bonum 240) de epatica, lactuca, scariola, et si sit venter mollis, tunc plantago in parua quantitate potest addi istis, et possunt tunc fieri potagia eorum in aqua, in qua 241) decoquantur sumach, borrago, buglosa. Et binae 242) mundificant sanguinem, et illa ingrossant sanguinem s. sumech, lentes 243). Et 244) si ille sit subtilis et acutus nimis, cum 345) vis pas- sis mundis ab arillis, et caricae, et ficibus siccis de malech, et amigdalibus excorticatis fiat decoctio. Sed carnes non comedant 246), nec pisces, si virtus stet 247), quousque morbus declinauerit, nec 248) potent vinum, nec cereuisiam fortem, sed ptisanam, vel fiat 249) lac amigdal. et maxime valent ficus, si sit strictura pectoris vel malitia anhelitus.

Si ergo 250) materia fuerit sanguinea, digeri potest cum sirupo de fumo terrae et violis in 251) minus. Et valet in vtraque istarum zuccarum rosatum et violaceum, et oxizaccara non valent, si sit malitia anhelitus 252). Tamen 253) quia isti sirupi sunt multum spissi et abominabiles 254), fiat

ut est aqua fr. vel nunc infrigidata. 235) extrinsecus 236) supra
 237) alii 238) Def. commun. et leg. vers. de illis ipsis 239) positi
 240) declinet 241) lac am. 242) Leg. in aq. duab. voc. ant. lent.
 243) Si feb. fort. coniuncta sit variolis 244) tunc ex usu est potio
 245) Def. et 246) Possunt et aliae confici potiones, in quib. 247) nam
 posteriores duae herbae egregie 248) sicut v. et lent. incrassant ipsum
 249) Def. et 250) minimum, fiat decoctio ex vis- mundanis- caricis seu
 ficib. 251) Non com. patientes carn. 252) constet 253) non 254) Def.

fiat talis potatio. R. Accedulae, epaticae albae an. Mj. flor. borraginis, violarum, rosarum an. ℥j. ordeï lib. j. succi fumiterrae quart. j. zuccari quart. i℥. vuarum passar. ficuum siccar an. quart. ℔. fiat 254) lib. ij. vel iij. Et valet in causa sanguinea et colerica. Si materia sit flegmatica 255), digeratur oxizaccara composita cum sirupo de fumoterrae: quod tamen raro est. Et cum non sit 256) febris, potest vti 257) rosata nouella. Si materia sit melancolica 258), digeratur cum oximelle diuretico, 259) sirupo de fumoterrae et borragine, et vtatur diaborraginato.

De tertio sciendum est, quod expulsionem earum facilem facit iste potus 260). R. Ficum siccar. ℥i℔. lentium ex-corticatar. ℥iij. draganti, sem. foeniculi an ℥ij. croci ℥j. Si times de sincopi 261), terantur et decoquantur in lib. ij. aquae vsque ad consumptionem medietatis, et coletur 262) et et cum zuccaro dulcoretur, et detur. Expellit enim caliditatem a partibus cordis, dicit 263) *Avicenna* quarto. vnum 264) foeniculum et apium cum zuccaro et succo eorum, et 265) radices cum odoratione croci 266), et cum decoctione ficuum citrinarum 267) expellunt materiam optime ad exteriora. Deinde capiatur 268) scarletum rubeum 269), et inuoluatur variolosus 270) totaliter, vel in panno alio rubro, sicut ego feci de filio nobilissimi regis Angliae, quando patiebatur istos morbos, et feci 271) omnia circa lectum esse rubra. Et est bona cura. Et curavi eum in sequenti sine vesti-

C 3

giis

fiat. 255) Leg. valent in constrictione pest. vel in angustia anhelitus sum-mopere ficut. 256) Itaque si 257) ad 258) Leg. Valet et succ. rosat. et violat. it. oxysacchara in vtraq. materia: sanguinea et cholericæ non, nisi in difficultate anhelitus et tussi. 259) Veruntamen def. isti multum. 260) et homines saepe ab eis abhorrent, talis praescribatur potio. 261) decoctio in aqua ad 262) Hic add. quod tam. est rarum 263) obest 264) addi 265) Si melanch. 266) cum 267) Leg. simpl. c. syr. de borrag. vtere 268) Tertio, ad facil. variol. expulsion. conducit haec potio. 269) Syncopen 270) mediet. colentur. dulcorent. atq. exhibeantur aq. ae. 271) ut scribit. 272) Def. vnum 273) nec non 274) c. croco odo-

giis variolarum 272). Oportet tamen obseruare 273), cum exeunt, quod tunc non inungatur locus variolosus oleo, quia oppilaret poros, nec veniat in aere frigido 274), nisi si sit aer valde calidus. Tunc temperetur aer 275) cum foliis salicis et aspersione aquae in domo et ros. 276) et camphora, et cum aqua camphorata. Similiter 277) ligentur membra patientis, vel habeat 278) cirotecas continue in manibus, ne se 279) scalpet, nec tangat, quia faceret foueam in cute turpem 280). Deinde accipe 281) succum foeniculi et apii, et in ipso tepesfacto 282) intinge pannum lineum, et inuolue totum corpus. Illud enim trahit materiam ad extra 283), et pro 284) parte consumit. Vel herba senae vel apii decoquantur 285) in aqua, et 286) cum lentibus, et cum ficibus siccis, et tunc linteamine 287) intingatur 288), et succus exprimatur, et inuoluatur patiens. Item inungatur post ista, sed non in principio, non 289) cum oleo, sed 290) cum sanguine alicuius animalis calido, sicut galli 291), columbae, ouis, et post 292) in linteamine praedicto inuoluatur. Et hoc 293) frequenter, sed caue, ne ista superposita 294) violenter auferantur 295), et maxime in pueris.

Quarto oportet defendere oculos 396) cum leui repercussiuo propter eorum teneritatem 297) cum bombace vel 398) panno aliquo antiquo molli, in aqua rosarum intincto. Deinde de coriandro 299), aqua rosarum, sumach et 300) albimine

rato, etc. 275) optime 276) Postea ad alia est pergendum. Cap. ergo
 277) rubrum 278) et qui patitur variolas, inuolu. in illo 279) feci,
 quando inclyti reg. Angl. fil. variolas patiebatur, curauit, ut essent rubra.
 280) Et curatio illa mihi optime successit: n. citra vestigia variol. Ignitati re-
 stitutus est. 281) Illud tamen summo studio est obseruand. ut c. variolae ex-
 eunt, loc. ille non inung. 282) nec patiens admittat aer. frig. nisi aer- esset
 283) T. aer habitaculi alteretur 284) asp. a. ros. 285) Def. simil.
 286) ipse 287) Def. se - se 288) et maxime faciei. 289) cape
 290) et ipsis tepesfactis 291) ad exteriora 292) ex 293) vel h. opii
 decoquat. 294) Def. et cum 295) linteamen 296) in illo decocto.
 exprimaturq. postea pat. 297) patiens, sed non 298) nec 299) Def.
 sed 300) gallinacei 301) deinde 302) hocq. 303) Def. superpos.

mine oui agitato diu fiat collirium, et 301), frequenter oculus instilletur. Sed 302) aqua rosarum sola valet 303) et lac mulieris 304). Et 305) candi puluerizatum est mirabile, in tantum 306) *telam* nouam prohibet, vt videbitur tertio huius 307). Item 308) succus verbenae cum albumine oui valet optime, et similiter 309) in tela remanente. Deinde 310) si *macula* aliqua remaneat in oculo post variolas, quia forte fuit medicus tarde vocatus, fiat 311) illud experimentum. Accipe 312) dragantum 313) albiſſimum, et ponatur integrum in aqua rosarum. Resoluatur, et de ipſo reſoluto ponatur in oculum ſemel in die, et ſoluetur macula, maxime ſi 314) candi aliquando per vices imponatur, vel puluis albus communis.

Si vis cuſtodire *nares*, inungantur cum agreſta, aceto et aqua rosarum, deinde inieſta ſit bona 315). Odorare acetum ſolum eſt iuuatium 316). Ad *oris* cuſtodiam et *gutturis* oportet ſuggere granata, ſcilicet grana eorum, et gargarizare vinum eorum, et 317) ſimiliter vinum mororum i. ſuccum 218) eorum, qui eſt rubeus, vt vinum cum aqua ordeï calida. In conſeruatiōe *pulmonis* valet ſemen papaueris cum lacte amigdalaram, cum zuccaro, roſato et diapauere 219) ſunt optima. Ad cuſtodiam *intestino-*
rum in ſucco acedulae decoquantur ſumach et coriandrum, vel acedula, et decoquantur in iſta 320) aqua, et 321) coletur, et dulcoretur, et potetur, et ſpodium ponatur, vel quando potat, ad pondus 3℔. 322). Si *ſolutio ventris* ſuperue-
nerit, ſi vtatur carnibus citonicum 323) cum zuccaro 3ij. 324)
ſpodii

304) aut eras, max. 305) qu. defendendi muniendi. ſunt oculi 306) de-
fendendi muniendi. ſunt oculi 307) teneritudinem 308) aut 309) Dein-
de fiat coll. ex cor. 310) Def. et 311) Def. et. poſtadd. et 312) va-
lent 313) muliebre 314) Saccharum 315) quod 316) vt alias di-
ximus 317) ſic 318) eſt optimus in 319) Def. deinde 320) admi-
niſtretur 321) cape 322) tragacanthum 323) ſaccharum 324) ini.

spodii, trociscorum de spodio, quos ponit ISAAC *quinto febrium de cura sinochae*, valent hic.

De quinto 35) sciendum, quod ante completam maturationem capiatur 326) aqua rosarum, in qua decoquatur crocus, et aspergatur violae cum illa 327) tepida, deinde cortex tamarisci, rosae, sandali 328), decoquantur in aqua, et ponatur 329) modicum canforae, et tunc 330) aspergatur cum illa aqua tepida vel calida, et hoc vocat AVICENNA *Jalitionem* i. asperfusionem, si sal aspergitur 331) sparsim vel diuisim, non quod sal apponatur. Iste modus operandi maturat, exsiccat, et facit cadere cum velocitate.

Sexto videndum post alium diem, cum apparet 332) *maturatio*, si 333) non rumpantur, accipiantur 334) cum acubus de auro et argento, et humiditas exiens exsiccet cum coto 335), deinde desiccentur cum litargirio, plumbo vsto et carice 336) lignorum, et illud 337), quod remanet post 338) operationem vermium in ligno.

Tamen si vis, quod 339) exsiccentur ante rupturam, dormiat patiens super farinam rizi et ordeï fabarum 340), vel culcitra impleatur istis, et superdormiat 341). Sed si sit ibi 342) ulceratio, desiccentur 343) cum vnguento albo RASIS, quod ego ponam in tertio huius 344), vel de 345) puluere fabarum et rosarum 346) superaspergatur, et oleum rosarum post maturationem, tum farina rizi et amidi multum valet 347).

Deinde

eiatur	325) plurimum inuat.	326) fugenda sunt	327) puniceor. mal.
grana, eorumq. vin est.	est gargarisand. simil.	328) succus	329) quae
omnia	330) acid. decoq. in	331) Def. et	332) adde spod. ad pond.
333) exhibeatur portio.	334) conditorum	335) adde drach. vel.	
336) hic enim val.	337) quinto	338) capienda sit	339) aqua
340) santala	341) addatur	342) et patiens aqua calida, et hoc	343.
aspergatur diuis. non	344) sexto si appareat	345) et variolae	346)
aperiantur	347) cotto		

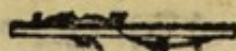

Deinde 348) ad carnis generationem et ad cicatrizandum, et mundificandum valet thus, mastix, sarcocolla, puluere facto de 349) istis, et superasperfo vel cum melle rosarum mixto.

Circa septimum videndum est, quod 350), facta maturatione variolarum per saniem, si cicatrices et vestigia remaneant, inungantur 351) cum vnguento de cerusa 352). Quod fit hoc modo. Accipiat ceru colata, et eius quadruplum de oleo rosato. Quibus resolutis 353), addatur cerae 3j. et in circuitu moueantur. Deinde postquam in frigidari coeperit albumen oui, praedictis admisceatur, donec inspissetur, sine intermissione moueantur 354), deinde recondantur 355), et tunc accipiat farina rizi puluerizati, et, facta inunctione, loca cicatricum cum farina illa aspergantur. Et 356) hoc fac omni nocte, et summo mane abluatur facies cum aqua de floribus fabarum. Vel fiat illud 357). R. litargirii, cerusae lotae et 358) pulueris cannarum adustarum, id est 359), arundinis, cachimae lotae, pulueris concularum 360) marinarum, et 361) cum oleo de lilio et cera, quod sufficit, fiat vnguentum. Ad idem valet multum ad implendum illa vestigia 362) impinguatio corporis cum ouis forbilibus, et 363) iure galli, et vino, et 364) balneum post prandium aliquando, et stupha faciei cum capillis veneris, maluis 365) et arundine, et emplastro cum 366) pice calefacta post consolidationem vulneris et subita emissio eius. Deinde inunge cum 367) vnguento citrino

348) carie   349) cum illo   350) postquam verm. ligna eroserunt
 351) Quod si velis ut   352) antequ. rumpunt   353) hordei, fab.   354)
 super quib. potiens dorm.   355) At si appareat   356) desiccet illa
 357) Def. quod. huius   358) Def. de   359) qui   360) Val. post
 mat. far. oryz. vel amyli.   361) Def. deinde   362) ex-septimo facta
 261) fiat inunctio   364) solutis   365) mouendo   366) recondatur ca-
 piatur - oryzae - pulueris. factaq.   367) Def. et   368) Vel rec.   369)

citrino communi, et gargarizare succum 368) apii et maratri cum 369) croco vel cum decoctione eorum 370), quia haec mundificant faciem.

Ultimo videndum est de *punctillis*, contra quos 371) potet patiens de serico crudo vel inciso rubeo minutim, et corpus fricetur cum sanguine columbae. Deinde 372) fiat slobotomia de saphena vtriusque pedis in interioribus et exterioribus, et de saluatella etiam 373). Et fiant 374) balnea de foliis vitis, salicis, capillis veneris et leuistico, et 375) fure 376). De *punctillis* 377), magis nutriatur patiens cum 378) bonis cibis, et lauentur tibiae cum colatura furfuris et 379) farina fabarum, et auferatur ignis, et patiens 380) calcietur 381), et potet vinum bonum, et cum vnguento citrino vngantur tibiae. Et similiter 382) valet in *punctillis paruis*. Et haec sufficiant 383).

Def. et 370) seu	371) concharum	372) Def. et 373) in imple-
dis illis vestig.	374) Def. et 375)	Def. et 376) malua 377) item
emplastrum ex	378) Inunctio ex	379) Def. communi 380) garga-
rismus ex succo	381) additis maratro et	382) vel eor. decoctio 383)
contra punct. potet	384) Def. deinde	385) nec non de saluat. 386) Pa-
rentur 387) Def. et - et	388) furfuribus	389) In hoc affectu patiens
390) Def. cum - et	391) furfurum far.	392) caueat ign. patiens 393)
calceetur	394) Hoc ipsum etiam	395) Def. et h. suffic.

V.

GENTILIS DE FVLGINEO

DE FEBRIBVS TRACT. IIII. CAP. IIII. PAG. LXXXV. b.

EDIT. VENET. *)

De Variolis.

Quandoque accidit in sanguine ebulitio secundum semi-
tam putredinis, propter quam fiunt variolae et morbilli, et
aliae

*) Inscríb, *Consilia Cermisóni. Consilia gentilis. Recepte gentilis de fe-
bribus*

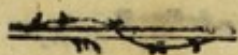
aliae infectiones cutis, et almatiss i. infectiones cutis diuersae, sicut malum rosatum, et est infectio cutis, ac si folia rosae rubrae essent sparsa supra cutim, vel alia, quae vulgariter dicuntur *titie*. Et est infectio cutis, ac si pulices mordicent cutim, vel quae vulgariter dicuntur *gespium*, et est infectio cutis latior, quam illa, quae immediate, et minor, quam malum rosatum. Et istae infectiones cutis sunt diuersorum colorum, et habent diuersum modum proueniendi, sicut variolae, et earum cura est eadem cura cum cura variolarum. Sed oportet, quod cura istarum passionum diuersificetur secundum diuersitatem temporum, quia principium sunt materiae, et usque quo crusta incipiat cadere in conualescentia, sunt, usque quo crusta definit cadere, quousque vestigia variolarum perfecte sint remota. De statu non facio mentionem, quia status harum passionum saltem, quantum ad accidentia, est in principio s. antequam appareant extra. Sciendum, quod in

D 2

toto

bribus. *Tractatulus de balneis gentilis. Tractat' de tyriaca Fr̃cis caballi.* — In fine legitur: *Finit liber de animali theria pastillos theriacq. conficiente a Francisco Caballo Brixienti viro praeclaro: Venetiis editus. Ibidemque impressus etc.* s. a. forte 1503. Inclaruit *Gentilis Fulginas* medio seculo quarto et decimo: Etenim correptus pestilentia, quae Perusii a. 1348. die 20. Maii grassari coeperat, diem suum obiit eodem anno. Sic enim expressis verbis legitur pag. 77. a. *Et postea Gentilis infirmatus est ex nimia requisitione infirmorum, et hoc fuit 12. die Iunii, et vixit sex diebus, et mortuus est, cuius anima requiescat in pace. Et hoc fuit M.CCC.XXXVIII. Et hoc ego Franciscus de Fulgineo interfui aegritudini eius, et nunquam dimisi eum usque ad mortem, et sepultus fuit Foligini in loco heremitarum.* De priori ergo dicta videntur, quae *Cl. Eloy* (Diction. voc. *Gentil.* p. 329. T. II.) ad posteriorem retulit, ad illum pertinere libri, quorum nomina dedit, ipsis enim litteris subscribit, *Gentilis in Perusio* (De Aegrit. Ocul. Conf. I. p. 55. b.) et simpliciter *Gentilis*, nominat etiam formulam *Magistri Ioannis de Sancta Sophia* (De Aegrit. Iunctur. Conf. 4. p. 73. b.) Falsus ergo iterum esse videtur *Cl. Eloy* l. c. p. 298. T. II. qui hunc demum a. 1410. mortuum esse statuit. Debuit enim paullo ante viuere.

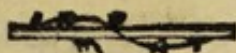
toto processu harum aegritudinum specialiter est standum in praeservatione quorundam membrorum, specialiter *oculorum, oris, gutturis, narium*, et etiam *partium interiorum*. Istis enim membris praeservatis a nocumento harum passionum, natura est per se sufficiens ad curam. Primo fiat flebotomia de mediana: quod si etiam natura patiatur flebotomiam, et natura expellit sanguinem de naribus, vtile est, quia si natura non fecerit, vt per artem possit fieri, dum tamen virtus hoc tolerare possit, vt in homine XIII. vel XV. annorum. Secundo dentur cibaria, quae sunt frigida percussiva sui stipticitate materiam a membris repellentia siue sanguinem ingrossantia, et naturam et ventrem lenientia, et non bibat vinum omnino. Potus istorum sit iulep multa aqua mixtum. Tertio vehementer i. super omnia teneantur in augmento. Si variolae non cito expellantur, principio teneatur patiens ab extra calidus inuolutus in panno de scarlato rubro, et ab intus ministrando per os teneatur cum lacca et portulaca, et similibus cum debili administratione. Quod si hoc non sufficit, ministrentur aliquantulum aperitiua, vt sequitur. R. aquae feniculi, brusci, anisi, sparagi an. 3j. aquae apii 3ss. apeti, carui, sem. melonis, an. 3ij. succari quart. j. fiat iulep, quo vtatur mane et sero. Vel fiat vna de decoctionibus, quas ponit AVICENNA in forma. Quod si sufficienter appareant, regantur, vt decet, s. cum ab extra positis, et syrupo de acori i. salvia siluestri et similibus, quae ponit AVICENNA in forma, et succo pirorum seminatorum, et cum aliis aquis cum rob, in littera nominato. In declinatione vero, ex quo sunt maxime grossae et magnae variolae, debent cum acu de auro rumpi sic, s. cum dicta acu a duobus lateribus, vel a tribus, vel a quatuor, secundum quod sunt variolae magnae quantitatis vel paruae, perforantur, et dimittantur, quod sanies proprie sine aliqua expressione manauerit, et exsicceetur
suauis.

suauiter cum cotone sine aliqua violentia et minima expressio-
ne. Paruae autem variolae, postquam sunt maturae, salian-
tur cum eo, quod sequitur. ℞ Mediani corticis agarici vel
açari i. arboris forbarum, corticum tamarisci ān. ʒj. ros rubr.
flor. tamariscorum, lentium excorticatarum prius ebulitarum
in duabus aquis ān. ʒʒ croci, sandalorum alborum et rubro-
rum ān. ʒj. camphorae ʒʒ. salis communis ʒʒ. bulliant fortiter
omnia in quar. ʒ. aquae rosarum. Cum ista decoctione fiat
salitio paruarum variolarum, conditionibus duabus obserua-
tis, primo quod non saliantur ante maturationis complemen-
tum, secundo, quod elongetur salitio ab eis, quae ruptae
sunt, itaque in via media ponatur bombix vel pannus li-
neus, qui non permittat salitum attingere ad eas. Quod si
variolae vicerentur, vel quod patiens fricauerit, vel scalpe-
rit locum variolarum, tunc conferret applicatio vnguenti al-
bi camphorati et aliorum in littera positorum ab AVICENNA.

Alcofol i. collirium vel sief ad praeseruandum *oculos a va-
riolis* vel a nocumento *variolarum* siue *morbillorum*. ℞ grano-
rum granatorum prius expressorum, ita, quod remaneat pa-
rum de humiditate, sumach, mirtillorum, coriandri praepa-
rati ān. ʒiij. cerusae ʒʒ. croci, camphorae ān. ʒʒ. aquae co-
riandri, aquae ros. aquae sumach ān. quart. ʒ. conquassent-
ur prius fortiter pulpa granatorum, mirtillorum et corian-
dri, dissoluantur in mortario cum aquis praedictis, et postea
colentur, et in colatura iterum dissoluantur cerusa, crocus et
camphora, et iterum coletur, et colatura ista ponatur in ocu-
lis ij. vel iij. guttae saepe. Quod si non habes aquam corian-
dri et mirtilli, loco earum ℞ succi memithe facta refina, aquae
plantaginis ān. cum aqua rosarum, vel imponatur oleum de
fisticis, vt dicit AVICENNA.

Epithima ad praeseruandum *nares* a nocumento variolarum. ℞ Rosar. rubr. ʒij. sandalorum alborum et rubror. ān. ʒʒ aquae ros. memithe, aquae succi agrestae, ān. ʒʒ. fiat epithima, quod superponatur.

Cerotum ad idem. ℞ climiae i. fecis auri et argenti ān. ʒʒ. cerusae ʒj. olei de phisticis, olei ros. cerae albae nouae quart. ʒ. fiat cerotum in modum tentae, de quo imponatur in naribus.

Gargarisma pro conseruatione *oris* et *gutturis*. ℞ dyanthos, syr. de ribes, aceti rub. grossi ān. ʒj. aquae decoctionis lentium excorticatarum ʒij. gargarizetur saepe frigida. Quod si de *dolore oris* et *gutturis* conqueratur, fugat rob de ribes vel rob de limonibus, vel rob factum de moris, et psillium aliud, post fugat aliud in modum loch i. medicinae, quae transglutitur tenendo eam in ore, quod si gargarizaretur, dubium esset, ne ratione motus oris et gutturis fieret excoariatio maior, et partium solutio, ratione cuius dolor augeretur, et cibus non posset transglutiri, propter quod malitia eorum non possent nutriri, et sic possent mori. Item etiam dolor posset augeri, et propter continuum solutum non recipere medicinam praeseruantem *pulmonem* et *intestina*, ratione cuius tunc potest periclitari.

Pro conseruatione *pulmonis* valet lohoc immediate dictum, vel istud. ℞ lentium excorticatarum vel cicerum rubr. in duabus aquis bulitorum ān. ʒij. sumach ʒʒ. papaueris albi sortiter conquassati in aquae ros. quart. ʒ. cum pauco aceto usque ad spissitudinem, coletur, et fiat loch.

De conseruatione *intestinorum* et aliorum *membrorum interiorum*. *Intestina* etc. conseruantur cum vsu almuri i. ciborum acetosorum, quae in parua quantitate et saepe sunt ministranda, et cum stipticis, et cum syrupo de ribes, et cum trociscis de spodio, quorum duae receptae positaе sunt ab AVI-

CENNA in hoc *canone*, et melior earum est vltima in proposito cum modo ministrandi, ibi ab AVICENNA posito etc. Circa *vestigia variolarum et morbilli*. In hoc quidem valent posita ab AVICENNA in littera tam simplicia, quam composita in illa 4. *fen. tractatu 2.* Verum ad pulchrificandum faciem fiat aqua, quae sequitur. ℞ Radicis pedis vituli, rad. serpentariae ān. ℥j. florum fabarum ℥i℥. conquassentur et ponantur ad alembicum, additis aqua rosarum, aqua limonum, fiat aqua, cum qua lauetur facies. Ad idem vnguentum. ℞ sarcocolae, amidi, draganti, glassiae i. vernicis, cerusae, litargiri, masticis ān. ℥℥. vnguenti albi camphorati, vnguenti citrini ān. quart. j. vnguenti frisci ℥j. aquae ros. quart. ℥. incorporentur omnia in modum vnguenti, cum quo facies vngatur. Item ad idem. ℞ Assungiae gallinae, assungiae porci recent. ān. ℥i. mucilaginis, draganti, gummi arab. ān. ℥jjj. aquae florum fabarum, aquae limonum, ān. ℥℥. misce in modum vnguenti. Aliud vnguentum. ℞ radic. serpentariae, radicum çari, cicerum excorticorum, amidi, cerusae, saponis gallici, decoctorum in furno in olla noua bene lutata, donec possint pulueriçari, porcelarum i. portulacarum temperatarum per noctem in aqua limonum, boraginis ān. ℥v. assungiae porci recent. ℥iij. pulueriçentur pulueriçanda, et misce cum aqua florum fabarum, quantum sufficit. Fiat in modum vnguenti, cum quo facies vngatur de nocte, et mane, quando surgit, lauetur facies cum aqua decoctionis mellis, vel cum aqua, in qua sint coctae violae, vel cum aqua, in qua sit dissolutum furfur subtile tritici, de quo, vt superius dixi *cap. de cibatione febrium*, fit pertomia.

Secretum *contra morpheam*. Colloquintida cum decoctione florum fabarum summe valet, videlicet tempera cum aqua decoctionis florum fabarum. Item ad idem aqua aluminis propriae vel cum colloquintida bene delet.

Contra pustulas faciei. R. brusci, sparagi, feniculi, ān. 3j. camphorae, scolopendriae, endiuiae, epaticae ān. quart. j. fumiterrae, boraginis, bugloss. lapacii acuti cum radice ān lib. ʒ. radic. lupuli quart. j. sem. melonis, citrulli montani mundi ān. ʒj. rosarum lib. ʒ. fiat syrupus, et de isto sumat patiens mane et sero sex coclearia, et totidem summitatum boraginis distillatae per cineratum, et sumat tepidum. Ad idem. R. florum violar. boraginis, buglosae, anthos ān. ʒʒ. folliculorum scenae quart. j. fiat decoctio, in qua dissoluatur cassiae fistul. mundaе, mannae, tamarindorum ān. ʒij. reubarbari electi ʒj. vini albi ʒij. succari quart. V. fiat syrupus clarificatus parum, et sumantur de isto syrupo coclearia Xij. de duobus in duobus diebus cum vitro aquae calidae vsque ad consumptionem. Et valet vnguentum ad idem. R. sanguinis porci recenter extracti, baccarum lauri ān. ʒij. sulphuris, argenti viui extincti ān. ʒij. cerusae ʒʒ. litargiri ʒʒ. aceti boni rubri ʒj. camphorae ʒj. olei ros. quart. ʒ. fiat vnguentum, et cum isto vnguento calefacto vngatur facies in introitu lecti, et in mane abluatur cum vino albo tepido, et sic fiet cura etc.

VI.

MICHAELIS SCOTI *)

DE PROCREATIONE ET HOMINIS PHISIONOMIA

OPVS M.CCCC.LXXVII.

CAP. X.

Si nascatur in decimo mense, bene euadit, quia tunc regnat Mars, et ex suo calore complexionem eius confirmat in melius, cum inueniat creaturam bene completam et determinatam. Item nondum est, quod propter illud menstruum, quod miscetur cum diffuso semine conceptionis in cellula matricis, oportet de necessitate, quod quilibet homo, natus tempestiue aut tarde, habeat quattuor passiones ineuitabiles s. *variolas*, *sturolos* **), *fersas* ***) et *scabiem humidam vel siccam*. — Item sciendum est, quod si de menstruo satis fuerit in conceptione, ipsa creatura in sua vita satis habebit de praedictis quattuor passionibus, et e contrario. Sciendum, quod vnaquaeque passio illarum est purgamentum humorum illorum, quibus effectum habuit materia primitiua, vnde variolae, sicut et scuroloae etc. significant purgamentum sui electi.

VII.

*) Plures praeter hanc extant libri editiones, v. c. Lips. 1495. 4. Paris. 1508. 8. Francof. 1615. 12. et additus est ed Amstel. *Alberti magni De Secret. Mulier.* Dicit auctor, se compilasse librum physionomiae ad preces D. Federici Romanor. Imperatoris, et paullo post, *Imperator, inter cetera, quibus te oportet esse sollicitum, est scientia boni et mali* cet. Qui cum a. 1250. die 13. Decembr. dysenteria correptus obiit, satis liquet aetas, quo *Scotus* et vixerit, et scripserit!

**) Apud *Du Cange Glossar. Manual.* ed. Hal. T. VI. pag. 383. leg. *Sturoloae vel Scuroloae, Gallis Rougeolle.*

***) Ibid. T. III. pag. 513. dic. *fersa, scabies, Gall. la Farse.* Sed equidem dubito, cum *Scotus* expresse distinguat *fersas* et *scabiem*,

VII.

ROLANDI PARMENSIS *)

LIBELLVS DE CYRVRGIA **)

LIB. I. CAP. XXVI. PAG. 151.

De pustulis faciei et variolis.

Ad pustulas faciei et variolas delendas accipe 3vj. mellis despumati et lactis ficus, et succi maliterrae añ. 3ij. Ista tria commisce similiter, et in maloterrae concauo mitte, et illud super lentas prunas bullire facias, et puluerem istum adde. — R̄ tartari vini albi, sinapis albi añ. 3ij. piperis albi, alluminis zuccarini añ. 3j. boracis 3ij. olibani puri, ossis sepie añ. 3ij.

Ista omnia puluerizata in tali liquore mittas, et diu incorpora, et vsui reserua. Et cum opus fuerit loco prius calefacto, ad ignem inunge. Cum autem pustulae crepuerint, vnguento albo inunge, sed pro aceto pone aquam rosarum, et pro oleo communi oleum violaceum. Fit autem vnguentum album sic. Accipe masticis, olibani añ 3ß. litargiri, plumbi vsti añ. 3j. cerusae 3iij.. Ista omnia terantur et puluerizentur dili-

*) Reperitur in *Cyrurgia Guidonis de cauliaco. Et Cyrurgia Bruni. Theodorici Rolandi Lanfranci Rogerii Bertapalie* — Venet. 1498. f.

**) In fine leg. *Explicit liber qui dicitur Rolandina*, sub quo nomine passim citatur. Secutus vero *Rolandus*, vt ipse ad calcem operis pag. 160. b. profitetur, est in omnibus sensum et litteraturam *Rogerii*, i. e. praecepta retinuit, vterque vero iudice *Guidone de Cauliaco*, (Pag. 2. b.) *primus libros speciales in Chirurgia ediderunt, et multa empirica in eis miscuerunt, quorum opera reparata fuit chirurgia, et dimissa in manibus mechanorum.* Vixit vero *Rogerus*, medicus *Salernitanus*, seculo XII. vt *Conringio* (*Antiquit. Acad. Diss. III. p. 105. ed. Heuman.*) videtur, et *Rolandus* sec. XIII. Cf. *Eloy* *DiCTION. voc. Roland* p. 95. T. IV. Sed falsus est *Hallerus* (*Bibl. Chirurg. T. I. p. 145.*) si eius libros dicit ad verbum ex *Rogero* exscriptos, vt ipse quidem sub finem fatetur, dubitat etiam, vtrum magister *Rolandus* et *Rolandinus* iidem sint, nec ne. Equidem affirmarem, etsi liber non ad manus est, nomine *Rolandinae* commotus,

diligenter, et conficiantur sic. Acetum purum immitte, et praedictos pulveres cum oleo miscendo distempera, postea de aceto aliquantulum impone, et iterum misce, et postea de oleo, et deinde aceto, et ita vicissim ponendo modo de isto, modo de illo diligenter incorpora. Signum vero perfectae decoctionis est, quando ipsum vnguentum aequaliter liquidum est, et aequaliter discurrit. Valet autem hoc vnguentum ad multa, quia valet ad pustulas, quae fiunt in facie ex flegmate falso, et ad impetiginem, et serpiginem, et ad mitigandam arsuram, quae provenit ex corruptis humoribus, et ad scabiem ex flegmate.

VIII.

GVIDONIS DE CAULIACO *)

CHIRURGIA TRACT. VI. DOCTR. I.

CAP. III. PAG. 52. a. EDIT. VENET. EDIT. LVGD. 1572. 8. PAG. 325.

De morphea, serpigine — et aliis infectionibus cutis.

De varriolis et morbilis, et desudationibus, et planta noctis, quae sunt bothores parui in membro plurimi sudoris. — Quantum autem ad *vestigia variolarum*, infra dicetur in facie de cicatricibus variolarum.

E 2

TRACT.

*) Edita vero est chirurgia a. 1363. in praeclaro studio montis pessulani, cum senex esset, unde tempus, quo auctor vixerit, satis constat. Fuit suo tempore chirurgus longe doctissimus, Magister in medicina, Parisiis, Bononiae et Monspeliis studiis operam navans, Lugduni artem exercens, Avenione Pontificis Clementis VI. et Urbani V. medicus et capellanus commensalis a. 1363 (per errorem scribae 1463.) testis locuples, usque ad Avicennam omnes fuisse physicos simul et chirurgos, vir magnae lectionis et experientiae, strenuus artifex, memorans duas sectas suo tempore adhuc vigentes, logicorum videlicet et empiricorum, magni habitus ab Fallopio, van Horne, Conringio, Freindio, aliis. v. Kestner Med. Gelehrt. Lexic. p. 189, Eloy Diction, v. Cauliac p. 574, T. I.

TRACT. II. DOCTR. I. CAP. I. PAG. II. a.

De apostematibus, pustulis et exituris —

Pustulae enim sunt parua apostemata et exiturae coniunctae aut separatae, vt glandulae et *variolae* seu *bothores*. Sonant tamen magis proprie de venenosis, vt dicit HENRICVS, et ambo carnem et cutem quodammodo comprehendunt, vesicae vero cutem solam. — Caussae autem coniunctae apostematum et pustularum sunt materiae, quae in particula sunt congregatae et incuneatae. — Iudicia pustulorum in capitulis propriis dicentur. —

TRACT. VI. DOCTR. II. CAP. II. PAG. 56. b.

Ad variolas et ad cicatrices ipsarum.

Ad *variolas* duplex reperitur regimen, vniuersale de diætâ et euacuatione, quod pertinet physicis, particulare, quod est quadruplex. Primum, quomodo extrahuntur extra, vt materia mala non remaneat intra. Secundum, quomodo praeseruantur membra aliqua extrinseca vel intrinseca, quae propter ipsas periclitantur. Tertium, quomodo pustulae rumpantur, postquam sint maturae. Quartum, quomodo consolidentur, vt non remaneant vestigia mala. Primum completur cum quibusdam potionibus, quae fiunt de lenticulis et ficibus, et croco, et cum inuolutione panni rubei, et cautela a frigore et vento. Secundum completur, quantum ad *oculos*, cum collirio aquae rosarum et croci; quantum ad *nares*, cum agresta et aqua rosarum; quantum ad *guttur*, cum dyamoron; quantum ad *pulmonem*, cum dyadragaganto; quantum ad *intestina*, troscisci de spodio, et id genus. Tertium completur, quod pustulae rumpantur cum forpicibus remouendo modicum de pelle, ne recludantur. Quartum, quod non scalpent se, et sinapizentur cum farinalentium, fabarum, lupi-

lupinorum, orobi, litargiri, cerusa et aloes. Post desiccationem vngatur cum vnguento de litargiro et cerusa cathina facto cum oleo de lilio, et axungia asini aut gallinae, et cum isto RASIS. R. litargiri nutriti, radicum arundinum, ossium veterum, farinae ciceris, rizi, feminis melonum mundatorum, been, costi, an. Haec omnia cum mucilagine fenu graeci et feminis lini commisceantur, et ex his facies epithimetum. —

VIII.

GVILIELMI VARIGNANAE *)

OPVS DE VARIOLIS ET MORBILLIS

LIB. II. PAG. 343.

CAP. I.

De cura variolarum et morbillorum.

Nos autem non posuimus curam febris sanguineae, quae dicitur sinocha, nisi propter facilitatem suae curationis, in
E 3 qua

*) Inscrib. liber: *Guilielmi Varignanae* — ad omnium interiorum et exteriorum partium morbos remediorum praesidia et ratio utendi eis pro circumstantiarum varietate. — De curandis morbis tam particularibus, quam vniuersalibus Lib. XIX. De febrium curatione Lib. II. De apostematum ulcerumque differentia et cura Lib. V. De Venenis Lib. III. De faciei totiusque corporis mundificatione Lib. VIII. Basil. per Henrichum Petrum. 12. f. a. — In calce leg. *Guil. Varignanae Medici Librorum de curandis morbis finis.* Vixit ineunte seculo XIII. et iudice *Conringio* (Introduct. in Medicin. p. 102. ed. Hal.) fuit *Iudaeus*, vir magnae eruditionis, sed errasse videtur *Conringius*, cum *Orlandus* (Notiz. degli scritt. Bolognesi, p. 184.) eum a. 1304 Bononiae consulis dignitate ornatum esse scribat Cf. *Linden Renovat.* p. 385. *Eloy* vero (Diction. p. 479, T. IV.) eum vixisse demum seculo XVI. statuit, *Barthol. Varignanae* filium. Iam vero hic fuit vnus ex medicis latino-barbaris, Bononiae sub finem seculi XIII. clarus (*Orland.* Notizie p. 70.) debuit ergo aetas eius incidere in seculum Arabicorum XIII. Etiam ex orationis genere et similium remediorum commendatione idem coniectare possumus.

qua etiam medicus satis rudis errare non potest. Nam sola phlebotomia ducendo ad syncopim, si virtus et aetas sustinet, curatur. Et nos quidem multos phlebotomatos ad syncopim, subito et perfecte illam curauimus, sed *curam variolarum et morbilli* ponemus, quae sequuntur illam febrem, non quia possumus ponere aliqua simplicia, maxime prae laudata in eis ab autoribus, sicut fecimus in aliis morbis. Et nostra fuit intentio prima sic intendere in toto opere, sed ut opus istud magis perfectum existat, et licet quidem sint dicta communia, quae scribentur, attamen longa experientia sunt usitata a nobis, ut prorsus confidamus in eis. Dicam autem similiter de eis, sicut et autores medicinae fecerunt, quoniam materia est eorum una, licet varietur in forma, erit eorum similiter una curatio. Eorum enim materia, ut dixit ISAAC, est materia acquisita in matrice in generatione foetus, quae diutius est seruata, tanquam superflua, in locis aliquibus iuxta cutim, post modum vero mota concursu aetatis a continentibus cibis et potibus, et motibus, et quietibus, somno et vigilia etc. agitur a natura, ut expellatur a corpore, quare saepissime accidunt infantibus et pueris, minus vero iuuenibus, senibus vero nunquam. Aut enim tanto tempore latere non possunt, quin moueatur, aut si latet, adsuefit ei natura, ut non de illa curet, nec agitet illam ad motum.

Dico ergo, quod si medicus cito succurrat, antequam variolae vel morbilli appareant, et illa cognoscat futura per *signa* nota, quae sunt dolor capitis in initio febris, rubor faciei, turbulentia oculorum, lachrymae, grauitas capitis et totius corporis, tremor in manibus, sternutatio, pectoris asperitas, timor in somno, vocis rauedo, punctio in pectore, ac si ibi essent acus infixae, tunc phlebotomet aegrum, aut scalpet eum, secundum quod virtus et aetas consentiunt, et secundum hoc multitudo sanguinis extrahatur, et diaeta utatur tenui,

tenui, sicut sola ptisana hordei et lentibus: Sint autem lentes a cortice suo non lotae, si ventris adest stypticitas, aut sint excorticatae, si ventris adest lubricitas. Sit autem potus vinum granatorum cum aqua, aut aliquis syrupus stypticus, et sumat infirmus ex his trochiscis. R^x Pulv. ros. rubr. spodii ana ʒss. boli armeni, gummi arabici, ana ʒij. succi berberis, succi sumach ana ʒiij. seminis acetosae excorticati ʒiij. balaustiae ʒij. fiant trochisci, quorum quilibet sit ʒj. et sumatur cum aliquo rob styptico, aut cum decoctione alicuius styptici. Dosis mane et sero vnus ex partibus binis ante coenam; Sic enim cum auxilio Dei prohibetur euentus eorum, et febris sanatur, aut eorum erit exitus paucus. Si vero variolae aut morbillus iam sint, cum medicus aduenit, tunc neque phlebotomia vtatur, neque trochiscis praedictis, sed aer calefaciendus erit, et infirmus cum pannis calidis coopertus maneat, et eorum iuuetur exitus, quod fit cum apozemate huiusmodi. Rec. Ficuum, lentium excorticatarum, passularum, dactylorum ana, coquantur in aqua et colentur, et ex eo multotiens sumatur in die, et si febris non plurimum molestat, addatur ex semine foeniculi et lactucae ana, cum aliis. Cum autem omnes egressi sunt et maturi, tunc exsiccantur, et iuuat in decoctione eorum aqua falsa, cum ipsa lauantur, et superaspersio pulueris oryzae aut cum radice cannae, aut cum farina milii, quae exsiccant velociter, quando conficiuntur cum aqua rosarum, et liniuntur, et aqua decoctionis ficuum, et salis, et fursuris oryzae valent in hoc casu. Cum autem sicci sunt, et cortex factus est, tunc saepius in die vngantur cortices cum oleo tepido cum cotto, donec omnes cortices cadant. Quod si ex principio variolae vel morbillus appareant nigrae, vel virides, vel liuidae et durae, fugiatur ab eis, quia mortales sunt.

CAP. II.

De praeſeruatione membrorum, in quibus eſt dubium, ut variolae accidunt, et cura earum, ſi venerint.

Dico, quod potiſſime circa tria membra nos oportet intendere, in quibus ſi *morbillus* vel *variolae* accidunt, eſt magnum periculum. Et haec ſunt *oculi*, *nares* et *guttur*. Ex eorum enim prouentu *ad oculos* perditur viſus frequenter, aut oculus albugine deſoedatur. Si vero fiant *in naribus*, obſtruitur meatus olfactus. Quod ſi fiant *in gula*, erit ſuffocationis periculum. Praeuidemus igitur oculis cum paſſione, alias poſitione eorum, quae materiam prohibent ad ipſos decurrere, de quibus multa ſunt dicta ſuperius, verum uſitata, utilia et experta ſunt haec, ſcilicet aqua roſ. collyrizata oculis, et maxime, quando in ea diſſoluitur ſumach aut coriandrum tritum, et quidam addunt cortices granatorum et ſimilia, imo et ſuccus eorum in oculis immiſſus eſt utilis. Succurrimus cum gargarifmate facto ex aqua et aceto, et deglutitione eius quandoque, et non dubito, quin frigida, ſtyptica et reſpercutientia materias a gula ſint utilia gargarizata, de quibus ſupra capite *de angina* eſt dictum copioſius, et eadem etiam, quae guttur praeſeruant, etiam nares praeſeruant, ſi attractio earum fit per nares. Si autem appareant eſſe in oculis ſigna variolarum, ut puta in nigro oculi appareant, ſicut alba, et in albo eius appareant, ſicut rubeae, tunc eſt praeceptum, ut oculus aqua calida vaporetur, et deinde immittatur ex ſalmuri vel ſale aliquid. Quod ſi fiant in naribus vel ore, inungantur vnguento facto ex oleo violato, tragacantha et cera alba, Mucilago autem granorum cotoneorum, et mucilago pſyllii conferunt hiſ, quae fiunt in ore.

C A P. III.

De remotione signorum, quae post variolas remanent.

Remanent *cicatrices* ex vulneribus vel vlceribus variolarum quandoque, sicut ex aliis vlceribus vel solutionibus continuitatis, quae cutim maculis nigris foetidis deturpant. Et ego quidem dico, quod colorem ipsarum remouent vniuersaliter illa, quae dicentur infra *cap. de decoratione cicatricum, vuln-
rum vel vlcerum*, et proprie, quando non sunt concaua, et etiam valebunt multum, quae dicentur infra *de decoratione*. Sed ego quodam medicamine vsus sum composito, quod est. Rec. Lithargyri abluti, radicum cannae ficcae, farinae cic-
ceris, ossa vetusta, farinae oryzae tostae ana, terantur et ag-
gregentur, et liniatur ex eis facies in nocte cum aliquo ex li-
quoribus, quae infra dicentur, et in mane cum aqua calida
lauetur, aut in balneo, si est possibile.

Concauitates autem, quae in cute remanent, post variolas, sanat cum praedictis regimen impinguatum, et nos de hoc, si deus voluerit, in libro *de decoratione* proprium faciemus caput.

X.

VALESCI DE THARANTA *)
PRACTICA S. PHILONIVM

LIB. VII. CAP. XVII. Pag. 188. a. EDIT. VENET. 1502. f. et CAP. XVII.
Pag. 380. EDIT. LVGD. 1516. 4. et CAP. XV. Pag. 609. EDIT.
FRANCOF. 1599. 4.

De Variola et Morbillis.

Variolae et *morbilli* sunt vesicae natae super cutim ex sanguinis ebullitione, cuius ebullitionis fermentum et materialis caussa est aliqua pars sanguinis menstrui in aliquibus partibus vel porositatibus membrorum in prima generatione derelictus vel retentus**). Et hoc vitimum dico, quod paucissimi sunt, si suo naturali tempore viuunt, qui euadant, quin habeant *variolas* et *morbillos*. Et quia tamen sunt communes omnibus, videtur, quod fermentum istorum contrahatur a prima generatione ex superfluitate vel infectione sanguinis

*) Repetita est altera editio ex priori, tertia refecta et paullo liberius mutata a IO BAYERO, secuto editionem GVIL. DESIDERII, quam, ut illam Lugd. 1490. nunquam vidi. De reliquis cf. *Linden. Renouat.* p. 1036. *Haller. Bibl. Chirurg.* T. I. p. 163. et *Bibl. Pract.* T. I. p. 454. Extat etiam hoc fragmentum in *Coll. De Febris*, p. 254. sub nomine cuiusdam *Philonii*, temere ac imprudenter sumito libelli nomine pro nomine viri. Fuit vero VALESCVS DE TARANTA, Lusitanus, doctor Monspeliensis, clarus suo tempore medicus, maximi habitus ab CONRINGIO (introd. c. 3. p. 103.) FREIND (Hist. Medic. p. 305. Opp. Paris. 1735. 4.) et ASTRUC (v. ELOY Diction. v. *Valesc.* p. 458. T. III.) propter hunc librum, observationibus bonis plenissimum, et a. 1418. inchoatum post praxin 36. annorum factam. Vnde quando vixerit, satis liquet. Vtrum vero fuerit regis CAROLI VI. archiater, de eo dubitat ELOY l. c.

**) Leg. *derelicti retenti*.

guinis menstrui. Nam ex puriori parte fetus nutritur, feculentia autem in porositatibus retinetur.

Causae variolarum et morbillorum quaedam possunt esse *primitivae*, quaedam *antecedentes*, quaedam *coniunctae*. *Causae primitivae* sunt nimia alteratio aeris in suis qualitatibus solum vel ad corruptionem, vel alterationem et putrefactionem, ita, quod iste aer corruptus et putrefactus calefacit sanguinem et humores, et facit in eis accidere ebullitionem. Similiter stare diu sub sole. *Causae antecedentes* sunt frequens repletio ciborum faciliter corruptibilium, ut sunt lac et pisces simul comesti. Similiter repletio mali sanguinis, similiter dimissio flebothomiae consuetae in sanguineis et repletis, et similia. *Causae coniunctae* sunt ipsamet ebullitio et calefactio in sanguine et humoribus, et in sanguine menstruali, fermentante alium sanguinem, similiter et humores, et corruptio sanguinis, et humorum ex iam dicta fermentatione procedens.

Signa in morbillis et variolis sunt, quod antecedit eis dolor in dorso, et accidit eis pruritus aurium vel narium propter vapores, qui eleuantur ab illa materia ad dicta membra, et adest timor in somno, quia materia est horribilis, et ideo fumi et vapores, qui ab ea eleuantur ad caput, faciunt timorem in somno, et sentiunt punctiorem in corpore, quia materia est quasi venenosa cum sui acuitate, et aliquando gravitatem in membris sentiunt. Adest rubedo in facie et in oculis cum quodam tumore. Habent etiam extensionem brachiorum et oscitationes, et dolorem capitis. Et apparet primo parva rubedo, deinde fiunt parvae eminentiae, sicut granum milii, deinde crescunt et fiunt parvae vesiculae, plenae aquae, unde deinde incipiunt desiccari, et fiunt, sicut pustulae et crustae, postea cadunt. Et quando sunt manifestae, accidit rauedo vocis et constrictio anhelitus, et angustia in

toto corpore, et dolor in gutture, et in pectore, et in gingivis.

Iudicia in variolis. Primo variolae, quae cito apparent, sunt salubriores, quia fortitudo virtutis cito expellentis arguit cum obedientia materiae. Secundo variolae quanto pauciores, dummodo infirmi bene gubernentur, tanto meliores, quia paucitas corruptae materiae indicatur. Tertio variolae, quae cito maturantur sine magna angustia, sunt salubriores, maxime si febris recedit cum earum aperitione*). Item albae sunt bonae, quando sunt paucae, et non continuantur ad invicem. Nam si continuantur ad invicem, ita, quod faciant unam crustam, tenentes magnum spatium, sunt malae. Ita etiam duplices, s. quando in ventre unius alia reperitur. Quarto variolae rubeae sunt meliores, quia sanguinem signant. Illae autem, quae tarde apparent, et tarde maturantur, et quae habent colorem nigrum vel viridem aut violaceum, nimiam aduersionem aut mortificationem signant, ideo malae. Quinto dicit AVICENNA, quod variolae sunt, sicut unus modus crisis. Sexto secundum AVICENNAM variolae ut plurimum accidunt infantibus, deinde iuuenibus, raro autem senibus, et frequentius humidis plus, quam ficcis, et plus in vere, quia virtus est fortior. Etiam in fine autumnii propter comestionem fructuum et temporis inopportunitatem. Tunc etiam mortalitates frequenter inuadunt, quas ut plurimum antecedunt variolae et morbilli. Septimo *morbilli* minus accidunt in oculis, quam *variolae*, quia oculi sunt rarae substantiae, et materia morbillorum est subtilis, et euaporabilis, et sic cito exterius euaporat per raritatem oculi. Octavo dicit AVICENNA, quod morbillus nihil aliud est, nisi variola colerica, et non est alia differentia, nisi quia materia morbilli est colerica, et ideo est minoris quantitatis, et ideo non mul-

*) Leg. *apparatione*.

multum eleuatur super cutim, nec profundatur infra, et ideo est maior inflammatio et maior angustia, et oculi magis lacrimantur, dolor tamen dorsi est minor, quia in ea non est tanta repletio, sicut in variolis, quia in variolis impletur vena sanguine, quae vadit per dorsum corporis.

Curatio variolarum et morbillorum. Primo ponantur aliqui canones generales. Primus est, AVICENNA in sententia, quia variolae non solum accidunt in cuti et in parte exteriori, immo etiam in partibus interioribus et in omnibus membris similibus partium apparentibus et occultis, ideo dictis membris interioribus, aliqua subuentio est adhibenda. Secundus est formaliter AVICENNA in sententia, et conuenientius, quod in hac administratur aegritudine, est flebothomia. Tertius est AVICENNAE, propterea quod flebothomia retrahit illud, quod exterius expellitur ad intra, ideo post tres dies inceptions aegritudinis est dimittenda. Quartus, opus, ut patiens bene cooperiatur et elongetur ab eo aer frigidus, quia poros opilat, et exitus eorum retardat. AVICENNA ibidem. Quintus, non tangat eorum corpora oleum, aliquo modo faciendo inflammationem et pororum clausuram. Sextus, si ex nimia coopertura accidit supercalefactio aut syncope, et non est excusatio, quin detegatur vel exponatur aeri minus calido, illud debet fieri paulatim, et non subito. Septimus, quando variolae vel morbilli incipiunt exire et apparere, et non reperitur propter hoc alleuiatio, immo lingua inuenitur inflata, declinans ad nigredinem, tunc caue, ne calefacias. AVICENNA expresse in capite proprio. Octauus est AVICENNAE ibidem. Oportet, ut alienes ab illis, qui habent variolas et morbillos, emplastrationem, maxime emplastrorum frigidorum et silipticorum, et ventris et aliorum membrorum, propter timorem constrictionis anhelitus subito, et

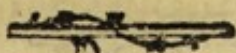
ne materia retrocedat, et caue, ne accidat fluxus ventris vel mictus sanguinis. Nonus, quamuis repercussiuua vel stiptica exterius applicari non debeant, tamen circa oculorum vel intestinorum protectionem ista regula non est obseruanda. Decimus, si post signa variolarum vel morbillorum exitus retardetur, danda sunt, quae accelerant eorum exitum. Undecimus, est cauendum, ne veniant in fluxu ventris, quia ista materia corrodens et venenosa est, et si currat ad stomachum vel intestina, vulnerabit et excoriabit ea, et ad interitum reducetur aeger.

Cura particularis variolarum et morbillorum. In primo iuxta tenorem secundi canonis, quando apparent signa variolae vel morbillorum, tunc fiat flebothomia de basilica, repletionem sanguinis apparente in prima vel secunda die, vel in tertia, ante apparitionem variolarum, et post nequaquam. Deinde inuoluatur in panno laneo de persico vel saltem rubeo, vt per visionem panni rubei sanguis ad extra moueatur, et sic teneatur in calore non superfluo iuxta tenorem sexti canonis. Et si bene non exeunt, et habent angustiam, dentur illa, quae faciunt ebullitionem, et aperiunt opilationem, sicut est feniculum, apium cum zuccaro et decoctio radicis et seminum istorum cum ficibus et melle. Et pro cibo detur hordeatum et auenatum in potu aqua hordei. Et volunt omnes, quod isti vtantur caricis, quia habent proprietatem propellendi materias malas ab interioribus ad exteriora. Et cum hoc dicitur, quod aperiunt opilationes epatis et splenis, et vtatur festicis et lentibus in duabus aquis cum oleo vel pulla coctis, fiat talis potus. R. caricis numero 15. pistacearum ʒij. seminum feniculi et apii, et laccae añ. ʒiij. lenticularum sine cortice ʒj. et ꝑ. gummi dragaganti ʒss. ros. rub. sandali, spodii, seminum citoniorum, añ. ʒss. Coquantur in 8. lb.

8. lb. aquae ad tertiam, detur mane et sero. Ad finem coctionis pone croci ℥iij. Interius secundum GERARDVM CREMONENSEM sumatur oxizacara, et zucorum rosarum, quia extinguunt ebullitionem et ardorem sanguinis, et materiam exterius expellunt. Et hoc etiam confirmatur per AVICENNAM. Et detur rob de ribes et de acetosa, et rob de agresta, et aqua fructuum acetosorum, et rob de piris et de citoniis. Ista enim ingrossant et infrigidant sanguinem, et prohibent ipsum ab ebullitione, et tuentur stomachum et intestina. Et ad idem valent lentes tertiae decoctionis, abiectis primis et secundis aquis, et fiant acetosae cum aqua granatorum, et sumachi, et similibus, et sumatur pro cibo, ut materia trahatur ad extra, et in interioribus non accubet. Et ut variolae cito appareant, GERARDVS CREMONENSIS iubet linteamen madefieri in succo feniculi et apii tepidis, et aegrum in eo inuolui. Et AVICENNA ponit istam medicinam. ℞. Laccae ablutae ℥vj. lentium excorticatarum ℥viij. gummi dragaganti ℥iij. decoquantur in media lb. aquae, donec redeat ad quartam partem librae, et detur in potu, ut membra tueantur a nocumento videlicet variolarum et morbillorum. *Oculus* defendatur sic. Licium et acassia, et crocus an. 3j. camphor. ℥ij. dissoluantur in aqua rosarum, et frequenter cum pluma oculis instilletur. Si iam forte in oculo apparet aliqua vesicula et rubedo, intus ponatur collirium album, quod iam fuit dictum in *secundo libro cap. 2. de ophthalmia*. Et dicit AVICENNA, quod oleum fisticorum valet multum post variolas et post aduentum nocumenti in oculo, et rectificat oculum. *Gutturis* et *oris* nocumenta tueantur cum collutione facta cum diamoron, cum aqua hordei calida mixto. Et si in *guttore* sentitur dolor, bonum est, quod sumat lambendo diamoron et de moris in suo tempore, et sumat

mat succum granatorum in suo tempore, et similia. *In nares* autem intromittatur succus menthae cum sandalis et rob de agresta, et aceto, et odorare acetum solum est magni iuuamenti secundum AVICENNAM. *Pulmo* iuuatur cum diapapauer. et si ibi iam sit laesio et raucitas, recurre ad *capitulum de raucedine*, et coquantur liquiritia, iuiubae, sebestis et caricae in aqua, et addito dragaganto. Gargarizet, et paulatim deglutiat de aqua illa. Sumat etiam de lacte caprae tepido, dummodo non impediat febris. *Intestina* tueantur cum citionio cocto sub prunis, et sumpto cum zuccaro vel cum citioniorum. Et si incipit *fluxus ventris*, restringatur, sicut dictum est in suis cap. in lib. III.

Postquam autem variolae exiuerunt perfecte, et iam transierit septimus dies, et apparent iam matura, tunc secundum AVICENNAM et secundum alios autores medicinae necesse est, ut rumpantur cum acu auri, et auferatur humiditas. Per hoc enim aeger alleuiatur, et humiditas corrupta expellitur, ne caro ab ea corrodat et corrumpatur, et ne foueam in ea dimittat. Aliquando scinduntur cum forpici-
bus capita eorum, ne iterum claudantur. Deinde fiat finapisma cum sale et puluere lentium, et fabarum, et orobi, et litargiri, et cerusa, et de isto puluere adspargatur in lecto eorum. Hoc autem documentum est contra opinionem omnium laicorum, qui nolunt, quod perforentur. Et istius opinionis laicalis fuit autor *de proprietatibus rerum* *), qui dicit sic: *Caueat autem nutrix vel medicus tam paruulo, quam adulto, ne talium pustularum i. variolarum vesiculae nec propter pruritum, nec propter aliud rumpantur seu aperiantur, maxime circa faciem. Quod si perforentur variolae, perpetuis temporibus vestigia apparebunt.* Et est opinio propter causas iam dictas.

Vestigia

*) i. e. Barthol. Anglicus, de quo vid. Cl. Carrere Bibl. Litt. T. I, p. 154.

Vestigia variolarum sic remouentur. Primo post exsiccationem earum vtatur patiens regimine impinguatiuo, vt foueae carne impleantur. Istas medicinas ponit AVICENNA ad remouendum dicta vestigia. Primo radix cannae, sarcocolla, sem. melonum, risum ablutum, aqua hordei, albumen oui, creta et lutum armenum, litargirum, zuccarum tabarzet, et de oleis est oleum de lilio, oleum de fisticis, adeps asini cum oleo rosarum, et vere valet oleum balsami. Et dico, quod valet oleum, quod est contra paralysim, et valet omni *cicatrici* et ad remouendum dicta vestigia. Et eius recepta scripta est in *sexto lib.* huius in *cap. 4. de gomorraea*. Et valet spuma maris, quia lenit et abstergit, et valet in antiquatis costus et sal armoniacum, et thus, et sapo, et baurach, et ossa vetusta combusta, semen rafani, et farina rafani exsiccati, et aristolochia, et lupini. Ex istis fiant troisci aut vnguenta etc. Et fiat tale magisterium, omni die aliqua iuuenis persona anhelet in facie illius, cuius vestigia volumus remouere, et capita amborum sint vno lintheamine duplicato cooperta, et anhelet, donec facies sudet. Et tunc accedat barbitonsor, et applanet *foueas* in radendo, ac si vellet radere pilos barbae. Aliqui hoc faciunt cum frusto cannae, et fit hoc saepe. Et aliquando intrent balneum, et quando vis abluere faciem, dissolue in aqua amygdum et risum fractum, et ablue cum illa aqua. ℞. rad. serpentariae ℥j. fabarum ℥ss. succi saponariae quartis j. aquae ros. quartis j. distemperentur et distillentur, et cum illa aqua liniatur facies frequenter. ℞. axungiae asini, et si non habes, axungiae gallinae ℥j. dragaganti, gummi arab. florum fabarum an. ℥j. et ss. Fiat decoctio in aqua furfuris, et cum illa ablue faciem, quando volueris illa medicamina remouere. Hoc vnguentum ponit RASIS. ℞. litargiri nutriti, rad. arundinis siccae, ossium vetustorum adustorum,

G

fari-

farinae cicerum et risi, sem. melonum mund. been, costi añ. 3j. Omnia pulverizata cum muscillagine fenugraeci et sem. lini incorporentur, et, facies liniatur et epithimetur, et in crastinum cum aqua supra dicta lauetur.

Declaratio in variolis. Primo quaeritur, a quo humore variolae ut plurimum generantur, sanguine vel colera, et videtur, quod a colera, quia dicit AVICENNA, quod variolae generantur per viam ebullitionis, sed colera est maioris ebullitionis, quia calidior et mobilior, ergo etc. Oppositum dicit AVICENNA, et omnes autores, et probatur ratione. Omnis morbus, qui magis sequitur febrem sanguineam, magis fit ex sanguine. Sic est de variolis, ergo etc. Consequentia patet, et minor probatur per *Viaticum*, qui dicit, quod variolae sunt ex accidentibus, synochum concomitantibus. Pro isto dubio intellige, quod variolae generantur per viam ebullitionis sanguinis fermentati a reliquiis nutrimenti fetus in matrice. Quae quidem reliquiae remanent in porositatibus membrorum vel mixtae cum humiditate radicali vel fluente. Et quando natura fortificatur vel ex qualitate aeris, vel ex influentia adiuncta, movet illas superfluitates et sanguinem massae sanguinae calefaciendo et miscendo ad inuicem. Et in ista ebullitione mittitur sanguis corruptus ad superficiem cutis, et fiunt *apostemae vesicae*. Si autem in ista materia mala abundet phlegma, fiunt maiores variolae, molles, et latae, et albae: Si sanguis, fiunt rubeae, non ita latae: Si magis abundet colera, fiunt *morbilli*, quia secundum AVICENNAM *morbilli sunt variolae colericae*. Et per hoc patet responsio ad quaestionem. Sed tunc, quid dicendum ad GAL. *V. passion.* qui dicit, quod omnes istae generantur ex phlegmate, maxime falso. Ad hoc dicen-

dicendum, quod variolae sunt in duplici differentia. Quaedam sunt rubeae et non latae, sed strictae, et istae proprie dicuntur *variolae*. Aliae latae et albae, et istas vocat GALENVS ibidem *turbedo* propter magnam turpitudinem, quam in faciem hominum inducunt. GALENVS ibidem in fine capituli. Et istae veniunt cum pruritu, et de istis intelligitur GALENVS, quod fiunt a phlegmate falso, et non intellexit de illis primis, nec de morbillis.

Secundo dubitatur, quomodo tu dicis, quod variolae generantur ex sanguine menstruo, quia dicit CONSTANTINVS in *Pantechui*, quod fetus nutritur in vtero ex purissimo sanguine, *variolae* autem ex grosso et feculento sanguine generantur. Dico, quod variolae ex reliquiis sanguinis menstrui generantur. Vnde sanguis, qui venit ad matricem, ad nutrimentum fetus habet duas partes. Quaedam sunt rarae, et clarae, et purae, et de istis nutritur fetus in maiori parte. Aliae sunt grossae et feculentae, impurae, et istae latitant in locis dictis, et post tempus ebulliunt et putrescunt, et causant variolas, et mouendo secum aliquas partes massae sanguinae, existentes in corpore, et vicinas ei etc.

Tertio quaeritur, vtrum variolae semper contrahant ortum a sanguine menstruo, et non aliunde. Et probatur, quod ab aliis possint provenire, quia variolae secundum AVICENNAM sequuntur ebullitionem sanguinis et putrefactionem eius. Sed ista possunt fieri in sanguine sine sanguine menstruo, vt patet in synocho et in flegmone, igitur etc. Secundo variolae sunt de accidentibus sequentibus synochum. Modo synochus potest fieri sine putrefactione sanguinis menstrui, igitur. Consequentia tenet, et antecedens patet per *Viaticum*. In oppositum est CONSTANTINVS in *VIII. suae theoricæ in cap. de variolis*, qui dicit, quod sem-

per trahunt ortum a sanguine menstruo Ad hoc dicendum praenotando cum GALENO *VI. de inter. c. VI.* qui ad intrinsecam pelliculam matricis terminantur venae procedentes a vena concaua epatis, et per istas venas fit attractio sanguinis ad matricem, vt per illum sanguinem fiat fluxus menstruorum, vt inde fetus nutriatur in tempore impraegnationis. Nam in ista superficie matricis intrinseca et in capitibus, et in orificiis venarum istarum terminatur vmbilicus, per quem transit sanguis dictus ad nutriendum fetum. Vnde iste sanguis habet duplices partes, vt dictum est. Quaedam sunt puriores et pure sanguis, aliae sunt minus purae et verum menstruum. De primis nutritur fetus, de secundis vero non. Sententia est AVERROIS *c. de mensuris*, vbi concludit, quod fetus nullo modo nutritur ex menstruo, sed ex sanguine purissimo. Et tunc dico ad dubium, quod variolae initiatiue fiunt a sanguine menstruo, et coadiuuatiue ab alio sanguine putrefacto per ebullitionem, ita, quod illae reliquiae sanguinis menstrui, iacentes in porositatibus membrorum, dant fermentum et causam ebullitionis, et putrefactionem aliis partibus sanguinis. Et sic natura fortis expellit exterius, et facit illas vesicas et apostemata. Et sic intelligit AVICENNA et CONSTANTINVS, quia non esset praesumendum, quod tor humores, et ita generaliter, haberent variolas, nisi aliquod generale fermentum a prima generatione contraherent. Secundo sequeretur, quod si a sola sanguinis putrefactione et ebullitione sine fermento sanguinis fierent variolae, sequeretur, quod, quotiescunque esset putrefactio et ebullitio in sanguine, fierent variolae. Antecedens est falsum, quia in synocho et flegmone non fiunt. Tertio sequeretur, quod pluries, quam semel, homines hac infirmitate aegrotarent. Consequens est falsum, si bene gubernantur etc.

Quarto

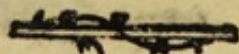
Quarto dubitatur, si variolae vni individuo bis aut amplius possint accidere. Sine argumentis dico, quod sic, quia possibile est, quod in vna vice natura expellat calefaciendo ebullitione vnam partem illius sanguinis menstrui, et alia vice residuum, et sic bis aut amplius faciet variolas et morbillos. Verumtamen hoc accidit raro, quia quando natura nititur expellere, illam totam vna vice expellit, nisi natura sit debilis aut malum regimen intercedat, vt quia se exposuit aeri frigido, non se cooperiens diligenter, aut quia comedit carnes grossas aut pisces bestiales. Omnia ista disturbant digestiuam et expulsiuam a suis operationibus. Dictum tamen commune, quia vix amplius vna vice per istam aegritudinem aliquod individuum molestat.

Quinto nota, quod in variolis est maior dolor in spina dorsi, quam in morbillis. Et ratio est, quia ille dolor dorsi est ratione materiae contentae in vena *Kili* *), quae extenditur secundum longitudinem dorsi. Nunc autem maior repletio in variolis, ergo maior dolor. Et haec sententia AVICENNAE.

Sexto scias, quod ficus habent in se virtutem lenitiuam, et leniendo dilatant membra pectoralia, et ipsa aptant ad anhelitum. Secundo habent virtutem et proprietatem expellendi materiam ab interioribus ad exteriora. Ideo in vtentibus faciunt multos pediculos, et iuuant ad exitum variolarum, et sic ponit AVICENNA etc.

*) i. e. caus.

XI.

 IOANNIS DE CONCOREGIO *)
 SUMMULA DE CVRIS FEBRIVM

FOL. 98. a.

De Variolis et Morbillis.

Pro finali complemento huius operis restat ponere *curam variolarum et morbillorum*, quae duae dispositiones s. variolarum et morbillorum communiter omnibus eueniunt, et maxime in pueritia vel infantia, licet, sed raro, adolescentibus et prouectis eueniant, sed rarissime in senectute. Et euentus ipsorum utplurimum est in vere, aestate vel autumno, et rarissime in hieme. Multiplicantur autem praecipue variolae, et sic ad experientiam visum est in anno, qui praecedit pestilentiam futuram de proximo. Et est, tanquam signum pronosticum eius, quando ultra consuetum eueniunt. Et licet etiam in omni anno possint euenire, sed non multiplicantur, nec sunt tanti periculi, sicut in anno pestilentiam praecedente. Variolae enim cum apparent ad extra, sunt pustulae rotundae, paruae, ad magnitudinem ciceris vel parui lupini, et tunc, cum magnificantur, non sic corpus repletur

*) *Practica noua medicine Ioannis de concoregio Mediolanensis: Lucidarii et flos florum medicine nuncupata, Summula eiusdem de curis febrium secundum hodiernum modum et usum cōpillata: nouissime recognite infinitisque erroribus castigate. Venet. sumtibus heredū Scoti. 1515. f., Coepta est rogatu discipulorum, quantum ex praefatione patet, post annum XXXIII. lecturae in studio Bononiensi, continuata in aliis Italicis literarum vniuersitatibus, et finita a. 1438. in Papiensi. Vtrum vero hoc anno mortuus sit, ut KESTNER (Medic. Gelehrt. Lexic. p. 213.) et ELOY Diction. Hist. de la Medec. T. I. p. 695.) statuunt, non satis liquet. Fuit vero Mediolanensis, et clarissimus suo tempore professor. Editiones l. c. nominantur.*

tur ex eis, et vocantur *variolae* ut plurimum. Tamen sunt in principio cum obscura rubedine. Cum autem maturantur, albescunt, quia in eis alba virulentia generatur. Et *causantur* et fiunt hae praedictae *variolae* ex sanguine menstruali, ex quo nutritus est embrio in utero mulieris, qui sanguis in venis eorum est reservatus, et sic in certo et determinato tempore a natura ut plurimum unico periodo ad cutim expellitur. Et sic variolae causantur et fiunt. Quod autem plus in uno, quam in alio reservetur, est nobis obscurum. Et hi tales non absoluntur a febre ex sanguine dominante, sed variolas semper praecedit et sequitur.

Sed *morbillus* apud Mediolanenses dicitur *sofersa*, apud alios dicitur *rosagia*, et eius causa est etiam materia reservata, dum fetus erat in utero mulieris colerica et subtilis, non faciens pustulas, propter subtilitatem ipsius, cum ad cutim expellitur, seu asperitatem quandam inducit in cuti cum rubedine clara admixta citrinitati cum maiori pruritu, et febris magis acuta, quae etiam provenit in morbillo. Ex his enim apparet, quod morbillus citius terminatur atque manifestatur in cuti, quam ipsae variolae, propter diversitatem materiae in grossitie et subtilitate, et maiori et minori caliditate, a quibus morbillus et variolae proveniunt. Et sic etiam secundum diversitatem temporum anni in calore, frigore, *variolae* citius vel tardius exeunt. Et sic etiam evenit de *morbillo*, semper tamen, ut dictum est, febris variolas praecedit per aliquot dies, et morbillum similiter, sed non tantum, ut ex dictis clare comprehenditur et discernitur.

Diuersificatur autem *cura variolarum* secundum diversa tempora euentus ipsarum et secundum diversitatem aetatum, in quibus eveniunt. Nam ante apertionem ipsarum, existente tamen febre, et in corpore forti atque robusto et decentis

centis aetatis, praemissa lenitione ventris cum lenituo clisteri, est licitum et conueniens, talem taliter patientem de brachio dextro flobotomare de vena basilica vel communi ad quantitatem $\mathfrak{z}\text{vj}$. et ultra cum secundatione de die, si corpus est forte et abundans in sanguine. Et si post flobotomiam in die sequenti puncturae variolarum vel ipsarum rubedo vel pustulae non apparent in cuti, lenitium factum solum ex cassia vel ex manna omnino concedimus, sequente lauatiuo clisteri, superius pluries connotato, in hora et tempore suo. Dosis autem cassiae in aetate perfecta est usque ad $\mathfrak{z}\text{ij}$. et mannae folius est usque ad $\mathfrak{z}\text{iiij}$. Distemperari autem debent cum decoctione communi recenti, cui decoctioni in hoc casu semper de tamarindis addatur usque ad $\mathfrak{z}\text{j}$. Si autem flobotomia fieri non potest propter defectum aetatis vel propter debilitatem virtutis seu ex causa alia, quia infirmus eam consentire non velit, et non apparentibus adhuc vestigiis variolarum, sed sola febre existente, expedit tali patienti cassiam vel mannam eodem modo distemperatam concedere et exhibere in dosi conuenienti secundum aetatem, virtutis et potentiam, derelinquo existimationi periti medici. Et si infans variolas expectans lac sugeret, ita, quod medicinam lenitiuam vel aliam assumere non valeret, nutrici decoctum lenitium omnino exhibeatur, sicut patienti variolas daretur, si esset in aetate perfecta. Et sic eodem modo regatur in omnibus nutrix, ac si ipsa propria pateretur. Conditiones autem plures recitatae superius de usu flobotomiae et pharmaci lenitiui omnes plenarie obseruentur, ne errare contingat. Et sit omnium praedictorum expectantium variolas praedictas, ac etiam nutricis diaeta tenuis et non grossa, tendens ad frigidum, cuius oppositum vulgares communiter tenent.

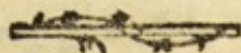
Est ergo conueniens eis cibus panis lotus, ptisana candaralum et poma cocta, ac etiam pulla parua alterata cum lactuca vel agresta, si virtus est debilis, vel oua forbilia in aceto decocta, et aues paruae, vt allaudae et perdices, conueniunt iu casu praedicto. Et confectio manus Christi seu cucurbita confecta est conueniens eis. Et vinum sit granatorum, quod bibunt in prandio et in coena, vel vinum paruum et aquaticum bene limphatum, aqua autem ordei et aqua simplex decocta cum cūcharo et iuleb rosato cum aqua permixtum iam cibo digesto pro siti extinguenda et pro aliquali remissione caloris conueniunt istis semper, antequam variolae vel ipsarum vestigia manifestentur ad extra. Et in hoc habeatur diligentia et cautela, ne contingat errare in omnibus supra dictis. Nec est conueniens vsque ad illud tempus, vt multum pannis cooperiatur infirmus, sicut communiter fit, seu superflue calidus teneatur, ne febrilis caliditas augeatur et crescat. In hoc enim mulieres et alii imperiti statim, cum febris superuenit absque variolarum apparitione, tales cum multis pannis cooperiuntur, et sic ipsos remanere cogunt, vt superflue calefiant, quare febris, angustia et alia accidentia sceua exinde proueniunt, vnde saepe sequitur mors. Sufficit enim, vt sufficienter et temperate calidi teneantur, sicut alii febrientes, vel modicum plus vsque ad tempus aparitionis variolarum. Et a frigore sibi caueant, et ab accidentibus animae, ne laedantur ab eis, et ab omni etiam, quod inflamat. Et si expedit, vt venter lubricus teneatur, ne feces exsiccentur in intestinis, tunc fiant clisteria lenitiua, facta ex aqua ordei, puluere cūchari, vitello oui, oleo violato et modico salis. Et sic etiam fiant ad eandem intentionem suppositoria non acuta, solum ex melle et modico salis. Et hoc est *regimen variolarum* in omnibus obseruandum *ante apparitionem ipsarum*.

Sed cum iam *apparere inceperint variolae* vel *puncturae*, sicut pulicum, cum rubedine quadam, abstineat a flobotomia in totum, ac etiam a quacunque lenitione, facta cum cassia vel cum manna desistatur omnino. Sed si expedit, fiat clistere iam dictum, et iteretur, si venter nimium exsiccat, vel saltem cum suppositoriis procedatur. Et a regimine frigido etiam caueatur tam cibi, quam potus, quam etiam aeris, immo etiam potius versus calidum tendat subtiliatium et aperitium, et prouocatum materierum ad cutim, talem patientem vltra solitum cooperiendo cum pannis, et maxime rubeis, quia proprietatem habent in attrahendo materiam variolarum ad exteriora cutis. Sic enim remittitur ebullitio magna, quae intrinsecus est in sanguine, per expulsionem eius ad extra. Ebullit enim materia variolarum in venis, sicut mustum et succi fructuum in tempore suo, in tali ebullitione superfluum reſeruatum, et aliud, quod est malum, ad cutim expellitur. Quod si non expelleretur ad extra, *pustulas variolarum in membris intrinsecis* cauſaret, vt in epate maxime et in splene, et in aliis membris eodem modo, sicut in extrinsecis euenit. Et cum hoc toto creditur et tenetur, quod etiam *intrinsecus* aliquae *pustulae* fiant, quod maxime manifestatur in faucibus, in gutture et in lingua. Quare cum omni ingenio praedicta materia est ad exteriora trahenda, et vt sic, cum natura iam ipsam expellit, frigus ad extra prohibeatur, ne poros oppilet, et materiam ad interiora recurrere faciat. Solum enim expedit et est necessarium etiam a principio febris, et sic continuando post ipsarum apertionem et ante, vt *oculi* praeseruentur a *pustulis variolarum*, ne in eis eueniant. Illos cum aqua rosarum saepe balneare, immo etiam petias madefactas in ea super ipsos apponere, vel lac mulieris super ipsos exprimere. Similiter etiam expedit intus ad *nares* insistere cum eadem aqua rosarum; Sic enim prohibetur, ne pustulae in
eis

eis eueniant. Zucharum autem rosatum distillatum in aqua ordeï et saepe gargaricatum et solidum super lingua retentum ante variolarum euentum ipsas pustulas prohibet generari in lingua, faucibus et palato. Et decoctio sumach cum granatis et rosis idem efficit saepe gargaricata.

Post praedicta narrata vertatur intentio continue ad prouocandum materiam talem versus cutim, sumendo semper de hac confectione vacuo stomacho ab omni cibo. $\mathcal{R}$ Passularum, liquiritiae, iuiubarum, capillorum veneris, lentium, dragaganti, feniculi, dactylorum sine nucleis, violarum, ficuum siccarum, laccae ana partes aequales. Fiat omnium completa decoctio in aqua ordeï, cui post decoctionem addatur modicum croci. De qua sumat infirmus maxime de mane et sero, et de nocte similiter. Hoc enim est valde conueniens, si caliditas non est multum acuta, mordax et excessiua, inducens angustiam magnam in patiente. Si autem caliditas esset superflua excessiua, syrupum violatum sumat cum hac decoctione. $\mathcal{R}$ Passularum, liquiritiae, feniculi, violarum, ficuum siccarum, iuiubarum, cum modicissimo croci, Et aqua capillorum veneris distillata per se sola est utilis et iuuatiua, et si in ea addatur modicum croci, vigorosius operabitur. Syrupus etiam de liquiritia cum praedicta decoctione etiam iuuat et confert. Et omnia pectoralia generaliter competunt et conueniunt ad prouocandum materiam ipsarum variolarum ad cutim: Pectus enim plus laeditur in variolis, quam alia membra, quia sibi plus communicatur talis materia, vel saltem vapores et fumi, qui eleuantur ab ea. Quod si infirmus non sit talis aetatis, quod praedictas decoctiones assumere possit, quia est infans et lactens, nutrici secure omnia praedicta exhibeantur, vt lac, quod fugit, sit magis proportionatum ad intentionem, quae quaeritur de prouocatione fienda. Inunctiones autem eis omnes prohibeantur omnino, saluo, si vermium multitudo ad-

esset in ventre, ita, quod periculum mortis adducerent; Tunc enim licet ventrem inungere cum inunctionibus conuenientibus, positis in cura febrium pestilentialium, eligendo magis temperatam ex eis. Et si expedit, etiam fiat clistere ex lacte et aqua filiginis.

Cum autem *pustulae variolarum totaliter* ad exteriora *exierint*, et cum hoc etiam *ad maturitatem* deuenerint, si perfequatur cum rebus prouocantibus, sed cum regimine temperato. Cognoscitur autem, quando pustulae hae sunt maturae et complete digestae, ipsarum albedine et lenitate, et quod etiam febris remittitur, immo quasi cessat in totum. Tunc enim est conueniens et regulare, tales pustulas cum acu vel alio instrumento acuto pungere et aperire cum leuitate, et maxime in facie et in manu, vt aqua seu virulentia, quae in ipsis continetur, per se egrediatur. Sic enim talis patiens praeseruatur a *vestigiiis* turpibus, quae remanent vt plurimum, si non debito tempore aperiuntur, propter corrosionem, quam facit humiditas illa, si remanet in pustulis illis. Cum hoc etiam custodiatur infirmus, ne se scalpet cum unguibus, ne exinde *crustae* eueniant, quantum possibile est, et maxime in partibus faciei. Sic enim variolae curantur integraliter, et ipsarum perficitur cura. Auctores tamen medicinae praecipunt post ipsarum apertionem, vt corpus aspergatur cum aqua salita et modico croci, vt citius pustulae exsiccentur et virulentia ista, et sic ad pristinam sanitatem facilius reducantur. Sed talis aspersio aquae salitae non habetur in usu, quia post ipsarum apertionem per se ipsas consolidantur etc. Vulgares autem ignorantes saepe prohibent apertionem illarum, et in hac errant, vt dictum est, quia citius curarentur, et sine remanentia vestigiorum.

De cura morbillorum.

Morbillus autem curatur ut plurimum absque flobotomia, cum eius causa sit materia colerica, subtilis, in venis ebulliens. Conueniret tamen, si infectio esset a sanguine cum hoc etiam fortiter admixto cum colera. Sed lenitio ventris est omnino necessaria ante apertionem ipsius cum cassia vel cum manna, distemperata cum decoctione communi recenti, additis tamarindis in ea, ut supra dixi. Et *regimen* istorum in principio tendat ad frigidum, nec etiam multis pannis cooperiatur. Et breuiter concludendo, talis est regendus in omnibus, sicut de variolis particulariter dictum fuit, saluo, quod non expedit in morbillis pustulas aperire, nec etiam cum aqua salita lauare, cum ibi non sint pustulae, quae debeant aperiri, sed sola quaedam asperitas demiratur in cute, cum rubedine admixta citrinitati et cum magno pruritu. Est ergo utilis levis frictio, facta per totum cum panno laneo rubeo, quando aegritudo versus declinationem deuenit, ut talis materia ad cutim expulsa facilius resoluatur. Nec est expediens in cura morbilli ad multum calida, subtiliatiua seu materiae prouocatiua deuenire, sicut est expediens in variolis. Sic ergo perficitur cura morbilli.

XII.

PETRVS HISPANVS *).

De Variolis.

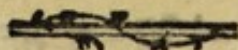
Variolas volens sanare debet prius laborare, ut omnes exeant cito. Et ad hoc R̄ ficus ficcas et farinae lentium mun-

H 3

datarum

*) *Thesaurus Pauperum viri cuiuspiam de medica materia quam optime meriti: quem non pauci Ioanni quondam Pontifici Maximo attribuant, tametsi non desint, qui eum Petri Hispani esse dicant —*

datarum añ. 3x. laccae, dragaganti añ 3vj. Coquantur in V. libr. et semis aquae vsque ad 3iiij. cola et mitte 3j. croci, et da bibere ante cibum et hora dormitionis, donec omnes exierint, et tunc cessa. Expertum est a CONSTANTINO. Nitrum mixtum cum terebentina *carbunculos* aperit, et saniem attrahit. GAL. De foliis basiliconis imple locum vlceris, quod facit carbunculum, quia non inuenitur, quod fortius impleat vlcera. GAL. Ad *forunclos* sulphur, resinam, terebentinam confice, apponatur croci aliquid vel axungiae vituli vel porci. Expertum. Fermentum frumenti de sale exterius humores venenosos et apostemata rumpit. YSAAC. Potio pura data potui habet proprietatem attrahendi et eiiciendi variolas. Omnis pannus tinctus purpura habet proprietatem attrahendi exterius. GILBERT.

XIII.

ANTONIUS DE GRADIS *).

CAP. XXVI.

Variolae sunt pustulae parvae, rotundae, quae communiter toti accidunt corpori, et fiunt a materia mala sanguinea, putre-

1530. 8. fol. 49. a. De ceteris editionibus v. Linden. Renov. p. 893. Per incuriam operarum hoc demum loco fragmentum insertum legitur. Natus vero est Petrus Vliſſipone sub finem seculi duodecimi, factus episcopus Tusculanus, Cardinalis a. 1273. posthaec a. 1276. d. 13. Sept. Summus Pontifex sub nomine Ioannis XX. (ita in fronte libelli) non vero XXI. vt vulgo scribitur (v. Eloy Diction. v. Hispan. p. 534. l. T. II.) denatus sequenti anno d. 16. Maii ruinis laquearis. Certe identidem nominat praeter Albertum, Rogerium, Trotulam, Kyranum, etiam Gilbertum, qui, auctore Freindio, sub Eduardo I. i. e. a. 1272. vixit.

*) Clementii Clementini Lucubrationes — Praeterea adiecimus Richardum de signis februm. Antonium de Gradis febres tractantem. Christophorum

facta in venis. *Morbilli* autem sunt pustulae cholericae in minori quantitate et duritie, minores variolis, et fiunt ex materia sanguinea, cholerica, vel cum cholera. *Signa variolarum et morbillorum* sunt febris conclusa acutae caliditatis, pruritus narium, grauitas capitis, rubedo oculorum, cum pulsatione in temporibus et fronte, punctio in toto corpore, timor in somno, et omnia haec accidentia sunt intensiora in morbillis, quam in variolis, quia fiunt de materia magis adusta, in oculis tamen magis accidunt variolae, quam morbilli. *Prognosticatio.* Variolae citrinae, durae, paruae et violaceae, vel multum rubeae, ambulatiuae, vt formica, omnes sunt malae naturae, praecipue cum maturantur cum labore, et neque febris, neque aestuatio alleuiatur. Et si cum hoc tremor cordis aegro superuenerit, indubitanter morietur, et si e contra, argue bonum. *Cura* diuersificatur secundum tempora: Nam alia est *cura ante apparitionem*, alia, *cum apparent*, alia, *cum crustam faciunt*. Cum igitur sentit dolorem in dorso, et ita de aliis signis significantibus futuram aegritudinem euenire, vtatur phlebotomia aut scarificetur cum ventosis, deinde sumat micam panis cum succo granatorum et aqua frigida, aut pul-tes hordei seu farris cum lacte amygdalarum, aspergendo semper desuper agrestam, aut de vino granatorum acetosorum, aut lentes excorticatas conditas cum aceto, aut cibarium factum ex oleribus frigidis aut lactucis, cucurbitis conditis cum lacte amygdalarum, bibat succos stipticos, sumat decoctionem tamarindorum et prunorum cum manna, vtatur trochiscis campho-

stophorum Barsisium de febrium cognitione et cura. Basil. excud. Henric. Petrus M. D. XXXV. f. P. 249. seq. De editionib. v. Mercklin. Lind. Renov. p. 71. Claruit circa a. 1460-68. fuit archiater Ducis Mediolanensis.

phoratis aut de spodio, aut aliis dictis capitulo de cura hecticae. Isto modo prohibetur egressio eorum, et si non, saltem minoratur. Cum igitur apparent, nullo modo phlebotometur, nec ventosetur: Nam phlebotomia traheret materiam ad intra, et propter idem prohibeatur solutium, non vngatur oleo, nec comedat vnctuosas, neque bibat vinum, quia inflammat et auget, obmittat etiam trochiscos et alia superius dicta, quia operantur cum intentione naturae, intendentes expellere. Prouocetur igitur sudor, et nullo modo stet in aere frigido, imo cooperiatur panno scarlatino suauiter fricando, ut trahatur materia ad cutim. Ideo saepe in die sumat de aqua ista. ℞ ficuum siccarum, passularum, lentium excorticatarum, seminis feniculi, ligni de myrto aut sandalorum rubrorum ān. vnc. j. coquantur in libris quatuor vsque ad consumptionem tertiae partis. Alia ad idem. ℞ radicem feniculi, petroselini, succi berberis ān. vnc. jss. ficuum siccarum, passularum ān. dragm. iij. contundantur et bulliant in aqua, ut prius. Saepe in die ponat de isto in naribus, oculis et gula, ne ibi generetur morbillus aut variola. ℞ aquae ros. lib. j. Sumach vel berberis ān. vnc. jss. carnositatis granatorum vnc. ss. Item pulvis antimonii fricatus cum succo coriandri vel solatri infusus in oculis et naribus, defendit etc. Cum vero sunt maturae, et virus ex eis manat, regatur cum diaeta et potionibus dictis supra. Et vbi fuerit multum debilis, potest comedere de carnibus pullorum vel hoedorum coctis cum lactucis, cucurbitis etc. conditis cum agresta, acetositate citri vel arancii. Et cum indiget mundificatione, sternatur lectus isto puluere. ℞ ros. siccarum, viol. vel florum nenupharis, misce cum sand. et fiat pulvis. Cum vero feruor et febris recesserint, et cortices incipiant remoueri, tunc bibat vinum debile bene lymphatum.

Et si nimis tardarent exsiccare, liniantur cum aqua falsa, deinde balneetur in aqua dulci, decoctione malua visci vel maluae, (hoc etiam confert tempore, quo incipiunt apparere) deinde vngatur oleo rosarum et camomillino tepidis. Si autem signa concaua remanserint vel foeda, impinguetur corpus cum iuribus gallinarum et carniū, cum vitellis ouorum, bibat vinum dulce lymphatum, vtatur saepe balneo aquae dulcis per longum tempus, et praecipue post cibum, vngantur loca illa omni sero cum isto. R. lithargyrii triti et abluti cum aqua decem vicibus, et radicum cannarum siccarum, farinae oryzae, ossium vetustorum, seminum melonum, farinae ciccerum añ. vnc. j. puluerizentur, et misce cum mucilagine psylli, foenu graeci, seminis lini. De mane lauetur cum aqua decoctionis farinae farri vel oryzae. Et si vis alia remedia, recurre ad primam partem de ornatu faciei etc.

XIII.

MENGHVS FAVENTINVS *)

De Variolis.

De *variolis* continenter dicendum, tum quod secundum plurimum sequuntur ad febres acutas, tum etiam quod indicant febres pestilenciales. Sunt autem variolae pustulae generatae ex putrefactione sanguinis menstrui derelicti in corpore, quoniam fuit nutrimentum ipsius in praegnante. Et *morbilli* non sunt, nisi variolae colericae, et minores, et non aliter differunt ab eis.

Causae

*) Menghi Faventini Opus de omni genere febrium — Venet. ap. Steph. Sabiensem a. M.D.XXXVII. mense Septembri. f. Tract. V. P. 37. cf. Mercklin, Lind, Renouat. p. 811. De eius aetate non satis liquet.

Causae mouentes variolas quandoque sunt ex cibis malis facientibus bullire sanguinem, quandoque vero sunt qualitates temporum, quia maxime mouentur in vere, et in autumnno, et tempore pestis, et nos addimus, quod quandoque mouentur ex contagione in aliquibus. Et corpora praeparata ad ea sunt corpora calida et humida, et ut plurimum accidunt pueris, postea iuuenibus, et raro senibus, et non solum accidunt in cute, sed in omnibus membris similium partium, et apparentibus, et occultis.

Signa variolarum futurarum in aliquo sunt pruritus narium, apparitio lampadum, timor in somno, rubedo in facie, punctiones in toto corpore. Et si fuerint ex sanguine, vergunt ad rubedinem: Si ex colera, ad citrinitatem, si ex phlegmate, ad albedinem si ex melancholia, ad quandam fuscedinem. *Pronosticatio.* Si fuerint paucae et cito apparentes, bonum est, e contrario malum, si vergunt ad rubedinem vel albedinem. Bonum, si ad viriditatem vel ad nigredinem. Malum, et peius est, si ad nigredinem. Si modo appareant, modo occultentur, pessimum est. Si fuerit difficultas anhelitus, pessimum est. Si vero fuerit et cum bonitate anhelitus, et cum alleuiatione febris, bonum. Si superuenerit syncopis, pessimum est. Si vrina fuerit nigra aut viridis, et si egestio viridis, mortale. Et fluxus ventris *in variolis*, malus est. Et similiter *in morbillis*, quia morbillus est variola colerica, et generatio *variolarum* est propter multitudinem sanguinis corrupti, et *morbillus* propter vehementiam caliditatis sanguinis corrupti. Morbilli secundum plurimum subito egrediuntur, variolae vero vna post aliam.

Curatio fit cum quinque intentionibus. Prima intentio est lenitio ventris, dixit AVICENNA, et in principio fiat natura lenis cum tamarindis et manna. Potest etiam fieri cum cassia,

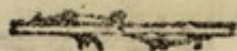

cassia. Potest etiam fieri lenitio cum clysteri communi, ponendo de floribus camomillae ad bulliendum secum. Potest etiam fieri lenitio ventris cum clysteri ex brodio pulli. Secunda intentio est minoratio sanguinis per flobothomiam, et ideo dixit AVICENNA: Oportet, vt incipiatur ab extractione sanguinis vsque ad quartam diem, et non post, et etiam, illis apparentibus, non fiat, et intelligitur virtute et aetate consentiente. Et nota, quod ista intentio nunquam vel raro mandatur executioni, quia vt plurimum pueris accidunt, quibus non conuenit flobothomia. Si tamen iuuenibus superuenirent, ante apparitionem potest fieri flobothomia, et ante quartum diem. Tertia intentio est prouocatio horum ad extra cum aperitiuis calidis, vnde AVICENNA facit hanc decoctionem. ℞ ficuum citrinarum 3vj. lentium excorticatarum 3ij. laccae 3ij. draganti, sem. feniculi añ. 3ij. decoquantur cum libra vna aquae, donec redeat ad tertiam partem, et detur in potu. Vel sic fiat. ℞ apii, feniculi añ. Mj. ficuum ficcarum, iuiubarum, draganti añ. 3iiij. laccae et lentium excorticatarum añ. 3ij. bulliant in aqua sufficienter, et adde in fine modicum zuccari. Hic est syrupus aperitiuus, qui prouocat variolas et morbillos ad extra. Et continenter cauendum est a constrictione pororum, quare caueantur a frigore, stent igitur calidi. Caueantur etiam ab vnctionibus omnibus et ab emplastris, quia faciunt ad constrictionem pororum. Quarta intentio est confortatio membrorum, vt prohibeantur a nocumento. Sunt autem quinque membra, quae maxime laedi possunt ab istis s. *os et guttur, oculi, nares, pulmo et intestina.*

Guttur et os, oculi, nares et viscera, pulmo.

Conseruatio et confortatio oris et gutturis fit cum succo granatorum vel mororum s. capere aliquid de istis succis, et

gargarizare aquam ordeï cum rob eorum. Haec AVICENNA. *Confortatio narium* fit odorando acetum, quod in hoc vehementis iuuamenti est, dicit AVICENNA. Similiter inunctio cum agresta, aceto et aqua rosata. *Confortatio pro custodia oculorum.* R̄ aquae rosatae, albuminis oui cum coriandro et sumach, et fiat collyrium, quod instilletur oculis. *Confortatio pulmonis* fit cum loch facto ex lentibus et semine papaueris. Haec AVICENNA. Vel vtatur diapapauere. *Confortatio intestinorum* fit cum trociscis frigidis et siccis de sumach, coriandro et spodio, conditis cum succo acetosae. Si vero propter variolas fieret *ulcus in oculo*, R̄ sumach, et bulli in aqua rosata, et de hac mitte in oculum, et sanabitur. Expertum a nobis. Si vero *visus debilitatus* sit, R̄ aquae centaureae minoris, aquae celidoniae, et cum hac laua oculos. Expertum a Pauia.

Quinta intentio est regimen in *diaeta*, et in sex rebus non naturalibus. Cibus eorum sit ferculum ex ordeo vel aueno, vel amido facto cum lacte amigdalarum, vel in iure pulli, vel bullias ptisanam vel micam panis in iure pullae, vel in lacte amigdalarum. Et non comedat carnes, post ferculum capiat modicum marciapani vel manus christi praelati, vel amigdalas, vel passulas, bibat vinum album non dulce, nec bruschum. Caricae laudantur et iuiubae, et sebestem, et lentes in decoctione. Ster calidus, bene coopertus, inuolutus in panno rubeo super carnes. Fiant fricationes leues ad vniuersum corpus, dormiat in nocte et in mane, et super potionem siue syrupum non in die. Si venter durus est, fiat clystere cum brodio pulli. Caueat ab accidentibus animi, maxime ab ira et tristitia.

Circa *materiam variolarum* cadunt duae difficultates. Prima est, vtrum variolae fiant ex parte sanguinis menstrui, qui reman-

remanfit in fetu post nutritionem. Respondeo, communis opinio medicorum est, quod fiant ex parte impuriori sanguinis menstrui, quia fetus nutritus est ex parte puriori. AVENZOAR vero dicit, quod infans non nutritur ex sanguine menstruo, qui solet purgari in muliere, sed ex sanguine puro, qui veniens ad matricem dicitur sanguis menstruus, et hic sanguis, etsi sit purus, recipit tamen infectionem aliquam a loco, sicut res infusae infectionem recipiunt a vase, et propter talem infectionem veniunt. Et hic modus mihi magis placet, quia non est rationabile fetum nutriri ex sanguine tam fetido. Secunda difficultas est, vtrum variolae possint fieri ex sanguine phlegmatico et melancholico, sicut fiunt ex sanguine puro et colerico. Et videtur, quod non, quia sicut sanguis putrescens cum colera facit caufonidem, ita putrescens cum flegmate faceret aliam febrem compositam, et putrescens cum melancholia aliam febrem faceret: Quod non fit in istis, quia febres variolarum sunt valde intensae, et fiunt a puro sanguine vel a sanguine colerico. Respondendo ad hanc dicitur, quod aliud est quaerere, vtrum variolae possint fieri ex sanguine flegmatico et melancolico, et aliud est, vtrum febres variolarum possint esse ex sanguine flegmatico vel melancolico. Primum verum est, secundum vero non est verum.

Circa *causam efficientem* mouentem variolas est duplex difficultas. Prima difficultas est, quare in matrice non fiunt variolae, nec in fetu, dum est in matrice, sed extra sic, et in aliis membris a matrice fiunt? Respondendo GORDONIVS dixit, quod duae causae necessario concurrunt ad generandum variolas, scilicet ebullitio sanguinis et fortitudo caloris impellentis. Propter primam causam non fiunt variolae in matrice, quia membrum frigidum, nisi esset per accidens, quod consequeretur morbos sanguineos. Propter secundam causam

sam non fiunt in fetu existente in vtero, nec statim post vterum, quia nondum calor vigoratus est. Secunda difficultas est, vnde prouenit tanta diuersitas apparitionis variolarum, quia quibusdam in pueritia, et quibusdam in iuuentute superueniunt, et quibusdam in senectute, immo in decrepitis quandoque, qualem vidi hominem octogenarium, cui superuenerunt variolae, et sanatus est. Respondendo dicitur communiter, quod caussa faciens apparere variolas est multiplex, quia aliquando ratione diuersitatis complexionis fit variatio, quoniam in sanguineis prius fit apparitio, quam in aliis complexionibus, aliquando ratione diuersitatis aetatis, quia in pueritia citius, dehinc iuuenibus, dehinc senibus; ratione etiam diuersitatis temporis anni, quia in vere magis apparent propter ebullitionem sanguinis, quae incipit in vere, deinde in autumno propter corruptionem sanguinis, et ratione diuersitatis regionis, quia in calida regione citius apparent, et ratione diuersitatis regiminis, quia in regimine multiplicatio sanguinis citius apparent, et ratione contagionis, quia morbus contagiosus est. Posset forte dici, quod est propter aliam proprietatem occultam.

Circa *signa* cadit difficultas. Primo, quare dictum est, quod fluxus ventris in apparitione variolarum est signum malum, cum per viam illam possit fieri fluxus creticus. Igitur non semper est signum malum. Respondendo dicitur, quod fluxus ventris post apparitionem variolarum est malum signum, tum propterea, quia timor est, ne materiae expulsae ad exteriora trahantur ad intra propter aliquam materiam venenosam, quae remanserit ad intra, et posset recurrere ad membrum nobile, tum quia posset materia faciens fluxum esse acuta, et facere excoriationem intestinorum, et tunc valde timendum

dum esset. Secundo cadit difficultas, quare vrina viridis et nigra sunt malum signum, et rubea, et alba sunt bonum signum? Contra, quia vrina alba significat mixtionem cum flegmate, et viridis significat mixtionem cum colera, sicut est in morbillis, et post, quod melius est, quod sanguis sit mixtus cum colera, quam cum flegmate. Respondendo dicitur, quod vrina viridis secundum AVICENNAM significat frigiditatem, et nigra sequens illam significat frigiditatem mortificantem: Quare vtrique malum signum. Sed color viridis secundum THEOPHILVM significat caliditatem adustiuam, et nigra sequens illam maiorem adustionem significat: Quare vtrique malum signum est. Alba vero vrina, si proprie capiatur alba, vt significat colorem lacteum, pessima est, quia significat summam cruditatem, improprie vero alba significat colorem remisse rubeum, quae significat remissam frigiditatem, et sic non est mala.

Circa *curam* cadit difficultas primo circa potionem factam ex caricis et lentibus, et huiusmodi, quia ficus non videntur conuenientes, vt ponantur in decoctione, quoniam inflammant epar, et quia omne dulce est oppilatiuum, et lentes etiam non videntur conuenientes, quia, cum sint frigidae et siccae, sunt oppilatiuae. Respondendo dicitur, quod potio debet fieri ex illis rebus, quae diffendunt membra a nocumentis confortando illa. Ficus autem gutturi et pulmone conferunt, ideo ponuntur, et ad corrigendum defectum illorum ponuntur draganti, qui sunt frigidi, et etiam conferunt pulmone et gutturi, lentes vero ponuntur, quia deffendunt intestina a fluxu, et ad corrigendum defectum illorum ponitur lacca, quae est deoppilatiua. Et vltra haec ponuntur apium et fenniculum ad aperiendum, et ad prouocandum materias ad extra.

Secundo cadit difficultas, quia cum variolae varientur quatuor modis, quia aliquae sanguineae, aliquae colericae, et aliquae melancolicae, videtur, quod potio danda sit varianda secundum varietatem illarum: Quare non vna potio est conueniens illis. Respondendo dicitur, quod habendo respectum solum ad membra confortanda, ne recipiant nocumentum, vna sola potio et eadem conuenit illis, quia per illam confortantur omnia membra confortanda, habendo vero respectum ad materiam facientem variolas, sicut materia diuersificatur, ita digestium debet diuersificari. Haec GORDONIVS. Quare si materia fuerit colerica, adde cum potione sirupi violati in plus, oxizacharae in minus, et similiter sirupi de fumo terrae. Et si materia fuerit flegmatica, adde oxyzacharae compositae et sirupi de fumo terrae. Et si materia fuerit melancolica, adde oximellis diurectici et sirupi de fumo terrae: Et si fuerit sanguinea, adde oxizacharae in plus, et sirupi violati in minus: Et similiter sirupi de fumo terrae.

XV.

BLASIVS ASTARIVS *).

CAP. XIII.

De variolis et morbillis *).

Cura variolarum et morbillorum, qui morbilli apud AVICENNAM dicuntur *variolae cholericae*, consistit in duabus intentionibus generalibus, quarum prima est debita administratio in sex rebus non naturalibus, secunda est circa medicinalia.

Prima intentio in principio et ante apparitionem earum aer debet esse temperatus aut ad frigiditatem declivis, vbi inquietudo aut inflammatio esset vehemens. Cum autem apparere inceperint, et similiter in processu eorum, custodiendus est patiens ab aere frigido, et ingeniandum est, vt stet cooper-

*) *Blasii Astaris Papiensis — Opusculum breue et vtile de curandis febribus ab Aben. Hali super primam quarti traditum ad laudem summi conditoris, qui omne humanum genus dirigat et protegat per infinita, p. 295. seq. in Marci Gatinariae, medici clarissimi, nonum ad Almanforem in Gymnasio Papiensi publice olim summa cum laude profitentis De medendis humani corporis malis practica vberima — Francof. impens. Io. Berneri MDCIV. 8. Prima editio prodiit a. 1506. Fuit medicus Papiensis, isque multae famae, sed incertae aetatis. Hinc ubique altum silentium est. Lindenius (Lind. Renov. p. 132.) et Cl. Carrere (Bibl. Litter. de la Medec. T. I. p. 223.) eum adsignarunt a. 1508. ex auctoritate Wolfgangi Iusti, cuius fides non satis certa est, at vero Cl. Eloy (Diction. hist. de la medec. T. I. p. 204.) initio seculi XVI. Kestnerus (Medic. Gelehrten Lexicon S. 58.) eum vixisse contendit sub finem seculi XV. Sed falso. Nam ipse memorat Franciscum Pedemontanum, medicum quarto et decimo seculo clarum, (Conring Introduct. c. 3. p. 102. ed. Hal.) et sub auctore Hallero (Bibl. Pract. T. I. p. 465.) Marcus Gatinaria iam a. 1462. eius meminit, debuit ergo vel coaeuus esse, vel aetate paullo prior. Hoc vero ei veluti proprium est, quod vel sub ipsa variolarum eruptione sanguinem mittere se rheoalum mouere ausus est, refragantibus aliis,*

**) Pag. 360. seq.

coopertus cum pannis, praecipue coloris rubei, maxime de scarlata. Nam in eis est proprietas extendendi materias calidas ad exteriora, cum frequenter aspiciuntur, non sit tamen coopertura talis, quod grauet infirmum aut debilitet, sed illud, quod de *aere calido* dicitur conuenire, post apparitionem earum debet intelligi, nisi patienti acciderit tremor et syncope, et cum magna inflammatione caloris febrilis, quia tunc exponendus esset patiens aeri frigido, ut cor eius temperetur. *Cibi* sunt diuersificandi secundum diuersitatem temporum morbi. Nam in principio ante apparitionem earum conueniunt, sicut lentes excorticatae et decoctae cum aceto, ptisana hordei, amyllum, lactucae cum aceto aut cum agresta, portulacae, cucurbitae, et in dicto tempore vitentur carnes et vitelli ouorum sorbillum, donec febris omnino mitigetur, ut vult RHASES *vigesimo Continentis*, nisi, ut dicit NICOLAUS, casus virtutis exigeret. Quo casu tunc conceduntur, sed praeparentur cum agresta aut similibus acetosis.

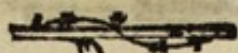
Potus in dicto tempore, scilicet principii ante earum apparitionem, sit, sicut aqua hordei, aut iulapium violatum aut rosatum, et in summa conueniunt *cibi* et *potus* dicti in cura febris pestilentialis, tamen ante cibos dictos conuenit praepone aliquos cibos lenientes, ut spinachia et similia, ut exhibendo, sicut cassiam et mannam, et similia, ut puta infusionem prunorum. Nam, ut dicit AVICENNA, oportet, ut in principio natura sit lenis: Est enim eius lenitio iuuatiua valde, sicut constrictio est nociua ad hanc intentionem, scilicet lenitionem ventris. Ultra praedictas medicinas singulariter valent tamarindi, qui multum ab autoribus commendati sunt in hac cura in intentione euacuationis et lenitionis ventris, et praecipue ab AVICENNA, quia cum hoc, quod sunt lenitiui, sunt etiam

etiam extinctiui caloris et ebullitionis materiae sedatiui. Post etiam earum apparitionem et in tempore declinationis febris conueniunt cibi temperati aut ad aliquam caliditatem declinantes, vnde tunc conueniunt carnes auium laudabilium, vt pul-
lorum et pullarum, et similibus. Laudantur etiam tunc vitelli ouorum sorbilia. Et potus conueniens tunc temporis sit vinum album potius, quam rubeum, vt vult NICOLAVS, quamuis FRANCISCVS PEDEMONTANVS videatur laudare rubeum. Ego autem vtor albo, et adhaereo in hoc opinioni NICOLAI, quoniam est magis aperituum et, ceteris paribus, minus calidum, et sit permixtum cum aqua calida cocta. Vinum tamen ante earum apparitionem non debet dari, si patiens potest ab eo excusari; Quod si non, in dicto tempore scilicet principii ante earum apparitionem, sit rubeum et stipticum, vt dicit NICOLAVS. Post etiam apparitionem dictorum morbillorum et variolarum vitandi sunt cibi et potus lenitiui. Nam et voluit RHASES *XX. Continentis*, post eorum exitum nullo modo exhibendum est aliquid mollium, quia saepe in fine morbi accidit fluxus ventris, vt testantur autores medicinae, praecipue RHASES loco allegato, et frequenter apud me visum est in experientia.

Motus sit temperatus et in aere temperato factus, et vbi non flent venti, in principio morbi et similiter in declinatione conuenit, et similiter *fricatio* sub coopertura pannorum facta, quia poros aperit, et vapores excludit, et materiam ad exitum praeparat, vt dicit NICOLAVS. *Somnus* sit temperatus ante apparitionem earum, sed quando incipiunt apparere, minuatur somnus propter causam notam, et augeatur vigilia. Vitetur *repletio* superflua tam cibi, quam potus, et vitetur *coitus*, vitetur *sollicitudo*, *tristitia*, *ira*, *furor*, licet forte ali-

qualis ira parua post earum apparitionem non esset illaudabilis, studeat tamen pro posse gaudere.

Quantum *ad medicinalia*, cura consistit in *quatuor intentionibus generalibus*, quarum *prima* est *ad causam* siue *materiam morbi*, *secunda* est *ad morbum*, *tertia* est *accidentia* applicata, *quarta* est *custodia* quorundam membrorum a nocumento eorum.

Prima intentio, quae est *ad causam siue materiam*, stat in tribus intentionibus, quarum *prima* est *ad aequationem* siue *ad digestionem* materiae, *secunda* est *ad euacuationem* eius, *tertia* *ad diuersionem* materiae *ad exteriora*.

Prima intentio *primae intentionis generalis*, quae est *digestio* materiae, diuersificari debet secundum diuersitatem temporum morbi, quantum scilicet *ad principium* eius, scilicet *ante apparitionem* variolarum vel morbillorum, et quantum *ad temporis processum* et *apparitionem* earum. Nam *ante apparitionem* earum *syrupus digestiuus*, qui conuenit, debet esse *incrassatiuus* materiae facientis morbum, et *prohibitiuus* ebullitionis materiae, vnde in casu isto, sanguine existente subtili et cholerico, vel in quo dominatur cholera, et proprie *in morbillis*, et non existente materia furiosa, quae possit expectare digestionem, fiat digestio cum *infrigidantibus* et *inspissantibus* sanguinem. In quo casu concedit AVICENNA *syrupum de dactylis immaturis*, qui *syrupus* apud nos non reperitur, et ideo vt puta loco eius potest exhiberi *syrupus de iuribus* aut de *succo acetoso*, aut de *acetositate citri*, et isti duo sunt multum vsuales apud modernos practicos. Potest etiam dari, sicut *syrupus de ribes* aut *syrupus rosaceus*, aut *syrupus de granatis acetosis*, et cum *aquis conuenientibus*, vt *portulacae*, *lactucae* et *similium*.

Si

Si vero sanguis fuerit crassus, et etiam praecipue ante tempus apparitionis eorum, in quo casu FRANCISCUS PEDEMONTANVS concedit decoctionem foeniculi et anisi, credo, quod loco istius decoctionis conueniret syrupus de byzantiis, quo ego communiter vtor in casu isto, et sine aceto propter timorem fluxus ventris et excoriationis intestinorum.

Aquae, quae possunt permisceri cum dicto syrupo, sunt, sicut aqua endiuiae, foeniculi et similium, diuersificando eas in caliditate maiori aut minori secundum diuersitatem corporis in complexione eorum, et secundum diuersitatem materiae in minori aut maiori crassitie, et secundum diuersum gradum caloris febrilis, et in casu isto, scilicet post apparitionem earum et eorum, et similiter in principio apparitionis eorum et earum laudatur ab AVICENNA inter ceteras medicinas vna decoctio, quae est multum in vsu apud practicos modernos, et praecipue apud me, et quae est secunda ab eo posita, et quae, vt dicit, expellit caliditatem a partibus cordis, et prohibet pulsum cordis, et hoc facit expellendo materias ad exteriora. Haec tamen exhibitio prouocantium et aperientium debet fieri post phlebotomiam, si phlebotomia expedit, id est, consentiant particularia de phlebotomia iustituenda, vt virtus, aetas etc. Oportet etiam praecessisse lenitionem ventris, vt dicit RHASES loco allegato. Debent etiam haec prouocatiua diuersificari secundum intentionem et remissionem febris, vt satis dictum est, et secundum diuersam dispositionem pororum corporis in apparitione et constrictione eorum, et secundum diuersitatem materiae in subtilitate et crassitie eius, vt dicit NICOLAVS.

Secunda intentio est euacuatio, quae, quantum ad opus et intentionem medici, debet esse prima, quia cum materia sit

sanguinea aut sanguini commixta, et, vt praesupponitur, apta per *phlebotomiam* euacuari, ideo ab ea incipiendum est, nisi natura per se euacuet per nares aut haemorrhoides, aut menstrua, et stantibus conditionibus requisitis et consentientibus ad eam, vt virtus, aetas etc. Et vbi non posset fieri phlebotomia, apponantur sanguisugae, proprie natibus, spatulis et dorso, vel ponantur ventosae super spatulas cum scarificatione. Et hoc est magis vsuale et securius.

Spatium vero temporis, ad quod possumus peruenire ad faciendum phlebotomiam, non potest punctualiter assignari. Nam AVICENNA dicit, quod spatium phlebotomiae fit vsque ad quartum diem, tamen aliquando fit in secundo die, aut tertio, aut primo. Ideo medicus debet esse sollicitus ad phlebotomandum ante eorum apparitionem, quia post eorum apparitionem non est phlebotomia necessaria. Et eam AVICENNA et RHASES pro tunc prohibent, nisi vehemens fuerit repletio et dominium materiae superfluentis, dicit AVICENNA. Tunc enim phlebotomatur quantitate, quae exsiccet, id est, educat illud superfluum ita, quod, quare videtur velle, quod non fiat phlebotomia magna, et quae phlebotomia videtur conuenire, respectu causae antecedentis solum, et non respectu causae coniunctae, qui traheretur ad interiora: Et illud dicitur de phlebotomia, scilicet, quod, stante repletionem, conuenit phlebotomia, non obstante tempore apparitionis earum, et respectu materiae antecedentis.

Idem puto esse dicendum de *euacuatione cum pharmaco* solutiuo, respiciente materiam propriam, scilicet cholicam permixtam cum sanguine, et quae per phlebotomiam perfecte euacuari non poterit. Talis enim euacuatio debet fieri cum
facili-

facilitate, puta, cum manna, tamarindis et similibus, prout concedunt auctores medicinae, et ego multoties deuenio ad exhibitionem reubarbari in infusione, et hoc fuit in Magistro CAROLO DE CARVIS, fratre phthysici Ducis Orlensis, et a paucis diebus citra dedi in substantia filiae paruae IOANNIS DE BISCOSIS, et sic aliter operatus sum in aliis.

Inter ceteras tamen medicinas laudantur tamarindi praedicti, quia cum solutione sua sunt sedatiui, acuitatis materiae cholericae destructiui, et licet RHASES X. *Almans.* dicat, quod summopere cauendum sit post apparitionem variolarum et morbillorum, non detur aliud, quod ventrem soluat, hoc, vt alias dixi, debet intelligi, nisi materia sit superflua, sicut de phlebotomia dictum est. Et sic etiam dicit NICOLAVS. Vel aliter, vt puto, posset responderi, quod RHASES loquatur de solutio forti, euacuando materiam exoluendo, et hoc propter timorem fluxus, qui communiter accidit in ista aegritudine, vt dictum est. Sed cum medicinis lenibus non conuenit facere euacuationem, siue morbus fuerit in principio, siue in processu post apparitionem variolarum et morbillorum, et praecipue cum tamarindis. Nam in principio competit talis euacuatio cum medicinis leuibus et lenitiuis ad educendum materias faeculentas intestinales et ad molliuicandum venas primas, id est, mesaraicas *), et in processu ad educendum materias, quae remanserunt et non potuerunt perfecte euacuari per phlebotomiam, vt statim dictum est. Non existente vero materia superflua, nullo modo competit euacuatio cum medicinis fortibus, nec etiam leuibus in processu post earum apparitionem, ita, quod etiam pro tunc cessandum sit ab omni euacuatione,

*) i. e. mesaraicas.

tione, ita, quod etiam a *clysteriis*, vt dicit NICOLAVS, quia talia euacuantia diuertunt materiam ad contrarium. Et hoc puto esse intelligendum, nisi ventris stipticitas coniungeretur, quod rarissime accidit, imo vtplurimum coniungitur fluxus ventris. Quapropter in dicto tempore, scilicet apparitionis earum, abstinendum est ab inunctionibus et emplastris, vt dicit AVICENNA. Et similiter intelligendum est de oppilationibus, vt volunt auctores medicinae, et praecipue AVICENNA, et hic modus curationis obseruatur praecipue apud practicos modernos.

Tertia intentio siue vltima primae intentionis generalis, quae est *diuersio materiae ad exteriora*, completur per administrationem rerum calidarum, scilicet aeris calidi, aut saltem ad caliditatem decliuus, et cum inspectione rerum rubearum, et cum medicinis prouocantibus, de quibus supra dictum est, maxime cum descriptione facta ab AVICENNA, quae est descriptio secunda, de qua facta est mentio in digestionem materiae.

Ad hanc intentionem valent *ventosae* cum scarificatione, quas vidi aliquando conferre multum, maxime in domino ANTONIO DE BARACHIIS, et AVICENNA laudat odorare crocum, sed hoc non est in vfu. Et in hoc tempore apparitionis variolarum et morbillorum prohibendus est patiens ab omni re repellente materiam ad interiora et oppilante, et ideo AVICENNA pro tunc prohibet dictorum administrationem, quae quandoque fit in febre, maxime acuta, vt puta ad dorsum cum oleo violarum, maxime in pueris, vt dictum fuit ex mente GENTILIS super *cap. de cura putridarum in genere*. Propter quam causam in tempore apparitionis eorum prohibeo semper *administrationem epithematum* super membra principalia, quae communiter in febribus administrari solent.

Nam in administratione praedictarum medicinarum est timor de subita constrictione anhelitus, et de malo fluxu ventris, et de mictu sanguinis, ut vult AVICENNA, et similiter RHASES XVIII. *Continetis.*

Secunda intentio principalis, quae est ad morbum, scilicet *ad variolas post complementum apparitionis earum.* In casu isto quinque sunt habendae intentiones, quibus parum aut nihil fere egent *morbilli.* Quarum prima est *maturatio earum,* secunda post earum maturationem *apertio earum,* tertia post apertionem earum *exsiccatio,* si fuerint magnae, quia si fuerint parvae, necessaria non est talis exsiccatio. Quarta est, ut subueniatur *ulceri succedenti.* Quinta et vltima est *curatio vestigiorum earum et concauitatis.*

Prima intentio, quae est *maturatio,* cum pertranseunt septimam diem, ut vult AVICENNA, et in nona die non complete maturantur, oportet, quod artificialiter prouideatur. Quod fit faciendo decoctionem caricarum, passularum enucleatarum, dactylorum pinguium, et cum dicta decoctione fomentando eas. Est etiam alia decoctio, scilicet maluarum, althaeae, foenugraeci, feminis lini et similium, aut, ut vult RHASES XVIII. *Continetis,* suffumigetur facies in locis variolarum cum aqua calida, in qua decocta sit chamomilla. Et ego alias feci fieri istam decoctionem, in qua infundebantur petiae lini, et superponebantur locis variolarum; Nam ultra iuuamentum maturationis sequebatur iuuamentum sedationis doloris earum.

Secunda intentio, quae est *eruptio earum post maturationem,* ubi a natura non rumpantur, tunc vult AVICENNA, quod hoc fiat artificialiter, ut cum acubus aureis pungendo

in duobus aut tribus locis, et auferatur ab eis humiditas fluens cum coto, et leniter ipsum applicando sine violentia et compressione, aut loco puncturae dictarum acum incidantur forpicibus, vt quidam faciunt, remouendo modicum de pelle earum, ne remaneat in eis materia putrida, sed tota ab eis effluat absque expressione. Et hoc frequenter vidi facere. Et talis eruptio solum solet fieri in magnis, quia paruae tantum indigent exsiccatione materierum post earum apertionem, cum remanentia multae humiditatis et sorditiei etiam exsiccatione indigent.

Tertia intentio, quae est *exsiccatio earum*, fieri potest multis modis, primo cum aqua salis, in qua est virtus croci, vt dicit AVICENNA, item cum aqua decoctionis tamarisci, lentium et rosarum, in qua aqua infusum cotum ponatur super eas: Hoc enim maturat et exsiccatur, vt dicit AVICENNA, et eas cadere facit cum velocitate. Talis enim exsiccatio, vbi fuerint variolae magnae, non debet fieri ante maturationem, suppurationem et apertionem, quia tunc vehementer auget dolorem, vt vult RHASES loco allegato, scilicet *XVIII. Continentis*. Item ad hanc intentionem exsiccationis suffumigatio, facta ex tamarisco, est iuuatiua valde, vt dicit AVICENNA. Item si fiat cum oliuarum foliis, desiccatur eas, vt dicit RHASES loco *praeallegato*. Alius modus exsiccationis, vt vult AVICENNA, fit per dormitionem patientis super farinam croci, milii, fabae et hordei, et melius, vt ista ponantur implendo culcitram, quae sit rara, ex praedictis rebus, vt penetret eorum virtus. Et quando quaerimus exsiccationem, pro tunc vitandum est oleum, quia est malum, vt dicit AVICENNA, quia prohibet exsiccationem, verum tamen, facta conuenienti exsiccatione, vbi cortex variolarum esset foedus, qui remansisset desuper in modum escarae, inunctio multo-
ties

ties facta cum oleo communi tepido cum modico croci videtur esse conueniens, et hoc remedium ponitur a RHASE X. *Alnanforis*. Et ego pluries feci hoc administrare, et vidi conferre et sedare dolorem. Et debent prohiberi patientes, ne scalpent se, ne remaneant vestigia rupta et concauitates, vt dicit NICOLAVS: Quae si remanserint, remoueantur secundum modum statim dicendum.

Quarta intentio, scilicet *ulceris curatio*, fit cum vnguento facta ex cerusa et albumine oui, et oleo rosarum, aut cum vnguento de cerusa et lithargyrio, vt dicit AVICENNA.

Quinto, *ad vestigia remouenda* conuenit aqua sublimationis pedum vitulorum, radicum serpentariae et florum fabarum cum aqua rosata, aut aqua limonum, aut citrangelorum, etiam conuenit, vt dicit NICOLAVS. Et multa alia sunt ab auctoribus medicinae posita, praecipue ab AVICENNA et a FRANCISCO PEDEMONTANO, tam simplicia, quam composita, de quibus esset prolixum narrare.

Ad concauitates eorum remouendas dicit FRANCISCUS PEDEMONTANVS, quod, si remanserint, non replebuntur, quia ulcerauerunt interiora, scilicet cutem et mirachiam *), quae cum sint de radicantibus membris, scilicet spermaticis, non restaurantur. NICOLAVS tamen ponit regimen, dicens, quod adiuuet regimen impinguantium et inunctio facta ex carne testudinum marinarum adustarum, et subtiliter tritarum, et mixtarum cum oleo.

Tertia intentio generalis, quae est *circa correctionem accidentium coniunctorum cum variolis et morbillis*. Et licet plures sint, quae possunt coniungi, de quibus esset prolixum narrare, tamen tanguntur solum ista, quae vt plurimum euenire solent, et quibus cura magis est adhibenda. Quae acciden-

*) i. e. epigastrium s. abdomen.

tia sunt, sicut *inflammatio caloris febrilis*, *syncope*, *fluxus ventris*, *punctio in plantis pedum* aut *in palmis manuum*.

Si igitur fuerit *inflammatio*, ita, quod, non obstante dimissione rerum calefacientium, tam intus, quam extra tempore apparitionis earum, et ista inflammatio non minoratur, imo potius augetur, postquam febris cessauit, sed iterum redit, sicut prius, in quo casu tunc redeundum est ad phlebotomiam, scilicet basilicae aut venae communis, aut saphenarum. Si fuerit *retentio haemorrhoidum* aut *menstruorum*, ad administrationem infrigidantium. Sunt, sicut dictum est supra, et inter cetera syrupus violarum est utilis in casu isto. Si fuerit *fluxus ventris*, dentur troisci de spodio cum feminibus acetosae et de similibus, ut dicit RHASES in *Diuisionibus*. Si *syncope*, curetur, sicut dictum fuit in cura febris syncopalis. Si *punctio plantae pedum* aut *palmae manuum*, ponantur dicta membra assidue in aquam calidam, ut dicit NICOLAUS, et ego vidi multum conferre.

Quarta intentio generalis est quorundam membrorum custodia, ne laedantur, aut si aliqua ex eis fuerint laesa, eorum laesio remoueatur, quae sunt, sicut *oculi*, sicut saepe accidit, ne scilicet incurrant ophthalmiam, aut aliquod vestigium malum in oculis, propter quod frequenter animaduersum fuit aliquos amisisse visum. Est etiam custodiendus aeger, ne incurrat *anginam* aut *ulcus* in meri *), aut aliquam aliam malam aegritudinem in dictis membris. Etiam *nares* quandoque ulcerantur, item *pulmo* et *membra pectoris*, ne patiens suffocetur, aut *phthisim* incurrat vel aliquam aliam malam aegritudinem.

Si igitur timeamus de *laesione oculorum*, omissis multis aliis medicinis, ab auctoribus medicinae positis, praecipue ab AVICENNA, conuenit administrare aquam rosarum, in qua
fit

*) i. e. oesophago.

fit infusum sumach. Hoc enim remedium a multis auctori-
bus medicinae est maxime laudatum, praecipue a RHASE et
ab AVICENNA, et ego vtor aliquando hoc medicamine, et
saepe aqua rosarum siue sumach, et addo aliquid de sacharo
candido, nec usque nunc sum usus alio medicamine ad istam
intentionem, et facio destillare ad intra oculos cum coto in-
fuso in dicto medicamine, et postea ponendo liquorem ad in-
tra oculum, aut cum penna de plumis.

Ad guttur fiat gargarisma cum diamoron et aqua rosa-
rum, et hoc est in usu, aut cum succo granatorum, quod
etiam est usuale, et medicamen satis delectabile, quo com-
muniter vtuntur principes. Et vbi in gutture esset dolor aut
excoriatio, aeger non gargarizet, sed, vt dicit NICOLAVS*), po-
tius paulatim sugat de dicto medicamine. Vnde AVICENNA
dicit, quod quando patiens conqueritur de dolore, quod
tunc lambat de rebus eorum, scilicet aliud post aliud.

Ad nares, ne ulcerentur, AVICENNA laudat, vt extra fiat
epithema super naso, quod sit factum ex aqua decoctionis ro-
sarum, sandali albi et rubri, dicta decoctio ad intra nares
autem immittatur. Item odoret patiens acetum solum; Nam
est multi iuuamenti, vt dicit AVICENNA, et vbi nares essent
ulceratae, conuenit ceratum factum ex oleo violarum, traga-
gantho et cera, vt dicit RHASES XVIII. *Continetis. Pro*
pectore et pro pulmone, ne laedantur, laudatur loch factum ex
lentibus, quod non est in usu, sed loco eius conuenit diatra-
gantum, vt ponit NICOLAVS, et quo ego saepe vtor. Et
hic est finis *de cura febrium*, ad laudem Dei, Amen.

*) Fuit vero is NICOLAVS NICOLVS DE FALCONIIS, Florentinus, medicus clarissi-
mus sub initio seculi XV. Obiit a. 1412. auctore HALLERO (Bibl. Praet. T. I. p.
451.) aut demum a. 1430. iudice ELOY (Dict. hist. de la Medec. T. III. p. 389.)
vixit ergo sub hoc demum tempore ELASIVS ASTARIUS.

XVI.

IOANNES SALICETVS *)

CAP. XV.

De variolis et morbillis sequentibus febres pestilenciales.

Variolae, similiter et morbilli, sunt pustulae plurimae minutae, causatae in febre acuta vel conclusa, plurima materia calida, ad cutem corporis totius ut plurimum dispersa. Notanter dico, *ut plurimum*, quia, ut AVICENNA dicit *quarta primi capitulo praecedenti*, non tantum in cute, sed in omnibus membris similium partium tam occultis, quam apparentibus possunt accidere, itaque etiam in velaminibus et nervis. Et ego vidi eas multiplicatas valde in ore, lingua, epigloto et gutture in illustri principe, Marchione CHRISTOPHORO BADENSI, eo constituto in cura mea in aetate iuventutis circiter annum XXVI. Dixi etiam, *causatae in febre acuta* etc. unde licet dicat AVICENNA (ut infra patebit), quod saluius est venire variolas post febres, quam febrem super variolas, ex hoc tamen non vult, quod possint sine febre euenire, sed vult, quod statuit aliquam materiam sine ebullitione ad cutem, quam cito incipit ebullire et putrescere, (ad bonum intellectum) tam cito incipit variolari, et tunc causat febrem conclusam vel acutam: Et id non est ita bonum, sicut si sequuntur febrem, quiescente febre, quia sic cretice accidunt, et cum eis terminabitur febris: Non sic primo casu.

Modus

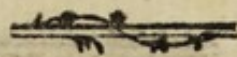
*) Ioannis Saliceti dicti Mechingen Medicinarum interpretis physici ducalis Wirtembergensis Tractatus de pestilentia. — In fine leg. Ex Tuwingen 1502. 4. Scriptus esse videtur iam a. 1495. cum in libello de morbo gallico hunc saepius appellet, et multa praecepta exinde repetat. Versio theotisca prodiit Argent. 1519. 4. Dicitur etiam Ioannes Wydman et Widman. De vita eius parum constat, fuit vero professor Tubingensis inde ab a. 1485. usque ad a. 1516. clarissimus.

Modus autem *generationis* eorum secundum AVICENNAM in principio capituli est per viam ebullitionis, quoniam fiunt in sanguine ebullitionis, sicut fit ebullitio in succis, ex qua accidit, partes sanguinis ab invicem separari et depurari per expulsiorem partium malignarum retentarum in porositatibus membrorum. Sed quoniam hae partes sunt duorum modorum, aut enim sunt sanguineae, et sic causant *variolas*, quae sunt pustulae parvae ad magnitudinem cicerum, et in principio plerumque sunt cum rubedine obscura, sed cum maturantur, albescunt, vel sunt partes colericae et plus adustae, et sic generant *morbillos* siue *rosagiam*. Et hoc casu non apparet pustula manifesta, sed quaedam potius asperitas in cute, cum rubedine clara, admixta citrinitati. Quod si diastae partes corruptae et infectae fuerint frigidae, non possunt esse propria causa harum passionum, (non obstante, quod YSAAC dicat, ex omni humore posse fieri variolas) sed potius erunt causa scabiei, pruritus et similium infectionum cutis.

Ex his patet etiam *causa intrinseca* eorum, *antecedens et coniuncta*. Nam variolae ut plurimum fiunt de sanguine menstruo infecto, quo nutritus fuit puer in utero, vel alias a sanguine prauo multo, in porositatibus membrorum retento, et secundum modum dictum supra expulsum. Sed *morbilli* fiunt ex sanguine colerico et subtili magis, reservato ut plurimum ab utero matris in membris, et aliquando ex prava diaeta genito. Vnde *morbillus* est *variola colerica*, ut dicit hic AVICENNA, corpora vero et aetates, his passionibus apparatus, sunt primo corpora in aetate pueritiae constituta, et deinde in iuventute, ut AVICENNA ait, quia virtus naturalis in eis aetatibus roboratur plus, ut partes menstrui infecti, vel ex tempore productas, retentas in poris membrorum expellat radicitus. In senibus vero non fit, nisi ex forti causa, ut dicit scilicet

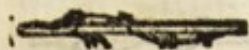

scilicet, quia fit maxime in habentibus complexionem calidam et humidam, cuius reliqua in senectute fit valde fortis, quia, vt infra dicit, eorum euentus est maximus in humidis et sic-
cis corporibus propter facilius fieri ebullitionem in humidis, et breuiter, accommodata corpora sunt omnia corpora calida et humida conturbatae humiditatis, et proprie, cum parum flobotomantur, vt idem dicit, cuius causa ex dictis patet, quia iste sanguis paratior est ebullitioni. Aliquando etiam contingunt in adultis post crisim diminutam acutarum febrium, ita, vt *variolae* febrem de sanguine, et *morbilli* febrem de colera consequantur.

Causae vero extrinsecae earum secundum AVICENNAM sunt hae, primo flatus austri multiplicatus, quia calefacit atque humectat, et facit ebulire, et ad hanc causam reducuntur regiones et ciuitates calidae et humidae. Secundo in causa sunt quidam cibi, vt lac, proprie equarum vel camelarum, quando super eo potatur vinum vel alia res calida assumitur, quia sanguis inde genitus est fluidus aptus ebullitioni. Et vinum facit calorem, ex quo ebulit, et maxime fit, si is cibus non sit consuetus, quia in assuetis sanguis non ebulit, vt perficiatur, vel corrumpatur, sed conformatur membris eorum. Ex hoc sequitur corollarium, quod aliquis potest *bis variolari*, vno modo a natiuitate, et secundo propter malos cibos, vel etiam ideo, quia aggregatur materia ad bis expellendum, vt sentit AVICENNA. Tertio in causa est res adueniens extra, faciens ebulire occulta, dicit AVICENNA i. humores in nobis occultatos, qui ebulliunt a caliditate pueros corrumpente, vel saltem adurente, vt est calor solis aut alterius, et permiscentur cum sanguine ipsum corrumpentes, vbi prior rectificauit ipsum separando eas a sanguine.

Vel

Vel aliter, et ad propositum istius capitis dicit, quod illius ebullitionis causa est res occulta, extra adueniens, id est, praua constitutio pestilentialis, quae est extra in aere, faciens ebullire sanguinem etc. Inter autem tempora aptiora est ver propter caliditatem et humiditatem eius maiorem. Post ver est autumnus, in quo, materiis intus conclusis, potest fieri plus ebullitio, quam aestate, quia in ea sunt pori aperti. Sed in autumno minus fiunt, sicut dicunt auctores. Ego vero dico, quod licet omni anno et omni tempore possint euenire, non tamen in omni tempore solent multiplicari. Immo quando multiplicantur ultra consuetum, tunc id fit anno praecedente pestilentiam, et sic erit signum futurae pestilentiae: Ita experientia testatur.

Species autem variolarum, vt dicit AVICENNA, sunt hae, quia quaedam sunt albae, quaedam citrinae, quaedam rubeae, quaedam virides, quaedam violaceae, et quaedam ad nigredinem decliues. Licet autem fiant de sanguine vt plurimum, ratione cuius omnes deberent habere colorem flegmonis, tamen quia in ebullitione praedicta quandoque surgunt aliae malae materiae per sanguinis corruptionem, inde potest decidi aliquid flegmaticum, et fient albae, aut aliquid adustum melancolicum, et fient virides, violaceae, liuidae vel nigrae, vt notum est. Et propter id forsan dixit YSAAC, ex omni humore posse fieri variolas.

Signa autem demonstratiua, quibus noscimus variolas, dicit ALMANSOR *) in *decimo* et AVICENNA in *prima quarti*, sunt febris conclusa, et maxime in pueris et iuuenibus, scilicet propter ebullitionem sanguinis, et dolor dorsi, scilicet per ex-

M

ten-

*) i. e. Rhazes ad Mansor.

tenfionem venae *kilis* *) a multitudine et ebullitione sanguinis, et pruritus narium, fcilicet ex vaporibus calidis eleuatis illuc, et grauitas capitis, fcilicet ex multitudine sanguinis, et rubedo oculorum ac faciei, fcilicet ex calidis vaporibus, eleuatis a fanguine buliente, et punctio fentitur in corpore vel membris, fcilicet propter materiam in ea penetrantem, vt faciat puftulas. Quando haec apparent in febre conclufa, fcias, vt dicit ipfe ALMANSOR, quod aegro fuperuenient citiffime variolae vel morbilli. Iftis autem fignis plura addidit ipfe XVIII. *Continentis*. Similiter AVICENNA et AZARANIVS **) *in capite praefenti*. Vnum eft timor in fomnis, fcilicet ex vaporibus motis ad caput et retentis, qui in vigiliis refoluerentur. Secundum eft fluxus lacrimarum, fcilicet propter eliquationem humiditatum. Tertium eft multitudo alitum ex multis vaporibus. Quartum eft faltus, id eft, iectigatio ex eadem caufa. Quintum eft constrictio anhelitus, fcilicet ex multa repletionem, et nocumentum vel raucedo vocis, fcilicet propter laefionem factam et communicatam gutturi et tracheae, ex ebullitione et vaporibus multis, dolorque capitis, ex vaporibus fcilicet extendentibus panniculos vel facientibus compositionem malam diuerfam. Si ergo haec accidunt, et cum eis multum anguftiatur patiens, et nonnunquam *cafatan* i. tremor cordis vel lipotomia accadat fibi, citiffime veniunt morbilli aut variolae.

Signa diftinctiua autem inter eas funt, quia, vt RHASES dicit in *Diuifionibus*, accidentia funt fortiora *in principio* generationis *morbilorum*, puta, maior anguftia, fortior caliditas et febris fcilicet, et maior dolor, maior rubedo faciei et maior

*) i. e. vena caua.

**) Rectius fine dubio *Alfaharaius*, vel *Ezarharagui*, medicus *Mansoris*, a. 1013. Cordubae mortuus,

maior instantia vigiliarum, attamen erit dolor dorsi remissior et minor, quia materia est paucior, quam in variolis, ut vult AVICENNA. Deinde post tres aut quattuor dies exeunt a corpore toto asperitates rubeae, durae et minutae, et quasi sine cupo, sed a principio generationis variolarum sunt praedicta accidentia remissiora, et deinde ad duos, tres vel quattuor dies aut amplius apparent in tota cute, et aliquando in albis oculorum, pustulae latae, molles, subrubeae vel subalbidae, quae cum maturantur, faciunt saniem et cupum. Citius tamen manifestantur morbilli, et citius etiam terminantur ex maiori caliditate et subtilitate materiae, quam variolae. Signa autem distinguunt tempora in eis possunt elici ex dictis AVICENNAE. Tunc enim est principium variolarum, quando incipit pruritus, et sicut grana milii acuta apparere. Cum vero egrediuntur et implentur sanguine, est augmentum. Sed cum maturantur, et faciunt cupum, atque rumpuntur, et euacuantur, tunc est status. Dum vero siccantur ulcera, et faciunt crustas, et applanantur vestigia, adest declinatio.

Ad ponendum autem signa pronostica de bona vel mala terminatione earum, aduertenda sunt plura, scilicet apparitio earum cita vel tarda, quantitas earum, numerus, continuatio et discontinuatio, modus substantiae in duritie et mollitie, color earum, dispositio anhelitus, essentia febris, et eius accidentia de siti et aliis. Applicando ergo omnia simul dicendum est, quod variolae cito apparentes, praecipue scilicet ex paucitate materiae, et pauci numeri, discontinuatae, molles et albae, cum pauca siti et bonitate anhelitus, et cum remissione febris et aliorum accidentium, significant salutem aegri. Opposita vero omnia mortem praenunciant. Si vero non omnia in vnum conueniant, si tunc salubria praeualeant cum virtutis constantia, salutem iudica: Si timorosa cum de-

bilitate virtutis, mortem pronostica, specialius tamen descendendo ad mala. Dic pro primo vniuersaliter, quod hae dispositiones sunt periculosae, quia nunquam absoluuntur a febre acuta continua conclusa cum faeuitate accidentium supra numeratorum, et proprie in statu et fine augmenti apud exitum pustularum. In *morbillo* tamen est maior timor corrosio-
nis membrorum principalium et suffocationis, quam in variolis, et sunt accidentia de febre et reliquis (praeter dolorem dorsi) fortiora. Vnum fit, quod accidat crisis in eo, et fiant pustulae in tertio, quarto vel quinto die ad plus. In *variolis* vero tardantur plus, et aliquando vsque ad septimum vel nonum, vt dicitur in *XVIII. Continentis RHASIS*. Est ergo deterior morbus, quam variolae, nisi in certis membris, scilicet *auribus, oculis, naribus, ore atque gutture*. Hae namque particulae ab eis corroduntur vehementer, si non a principio succurratur secundum modum infra dicendum. Aliud malum signum secundum RHASIM et AVICENNAM est, quod virides, violaceae et nigrae sunt mortales, scilicet propter materiam earum esse multum venenosam, et quanto ad nigredinem decliuiores, tanto sunt peiores. Verumtamen addit AVICENNA, quod si ipsae resudant, i. extra accidant, et non cadat cum eis virtus, immo confortetur, possunt significare bonum, quia secundum crisin euacuationis, secundum quam est materia earum venenosa, ideo adhuc facient vlcera melancolica mala et difficilis curae, vt dicit, aut saltem membrorum corruptionem. Sed albae i. decliues ad albedinem sunt bonae, vt dicit, quia significant sanguinem intus flegmaticum, et meliores erunt inter has, quae sunt pauci numeri, scilicet propter paucitatem materiae, et quae sunt citi exitus, scilicet a principio quasi febris cum pauca angustia in exitu, et est febris lenta, immo minuitur in earum apparitione.

ne. Post istas autem in bonitate sunt albae, multi numeri, coniunctae vel propinquae, absque continuatione, ut dicit ABOHALI *). Ratio, quia ex pluralitate et propinquitate significatur maior copia materiae. Albae vero et durae praecipue atque difficilis exitus licet a principio sui faciant aestimationem de salute, propter colorem album esse a sanguine flegmatico; attamen, ut idem dicit, timetur, quod aeger ex eis veniat ad malam dispositionem, quoniam causa earum est grossa materia, quae non tota extra pellitur: Quare remanens intus corrumpetur plus, et corrumpet viscera. Aliud signum RHASIS in *Diurionibus*. Si variolae ambularint, ut formica, aut cutem corporis corrugauerint, sicut fit in spasmo, malae sunt. Similiter rubeae vehementer atque citrinae, praecipue et durae, spissae, inuolutae ac violaceae, omnes malae sunt. Causa dicti est nota ex ante habitis. Aliud ABOHALI. Si variolae quandoque apparent, et quandoque occultantur, sunt malae, praecipue si sint violaceae. Ex primo enim significatur, quod natura non bene regulat materiam. Ex secundo vero arguitur, ipsam fore venenosam. Aliud malum AVICENNAE. Variolae, quae continuantur ad inuicem in frusto magno quasi carnis, habentes latera, ad formam rotundam, vel oblongam supple, aut si simul iunctae fiant rotundae, sunt malae. Addit et similiter, malae sunt, quando magnae, duplices exeunt, ita, ut vna contineatur in ventre i. profunditate alterius, quoniam utraque significant materiae multitudinem, et sicut ex eius multitudine possunt coniungi in cute, ita etiam possunt in profundo. Aliud eiusdem, quando in eis anhelitus videtur continens i. frequens, est malum, quia significatur aut virtutis casus, aut diaphragmatis vel gutturis apostema: Ex istis enim fit frequens multum. Et

M 3

addit

*) i. e. Ebn Sina s. Avicenna.

addit, si videris sitim fortem cum angustia assidua viscerum, et cum extremorum frigiditate, sintque pustulae virides, tunc iam percipitur aeger mori, praesertim si sint tardi exitus, ut dicit, quia ex hoc significatur virtus impotens ad expellendum materiam, quae est prava in substantia, qualitate et quantitate, ergo etc. Aliud malum eiusdem, qui in variolis mingit urinam sanguineam, et succedit urina nigra. Mouetur praecipue, si virtus sit debilis, quoniam significatur vehemens repletio sanguinis et acuitas ebullitionis, quare timeatur ex hoc praefocatio, ut supra tenet *secunda quarti de urina nigra*. Cum ergo peruenit ad praefocationem, mingit urinam per extinctionem calidi, et id certificatur per casum virtutis, quasi esset cretica, virtus constaret. Urina etiam viridis aut diuersorum colorum confusa est mala. Aliud eiusdem in *capite morbillorum*. Sincopis si fiat fortis et frequens, significat mortem. Notandum autem circa haec signa, ut etiam innuit AVICENNA, quod plurimi, qui moriuntur ex variolis, moriuntur praefocati ex squantia*), eoque variolantur in gutture vel gula. Interdum tamen etiam moriuntur propter casum virtutis, ut dicit, ex prauitate materiae. Et aliquando ex fluxu ventris, scilicet sine rasura vel cum rasura, quia intestina variolantur, vel super ea currit materia acuta. Verum ista dissenteria non est semper mortalis, non ei, nisi cum virtus cadit, ut AVICENNA sentit, necessario est mortalis praesertim. Namque si fiat fluxus ante earum aperitionem, potest esse salubris, in augmento vero et statu earum est periculosior communiter.

Signa autem bona sunt, dicit ABOHALI, quando vox et anhelitus sunt in bona dispositione, ut plurimum est res salua, quia significatur, membra, et praecipue spiritualia, esse sana,

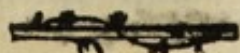
*) i. e. synanche s. angina, vnde *esquinance* Gallorum est.

na, et materiam ab eis expulſam. Aliud, quando morbilli et variolae bene exierint, et purgantur, mundificant corpus, et ipſum a morſea et lepra praefervant. Aliud. Hae puſtulae quando contingunt cretice in praefenti febre peſtilentiali, cum conſtantia virtutis, ſunt bonum ſignum. Et propterea dicit AVICENNA, ſalvius eſt, quod ſit febris, deinde fiant ipſa, quam quod praecedant, et deinde ſequatur febris, ſcilicet perſeuerans. In ſecundo enim caſu non ſic cretice veniunt, ſicut in primo. Aliud RHASES in ALMANSORE. Si virtus conſteterit, et anhelitus bonitatem ſervauerit, appetitus remanſerit, ſitis et caliditas ſint remiſſa, puſtulae cito exierint atque faciliter, et apparentes extra remanſerint, remanentes cito maturauerint, maturatae ſaniem fecerint laudabilem, et non virus fetidum, et viſcera dolorem non ſenſerint, et ſit aequalitas caloris in toto. Haec omnia, vt dicit in fine capituli, ſunt ſigna bona, inter quae tamen certius ſignificatur virtutis diſpoſitio. Fortis enim virtus cum aliis bonis ſignis certam ſignificant ſalutem, ſed cum timorofis pronoficat timorem. Debilis vero exiſtens et cum malis ſignis apparens procul dubio certam ſignificat mortem.

Cura vero huius febris cum puſtulis dictis, licet inter peſtilentiales numeretur, (de eis namque in peſtilentia apparentibus principaliter ſit ſermo) tamen differt a communi diſtaeta febris peſtilentialis ſupradicta. Vnde regimen huius febris atque variolarum et morbillorum apparentium in ea diuerſificatur ſecundum diuerſitatem aetatum, in quibus fiunt, et ſecundum diuerſitatem temporum puſtularum principaliter, quam diuerſitatem non opus eſt ita conſiderare in alia peſtilentiali, facta ſine his puſtulis. In principio itaque, id eſt, ante apparitionem puſtularum, caueatur regimen groſſum, immo ſit tenue adeo, quod non detur, niſi priſana non colata,

colata, mane et sero, si virtus tolerat, vt ALMANSOR ait, sitque in frigidatuum et extinctuum ebullitionis, cuius contrarium obseruant mulieres, communiter exhibentes a principio calida. Nec excusantur, quod RHASES *XVIII. Continentis* cum aliis auctoribus prohibet frigida in principio, quia loquitur de principio apparitionis, scilicet quando incipiunt apparere. Quo casu conferunt leniter calida eduentia extra. Sed hic est sermo noster de principio, antequam incipiant apparere, scilicet de principio febris conclusae cum signis suprapositis, significantibus aduentum pustularum. Sit denique regimen confortatiuum membrorum, quia stipticum et ingrossatiuum sanguinis. Ne tamen illa noceant constipando ventrem, miscenda sunt cum eis lenitiua, vt sese reprimant. Sed cum praedicta tenuitate diaetae non consulo in nostra regione stare, propter ingluuiem hominum. Da ergo ordeatum conditum cum aceto, lentes coctas in aqua cum modico aceto, abiecto cortice, risum, amidum cum zuccaro et oleo amigdalorum, pultes farinae simulae cum lacte vstulato, tandarusum, micam panis lotam in aqua frigida, et post expressam et infusam in robur stiptico, poma mutiana cocta vel citonia cocta, lactucam et acetosam, boraginem cum aceto. Attamen noli dare multiplicantia sanguinem vsque ad veram declinationem. Vnde RHASES in lib. *Diuisionum* dicit, *et non cibes eum in his duabus aegritudinibus pullis, donec cadant cortices, et recedat sitis et malicia anhelitus.* Et in *Almansore* dicit, *pullos non comedat, nisi remotis corticibus variolarum, et cum febris atque omnis calor fuerit a corpore separatus,* scilicet nisi adsit virtutis debilitas. Quo casu valet pulla cocta cum lactuca vel agresta, oua sorbilia in aceto cocta, et aues paruae coctae in aqua cum aceto modico.

In potu

In potu bibat cum cibis vinum granatorum aut aliud robur acre. Inter prandia profiti exstinguenda valet aqua ordei cum aliquo acetoso, et iulep rosatum cum aqua, et non bibat vinum hoc tempore. Aer vero hoc tempore declinet ad frigidum et siccum, plus vel minus, secundum intensiorem febris maiorem vel minorem, et alteretur cum odoriferis dictis in capitulo vniuersali curae. Neque id paruipende, sequendo consilia vetularum, quae a principio febris patientem tenent superflue calidum in aere calido, et cum pannis multis cooperiunt, quia inde intenditur calor, augetur angustia cum aliis accidentibus, et tandem mors sequitur. Rege ergo patientem cum dicta diaeta per tres aut quattuor dies, donec pustulae exire incipiant, cauendo animae passionem et quaecunque alia, quae possunt inflammare. Et teneatur venter lenis cum suppositorio non acuto vel cum clisteri ex ordeo, vitello oui, zuccaro et modico salis. Sed quoniam lactantibus saepe eueniunt hae passionem, quae non bene possunt dicta obseruare, stude ergo nutricis regimen rectificare, et si ipsa calidae foret complexionis, dimitte eam, et elige isto tempore aliam minus calidam. Si etiam ipsa abundet sanguine, vel alius peccet humor, minuatur aut leniter educatur secundum exigentiam humoris. Et si cum hoc robusta foret, et coitui assueta, et tamen diu ab eo remota fuisset, conceditur, vt coeat. Postea tamen infantem non lactet, nisi hora vna vel duabus transactis. Infans autem ponatur in aere correcto, vt supra, in cunabulo, quod moueri debet suauiter ab aliqua cantante dulciter, et praesertim post lactis sumptionem, ne puer ad vagitum vel iram prouocetur. In potione autem conuenit a principio secundum omnes fere autores confectio perlata, trocisci de camфора et trocisci de spodio cum aliquo acetoso, quoniam

materias acutas reprimunt potenter. Sed in eis, quae in febre pestilentiali fiunt, praecipue conuenit dare aliquod bezearticum frigidum vel temperatum, vt materiae venenositas exstinguatur. Et id posset etiam in lactantibus fieri, dando nutrici partem, immo sibiimet aliquid de aqua ista ad lambendum tribuatur. Deinde antequam variolae exiant in febre conclusa, si aetas et virtus consentiant, flobotoma cefalicam, scilicet dextram, copiosa flobotomia, vt dicunt auctores, scilicet extrahendo uncias sex aut septem, vel, vt in *Continenti* dicit RASES, vsque ad lipotomiam. Sed plus laudo fieri in quantitate dicta, et post eadem die facere eius secundationem, iterum extrahendo iuxta febris essentiam, complexionem et aetatem, atque virtutem aegri, quoniam flobotomia minorat materiam multam, facitque naturam potentem supra residuum, et eam infrigidat, et temperat eius ebullitionem. Quodsi a principio negligatur vel fiat insufficiens, tunc timetur corruptio extremitatum corporis, vt ABOHALI dicit. Ergo magna est flobotomiae necessitas. Attamen si videas naturam mouere materiam ad partes faciei, et tentare fluxum sanguinis narium, adiuua eam cum fetis porcorum vel alio prouocante, et si copiose fluxerit, excusat forsan a flobotomia. Sed si prouocare non posses, tunc imminet timor de corruptione alicuius membri faciei, vt nasi, oculorum etc. Hoc ergo casu, praemissa flobotomia cefalicae, incide venam leporis nasi, quia partes superiores per eam tuentur a nocumento variolarum, vt idem dicit: Si vero aetas prohibeat a flobotomia, et tamen consentiant scarificationi, tunc pone ventosas cum scarificatione, primo super nates, deinde super spatulas, extrahendo de sanguine iuxta tenorem virtutis, complexionem et febris essentiam. Et haec omnia ante apperitionem vario-
larum

larum fiant. Postquam enim ceperint apparentia, vt in die quarto, siue ante, siue post eum, tunc amplius non conuenit flobotomia, quia sunt quidam modus crisis euacuationis vel permutationis, et flobotomia faceret materiam reuerti intus, crismque impediret, nisi certe maxima foret materiae repletio, quia, vt AVICENNA dicit, flobotomia tunc est necessaria, neque diuertet tunc intus materiam, quae venas exiuit, quia tanta est materiae repletio, quod minoratiua flobotomia venas non inaniet, vt materiae fugantur ab eis, sed tantum minorabit superfluam repletionem. Ideoque, vt dicit, debet fieri ista flobotomia quantitate, qua exsiccet i. minoret de materia, et non diuertat.

Et de *morbillis* a principio febris conclusae ante eorum aperitionem idem intelligatur, si materia sanguinea vel sanguini mixta sit replens, vt auctores dicunt. Sed si non sint signa domini sanguinis, educ cum leniter ducentibus colearam, verbi gratia, dicit RASES in *Diuisionibus*, cum aqua prunorum et granati acidi, et aqua ordeï et melonis cum zucaro et mucillagine psyllii. Dum autem, sanguine peccante, fecisti flobotomiam, tunc vltra ipsam fac etiam lenitionem ventris, praecipue cum tamarindis, vt dicit AVICENNA, et potest consolari cum cautela et facilitate, vt dicit, addendo casiam, syr. aust. vel decoctionem prunorum, vt etiam SERAPIO docet *sexto Breuiarii*. Sed fortes medicinas caue, ne dederis, quia hic cadit timor magnus dysenteriae perniciosae. Praedictam etiam medicinam conuenit dare, vbi non posset fieri flobotomia. Sed in augmento, cum iam coeperint apparere, sicut puncturae pulicum vel sicut capita parua milii, tunc adiua naturam ad expellendum materiam. Et hoc fit primum cum diaeta. Sit ergo aer calidus, et vi-

tetur frigidus pro posse, ne aegro!occurrat, et eum tangat, maxime in hyeme, vt dicit AVICENNA, vbi tamen esset maxima caliditas cum nigredine linguae. Sit temperatus aer, vt idem dicit, cooperiaturque tunc patiens minus. Alias vero vltra solitum cooperiatur, et dicit RASES adeo, quod fuder. Et dicit AVICENNA, fiat cum eo id, quod fit cum sudante, scilicet, quia caueat frigus, sicut sudans, quia frigus opilat poros, et facit intus redire materiam, et sic facit nauseam, vt patet *secunda Probleumatum XVIII. Probleumate*. Et panni, quibus cooperitur patiens, secundum GERARDUM *super Viatico in glosa*, debent infundi in succo apii et feniculi, et patiens inuolui. Communiter tamen cooperiuntur pannis rubeis, quia habent proprietatem in attrahendo materias harum ad exteriora cutis. Et sic remittitur ebullitio magna, quae est in sanguine. In cibis non conueniunt dicti supra frigidi, neque potus frigidi, ne materiam intus retineant, et conuertant ad principalia membra. Vri ergo debemus subtilibus et temperate calidis atque aperitiuis, qui prouocent ad cutem et circumferentiam sine calefactione multa, vt sunt lac amigdalorum, pultes ordei et auenae, brodia pisorum et cicerum, vel radicum petrosilini, et similia. Et in potu detur vinum debile limfatum in parua quantitate, et teneatur venter lenis cum suppositoriis non acutis vel clisteriis, vt supra. Sed noli soluere cum fortibus, vt AZARANIVS, RASES, AVICENNA et alii dicunt, quia de aegritudinis huius consuetudine est, ait SERAPIO, vt accadat in fine eius solutio ventris timorosa propter debilitatem intestinorum. Et ALMANSOR: *Summopere caue aliquod, quod ventrem soluit, tribuere patienti, cum iam apparere coeperint variolae*, scilicet ex praedicta causa de debilitate intestinorum, cum hoc deriuat pharmacum materiam ad centrum, et

et suffocabit forsan, quemadmodum et flobotomia faceret hoc tempore, vt supra dixi, nisi esset maxima materiae repletio. Quo casu debet fieri minoratiua duntaxat. In positione conueniunt etiam medicinae subtiliatiuae, apparatiuae et ducentes ad cutem iterum sine multa caliditate, vt de cibis dixi. Itaque si iuuare velis naturam, sicut expedit facere, quando tardant exitum pustulae, in hoc valet decoctio radicum apii et feniculi cum zucaro vel decoctio seminum eorum cum modico croci. Et decoctio ficuum est bona, expellens vehementer ad extra, dicit AVICENNA. Cuius signum est generatio pediculorum. De compositis bonis valde, quando non est magnus calor, inducens angustiam fortem, est id. Recipe passularum, liquiritiae, capilli veneris, feniculi, dragaganti, ficuum, violarum, iuiubarum et lacte, scilicet gratia confortationis epatis, ana. Coque et misce parum croci, et da mane, sero et meridie. Alia potio fit ex lentibus excorticatis et ficubus, ana parte vna, cum media parte seminis feniculi et quarta parte lacte, coque in aqua ad meridiem, et da, vt supra, iterum, quando non est fortis inflammatio. Vnde AVICENNA: *Et quando incipiunt apparere (ait), et non inuenitur in exitu earum alleuiatio, immo sentitur caliditas inflammata et lingua ad nigredinem decliuis, tunc caue, ne calefacias, quia significatur ebullitio praua.* Et ante dixit: *Quando ex coopertura et calefactione accidit sincopis vel quasi sincopis, tunc est necessarium regimen aeris frigidi per inspirationem, et ventosi per apertionem portarum et fenestrarum.* Immo si non est excusatio, oportet corpus detegere paulatim, et aeri frigido et ventoso exponere, vt dicit. Tunc ergo in prouocando valet aqua distillationis capilli veneris, quam potes fortificare cum pauco croco. Valet etiam sirupus violatus cum decoctione liquiritiae, incubarum *), dragaganti, pas-

*) Leg, iuiubarum.

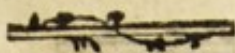

fularum et aliorum pectoralium, eo, quod pectus hic plus laeditur, quantum plus de vaporibus et materia communicatur. Vel fac id AVICENNAE. Recipe lactucae ablutae, lentium excorticatarum ana dragmas vj. dragaganti dragmas iij. Coque in lib. ꝑ. aquae ad consumptionem quartae partis, adde parum zucari, et da in potu. Et GIRARDVS CREMONENSIS ad educationem variolarum in pueris dedit solam decoctionem lenticulae. Et si in plantis pedum et manuum sentiat puncturam patiens, tunc dicit RASES in *Diuisionibus*, assiduet positionem earum in aqua calida, scilicet ad accelerandum exitum pustularum. Et ad accelerandum etiam eas in facie, videlicet odorare crocum secundum AVICENNAM, quia attrahit eas extra.

Sed hic nota, quod praedicta prouocantia non sic sunt necessaria in morbillis, quia eorum materia est pauca et subtilior, apta a natura educi. Secundo nota, quod in egressu variolarum propter materiae multitudinem aut prauitatem, aut eius ad aliquod membrum facilem decursum timere habemus de quorundam membrorum corruptione. Ideoque ipsa defendere debemus cum his, quae RASES, AVICENNA et alii scripserunt, ne inde corrumpantur aut laedantur. Ad defensionem ergo oculorum, exprimatur in oculos lac mulierum, vel instilla in eos aquam rosarum, proprie si ibi buliant sumach vel berberi, petiasque ibi infusas superpone. Haec, ut dicit RASES in libro de pestilentia capitulo octauo, sufficiunt causa tutelae in pestilentia obscura et mediocri, quia talis rarius exoritur in oculis. Et subdit: Sed cum videris in principio ingentem accessionem et pruritum fortem ciliorum, et ruborem oculorum et quorundam aliorum locorum, adhibenda sunt stabilientia oculum valide, ut est instillatio dicta rosarum cum puluere granorum granatorum acidorum, sumach et similibus, et aliis fiant colliria facta ex glautio i. memite, acatia et

et aloe ana, cum parte decima unius de croco, et stilla etiam in oculum. In ALMANSORE vero laudat antimonium cum succo coriandri humidi saepius instillare, naso quoque et auribus dicit RASES in libro de pestilentia, praecipue etiam, ne in eis multa exfugat putredo, quae patientem offendat, et adhuc magis, si in aure pullulauerint. Expedit ergo, ut dicit, colliria frigida stiptica auri immittere bis aut ter in die, ut oleum rosarum vel mirtinum, vel aquam rosarum praedictam, canforatam parum, quando patiens potest odorare etiam, et inde nares illinire. Non inconuenit etiam istis casibus, et maxime in primo, per defensionem oculorum diuertere posterius tricando collum leniter, semper ducendo posterius. Ad defensionem autem *oris, linguae, palati atque gutturis* valet zucarum rosarum, retentum in ore, collutio oris ex aceto et aqua, vel ex decoctione lentium et fumach, atque similium, vel ex lacte caprino cum aqua rosarum, vel ex aqua rosarum aut plantaginis cum aliquo succo acetoso. Omnia tamen ista pro *gutturis defensione* debent gargarizari. De istis dicit RASIS libro de pestilentia capitulo octauo sic. In gutture quoque et ore saepe phymata et pustulae pullulant, prohibentes spiritum, et ad suffocationem ducentes. Ideo ante hanc oportet habere diligentiam, quia cum iam affectio suffocationis aduenerit, neque salutis spem, neque curam habebimus. Simul enim cum signa apparuerint febris pestilentialis, fac patientem gargarizare ex succo sicomori vel mali granati acidi, vel aliis humoribus exstinctiuis scilicet et stipticis, vel ex aqua simplici frigida frequenter faciendo, si non sit quippiam prohibens. Sic enim faciendo aut prorsus nil pullulabit in gutture, aut perpauca erunt pullulantia, quia loca ista roborata stipticis minime erunt idonea ad excipiendum superfluitates. Haec ipse. Ad horum omnium superiorum membrorum defensionem, bonum est sumere
post

post cibum dyaconiten cum zucaro, aut grana coriandri, vel buccellam panis infusi in aliquo succe aceroso et stiptico. Defendimus autem merum et stomachum cum iulep, facto ex iulep rosarum partibus quattuor et sirupo mirtino parte vna, misce cum aqua ordeï vel endiuiaie, et sugat patiens inde frequenter. Id idem defendit *intestina superiora* a nocu-mento. Ad *intestina* vero per *inferiora* defendenda vtere stipticis secundum AVICENNAM, vt rosarum rubearum Miss. rizi, pannici ana Miss. fiat decoctio in aqua pluuiali vel extinctione calibis, in cuius lib. vna dissolue zucari ros. veteris et olei rosarum ana vncias duas. Fiat clistere. Ad prouidendum vero *pulmoni* facit AVICENNA lohoc de lentibus, ne pulmo vlceretur. Fac ergo sic. Recipe lentium excorticatarum et subtiliter tritarum vncias tres, seminis papaue-ri albi vnciam vnā, conseruae rosarum vncias duas, iulep rosati q. s. fiat lohoc, de quo lambat aeger. De *arti-culis* etiam RASES in *de pestilentia*, vbi supra, habere sollici-tudinem, ne in eis pullulet pestilentia, id est, pustula pesti-lentialis, antrax et immoderata, quae forsan absumat et pa-tesfaciat ossa atque tenantos, id est, cordas, et coniunctio-nes, id est, ligamenta. Adhibe ergo eis, vt dicit, glau-tium, id est, memite, sandalum, bolum armenum, et rosas cum aceto et rodostagmate, id est, oleo rosarum, in vn-guento, non longe ab ipsis periculis. Sed cum plurimum pullulabunt, ibi effunde haec in ipso loco. Et hic sis cau-tus, vt non excedas, neque proferatur tempus, quia peri-culum excessus in hac parte (vt dicit) non est contem-nendum.

Demum

Demum dicit: *Si in pelmatis*, (id est, in dorso plantarum pedum) *pullulant plurimum*, tunc ad sedandum dolorem attere haec loca cum oleo calido, aut contunde dactilos, et irriga ex butiro, et illinito, aut ex mucillagine seminis xizami, suple vel fenu graeci aut lini illineas, quia haec cutem mollificant, et procliue reddunt pestilentiae excrementum, et dolorem sedant. Et dicit in libro *Diuisionum*, assiduet positionem pedum in aqua calida.

In statu vero, cum totaliter exierint pustulae, tunc, vt dicit RASES in *Diuisionibus*, debemus iuuare naturam ad maturandum pustulas cum vaporazione aquae calidae. In hoc iuuat etiam bene cooperiri membra, et maxime extrema a fonte caloris distantia. Noscuntur autem esse maturatae ex earum albedine et leuitate, atque remissione febris, sed vbi ad maturationem non coeperint peruenire, dicit, rege patientem regimine habentium apostema calidum cum aqua ordeï et reliquis iuxta intentionem caliditatis. Cum vero fuerint maturatae, noli differre apperitionem, sicut mulieres tardare praecipunt communiter, immo rumpe eas cum acu ferrea, vel, vt dicit AVICENNA, cum aurea, scilicet gratia facilioris sanationis. Nisi enim rumpantur, tunc sanies corrodit locum, in quo est, et fiunt ex hoc cicatrices turpes. Facta ruptura, purgentur loca a sanie cum coto leniter, et exsiccantur loca. In hoc tempore hiemis valet, quod patiens fumigetur vel teneat membra variolata ad ignem factum ex lignis tamarisci. Et praesertim fiat id *in manibus et pedibus*, vel *facie*. In aestate vero fiat fumigium cum foliis mirti, rosarum et sandalorum, positis super prunis. Vel recipe thuris, nucum cipressi ana vnciam ꝑ. mirrillorum et foliorum eius ana dragmas duas aut tres. Con-

O

quassa

quassa et pone super prunas ad fumigandum, et est forte exsiccantium. Quodsi adhuc tardatur earum exsiccatio, ut fit, dum sunt multae humiditatis, buliant res dictae in aqua cum alumine et sulfure, et ibi mitte corpus, vel salias corpus secundum doctrinam. Vnde RASES XVIII, *Continetis* et AVICENNA iubent, quod farina fabarum, risi, milii, pannici et ordeï ana, subtiliter puluerisata et posita in orali, salipizetur super lintheamina, in quibus quiescit aeger. Et si ita delicatus fuerit, ut ferre non velit, tunc salipiza culcitram tantum, et postea suppone lintheamina panni subtilis, rari et veteris. Istum autem modum non observant communes practici. Sed posses loco eius lanam infusam in aqua falsa ponere iteratis vicibus super loca pustularum, vel infunde in aqua ista. Recipe aquae rosarum libram vnam, salis communis, aluminis, ana vnciam $\frac{ss}$. croci scropulum medium, scilicet ad maturandum, si aliquae non sint maturae ex toto, coque ad consumptionem tertiae partis, in qua infunde lanam vel petiam, et expressam superpone pustulis ruptis, scilicet maturatis, quia si aliquas immaturas rupisti, caue, ut non ponas super eis, ne dolorem inferas, et per hoc accidat apostema. Vnde AVICENNA dicit: *Et non saliantur ante complementum maturationis*. Id enim forsitan faciet accidere dolorem fortem et apostema. Et haec debent in variolis duntaxat fieri.

In *morbillis* non est necessarium, quia ibi non est manifesta pustula, sed solum quaedam asperitas. Ratione cuius tamen adhuc conuenit in declinatione lenis fricatio facta toti corpori cum pannis rubeis calidis, ut facilius et citius materia, quae ad cutem pulsa fuit, resoluatur. Cum vero pustulae vel variolae fuerint siccatae, et remanserit desuper foedus cortex et habens escaras, docet ALMANSOR saepius ungere in die cum coto illinito vel infuso in oleo communi tepido,

tepido, quia inflat et imbibit eas, quare cadunt. Sed prohibe tunc aegrum, ne se scalpat (in facie praesertim) cum vnguibus, quia aliter fierent crustae et turpia vestigia. Et pone eum in balneo aquae dulcis tepidae, sine mora longa in eo, quia attrahendo nutrimentum ad membrum generat carnem, et replet vestigia.

Sed quoniam accidunt patientibus varia *accidentia*, ideo ea etiam erunt corrigenda. Si ergo accidat *fluxus ventris*, docet ALMANSOR dare in potu ptisanam cum spodio, bolo armeno, rosae et gumi arabico. Et SERAPIO *sexto Breuiarii* dat trociscos de spodio cum semine acetosae, et fiat regimen stipticum, vt in *XVI. tertii* ordinatur. Si vero generentur *vermes*, vt saepe fit in pueris, tunc dicit AVICENNA, oportet non aproximet, scilicet ventri ab extra, oleum aliquod omnino secundum frigidum vel viscosum. Et infra dicit: *Oportet, vt alienes emplastrationem ventris, suple ex frigidis vel opulantibus poros*, vt saepe faciunt medici hoc casu. Et dat causam, quia constringunt meatus, et sic retinent meatus materiam variolarum, vnde vel suffocabunt patientem, vel malum fluxum inducent. Tu ergo pone ex succis amaris et aperitiuis super vmbilico pueri, et fac clistere ex decoctione filiginis vel lacte cum zucaro, et fac reliqua dicenda in capitulo sequenti. Sed si ex variolis accidunt *ulcera*, docet AVICENNA ea curare cum vnguento albo, scilicet communi, quod ponitur a NICOLAO, fiat tamen sine aceto in hoc casu. Et maxime fiat cum vnguento albo confortato cum aliquantulo canforae vel rasura corticum salicis, vel curentur cum vnguento rubeo, posito in quinto casu, vel cum vnguento de cerusa, scilicet secundum primam aut secundam descriptionem AVICENNAE in quinto, aut etiam

MESVE, vel cum vnguento facto ex litargiro et cerusa ablutis, et cum cera et oleo rosarum incorporatis.

Et si accendant *crustae in naribus* vel alia parte, laudat AVICENNA vnguentum ex oleo rosarum et modico climmiae et cerusae, quia remouet eas. Ad idem valet butirum lotum in aqua rosarum, et si placet, recipe olei rosarum, auxvngiae gallinaceae ana vnciam j. laua cum aqua rosarum, et postea adde cerae liquefactae dragmam j. cerusae et litargiri ana dragmam $\frac{1}{2}$. Fac vnguentum, et illinito in crustas. Ad eradicanda autem *vestigia et cicatrices* turpes, quae saepe remanent in membris apparentibus, habuisti supra de cura bubonum et antracis multa laudata a RASI, et hic ab AVICENNA. De quibus sunt radix arundinis, sarcocolla, semen melonis etc. Ideo propter abbreviare ad dictum locum recurre. Sed inter alia praevalet aqua, quae currit ex vngue arietis scilicet vel caprae, dum assatur. Procul dubio enim, ut dicitur *XVIII. Continentis*, facit eas delitescere. Valet quoque sanguis tauri, et sanguis leporis calidus inunctus.

DE LINEATIO

DOCTRINAE DE VARIOLIS ET MORBILLIS QVATENVS AD ARABISTAS SPECTAT.

Haecenus ipsa Arabistarum fragmenta. Restat, ut, quam fieri potest breuissime, decreta veluti lacera et hinc inde dispersa contrahamus, lectoribusque viam aperiamus ad perspicendum, quid et quatenus de variolis et morbillis senserint.

Pertinent *variolae* ad synochum, (nam febris aliquot dies ante solet incidere) suntque quaedam apostemata siue pustulae parvae, rotundae, omnem fere cutim occupantes, contagiosae, infensae pueris, rarius iuuenibus, rarissime senibus, sub initio subrubrae, sub maturatione albescentes, aliae post alias erumpentes, citius sub tempestate calida, tardius sub frigida, omnium optime post tertium vel quartum diem,

diem, aliquando demum post septimum vel nonum. Leniora sunt symptoma in variolis, grauiora in morbillis. Interdum confertim occupant os, linguam, epiglottidem et guttur. *Principium* morbi est, vbi prurit cutis, et maculae apparent, *augmentum*, vbi variolae egrediuntur ac rubent, *status*, vbi maturantur et pus dimittunt, *declinatio*, vbi siccantur et defluunt. Mors fere ob virium defectum et anginam incidit, rarius ab diarrhoea. *Imminere variolas* docent pauor insomno, febris vehemens, dolor capitis et dorsi, fulgur ac rubor oculorum et faciei, lacrumae, grauitas et dolor gulae, spiratio difficilis, tussis, pruritus narium et sternutamentum, vox aspera et rauca, tremor manuum, punctio in omni superficie corporis, deinde maculae rubrae, post vesiculae aqua plenae. *Bonum* est, si febris praeit, et variolae sequuntur, si cito prorumpunt et maturantur, si sunt paucae, molles, albae, subrubrae, subflauae, magnae et discretiae, si spiritus facile ducitur, et vox bona est, si vere veniunt, si sitis et febris moderata est, si post eruptionem se remittunt, et si appetitus persistit. *Mediae variolae* sunt tarde erumpentes ac maturantes, magnae, albae, durae, copiosae, confluentes. *Malum* est, si post eruptionem alius cita, viridis, nigra et fetida est, si variolae difficulter exeunt, vel paruae, virides, citrinae, liuidae, nigrae, ulcerosae, scissae, siccae, durae, tardius maturantes, rugosae, inuolutae et spongiosae sunt, si sanguinis miſtus superuenit, vel vrina nigra et mutabilis est. *Pessimae et mortiferae* habentur, si sunt colore liuido, viridi vel nigro, si saniem fetidam ac virulentam plorant, modo foras apparent, modo introrsum redeunt, si iusto citius siccantur iterumque prorumpunt, si aeger difficulter spirat, si febris vehemens, angustia et sitis magna, virtus debilis, vrina cruda, nigra vel viridis est, si palpitatio ab regressis variolis et syncope magna superuenit, vel si dolor in profundo est.

Nascuntur vero variolae ex sanguine putrido corrupto, maxime ab reliquiis menstrui impuri, (hinc fere in pueritia et adolescentia, rarius in senectute expelluntur) rarius ab malo victu, saepius post caelum austrinum et insalubre ac post malas crises, maxime sub vere ac autumnno, minus sub aestate ac hieme, antecedunt epidemicae pestilentiam, tuncque sunt periculosae. Interdum oriuntur ab contagione, extrinsecus allata. Dantur earum *quatuor species*, *sanguineae*, eaeque subrubrae, superius acutae, inferius latae, cito maturantes et suppurantes, *cho-*

lericae, subrubrae, subflavae, acutae, pungentes, minus latae, *melancholicae*, fuscae, nigrae, liuidae, virides, magnae, durae, verrucis similes, *phlegmaticae*, subalbidae, molles, latae, difficulter suppurantes. Dantur etiam *propriae* i. e. ex sanguine menstruo profectae, eaeque verae, et *impropriae*, quae ab victu ceterisque rebus fiunt. Fieri etiam possunt *in visceribus internis*, v. c. in pulmonibus, hepate, splene ac intestinis, cum non satis ad externam cutim pellatur materia, interdum *bis*, non facile in fetu, fere necessario in omnibus hominibus. Sunt interdum duplices i. e. in medio quasi alia insidet, eaeque malignae. Aptae sunt corpora calida et humida. Saepe incidunt *metastases*, hinc caecitas, diarrhoea, syncope, phthisis, mors. Curantur varie pro diuerso morbi spatio et aetate, sub initio moderate calidis et humidis, et leuiter pellentibus, cauendo frigus, aquam frigidam et olea, fugiendo repercutientia epithemata, et circa diem septimum medicinam purgantem, ne aluus soluta veniat. luuant sub principio aer frigidus et acida pro aestu extinguendo, decocta mucilaginosae, laxantia lenia, lotiones alui, venaesectio sub initio larga, si sanguis abundat, et febris multa est, vel scarificatio, danda camphora, ad euacuandas variolas superhabenda fomenta tepida ex mollientibus herbis facta, et si vires cadunt, iuscula concedenda, si tardant exire, adhibenda, quae exitum cient, si noua succedit inflammatio, repetenda sanguinis missio, ligandae manus, ne aeger scalpat, et cauendi prae ceteris oculi. *Pustulae maturae* et *magnae* aperiantur acu vel forpice, etiamsi quidam hoc metuant. *Pustulis ficcari coeptis* et *defluentibus* superhabeantur leniter ficcantia et sal. Ad *vestigia variolarum delenda* iubent imponi lithargyrium, et plura artis praesidia adhiberi ad *cauendas nares*, ne vlcerentur, ad *maculas vel pustulas oculorum*, ne visus pereat, ad *guttur et os*, ne sequatur angina vel vlcus gulae, ad *pulmones*, vt caueatur suffocatio et phthisis, ad *diarrhoeam*, quae sub initio studiose cauenda videtur, denique ad *cicatricem inducendam*, vt corporis foeditas arceatur.

Neque minori cura versantur in explicanda *morbilorum* historia. *Morbilli* sunt parua apostemata contagiosa, et dicuntur etiam *punctilli parui*, videnturque esse roseae, minores, citrinae, rotundae, acuminatae, homini ineuitabiles, minus incidentes oculis, minus copiosae et durae, quam in variolis fieri solet, parum super cutim elatae

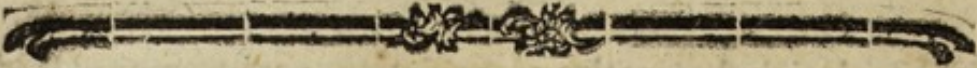
tae, cum maiori inflammatione, anxietate oculorumque lacrumatione copulatae. Maxime fiunt infantibus et pueris, raro adolescentibus, rarissime senibus, ut plurimum in vere, aestate, autumno, rarius hieme, febris maior est, in cute asperitas subflava pruriens, citius erumpunt ac abeunt, ac in variolis, habita tamen ratione anni temporis. Nonnunquam in adultis veniunt post crisin febrium acutarum imperfectam. *Signa morbillos praenunciantia* sunt fere eadem, quae variolarum, sed vehementiora, cum maxime dolor dorsi minor et lacrumarum fluor, maior angustia et calor, dolor, febris, rubor faciei, vigilia, tuncque post tres quatuorue dies exeunt a corpore toto asperitates subrubrae, durae, parvae, acuminatae. *Malum* est, si sub exitu morbillorum non sequitur alleuatio, remissio febris et lingua pura, vel si diarrhoea superuenit, et maior metus est, ne viscera vitalia afficiantur, aegerque suffocetur. *Nascuntur morbilli* ab subtili et acri cholera, inde ab utero repetenda, (hinc vocatae *variolae cholericae*) et a sanguine bulliente corrupto. Quin et in interioribus partibus fieri solent. *Curantur* sub initio sanguinis missione, si plethora vrget, (alias superflua est) magis leni alui purgatione, acidis, regimine frigido, sub fine leni frictione. Debet vero aer esse temperatus, sub exitu paullo calidior, cooperiri aeger modice, caueri frigus, corpus frigido exponi, si aestus vehemens et syncope vrget, et quam maxime vitari id, quod pellit et euocat.

Haec dum scribunt Arabistae, videntur duces secuti fuisse Arabes, ac repetiisse, quae ab iis acceperant. Et haec praecepta, si in formulis magis materiam, quam formam respicias, etiamnum vera putamus.

FINIS.

INDEX AVCTORVM.

Praefatio.	Pag. 1.
1. Constantinus Africanus,	2.
2. Matthaeus Siluaticus.	4.
3. Bernardus Gordonius.	—
4. Ioannes Anglicus de Gadesden,	9.
5. Gentilis de Fulgineo,	26.
6. Michael Scotus.	33.
7. Rolandus Parmensis,	34.
8. Guido de Cauliaco.	35.
9. Guilielmus Varignana,	37.
10. Valescus de Taranta.	42.
11. Ioannes de Concoregio,	54.
12. Petrus Hispanus.	61.
13. Antonius de Gardis.	62.
14. Menghus Fauentinus,	65.
15. Blasius Aftarius.	73.
16. Ioannes Salicetus,	86.

